ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ

- Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы
- Республиканский информационный научно-методический журнал

№5(22) (2026 ж. Мамыр/Май 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы

Қарағанды облысы, Балқаш қаласы, «Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ

Айткулова Гулшара Серікқызы

ВЕСТНИК УЧИТЕЛЯ

ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының №5(22) (2026 ж. Мамыр) шығарылымы.
Выпуск №5(22) (Май 2026 г.) республиканского информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ35VPY00132871 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00132871

Выдано Комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Сайатова А.С. Цифрлық технологияларды химия және биология сабақтарында қолдану 4
Асубаева А.С. «Ойын әрекеті арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін қалыптастыру» 8
Рахметов А.С. Дене шынықтыру пәнін оқытудағы футбол техникасын үйрету әдістемесі 13
Сексенбаев К.Д. Развитие читательской грамотности на уроках русского языка и литературы 15
Исағали А.А. Биология пәнінде білім алушылардың қызығушылығын арттыру жолдары 16
Ымыранова Д.Т. Социально-психологическое благополучие получателей услуг в условиях стационарного обслуживания 19
Кдыргалиева А.Б. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің тиімділігі 23
Әмірбекова Ж.М. Биология сабағының тиімділігін арттыру мақсатында қолданылатын оқытудың белсенді әдістері 27
Атенова А.С. Ұрпақ ұлттық ойынмен шыңдалады 30
Абдималикова З.З. Ертегі терапиясы мектепке дейінгі балалардың эмоционалдық саласын дамыту құралы ретінде 34
Айтқұлова Г.С. Қазақ тілі сабақтарында оқу сауаттылығын ЖИ арқылы дамыту 37
Шепель Ж.Н. «Применение нейроритмики и здоровьесберегающих технологий на музыкальных занятиях в дошкольной организации» 39
Мыңжасарова А.Ғ. «Тәрбиеші болу — бақыт» 44
Оспанов Б.С. Мектептегі дене шынықтыру жұмысында баскетбол үйірмесінің рөлі 46
Ахауова Г.Қ., Қуатбай Д. Биология пәні мұғалімдерін даярлау жүйесінің қазіргі жағдайы мен даму бағыттары 49
Ахауова Г.Қ., Рахымбек Д. Цифрлық білім беру жағдайында биология пәні мұғалімдерін даярлау ерекшеліктері 52
Рахимбердиева Г.А. Ұлттық құндылықтар арқылы бала тәрбиесін қалыптастыру 55
Кенжалиева С.И. Абайдың «Толық адам» ілімі – ізгіленудің тура жолы 58
Тажибаева Ш.И. Волейбол ойынын үйрету 61
Тусупбекова А.Т., Саликова Е.М. «Тәрбие мен оқу сапасын арттырудағы ынтымақтастық» 64
Аширова Э.Ш. Педагогтің жеке білім беру бағыты — саналы кәсіби өсу құралы ретінде 69
Шамиганова К.М. Цифрлық технологияларды сабаққа қалай тиімді интеграциялау керек? 70
Орынбаев Ж.С. Климаттың өзгеруі және Қазақстан: география пәнін оқытудағы заманауи бағыттар 71
Алимбетова Н.С. Биология сабағының тиімділігін арттырудағы белсенді оқыту әдістері 73

Сайатова Аян Сайатқызы
Химия-биология пәні мұғалімі
«№19 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Қарағанды облысы, Қарағанды қаласы

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ХИМИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақалада химия және биология сабақтарында цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігі мен педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Цифрлық құралдардың көмегімен оқу үдерісін визуализациялау, модельдеу, интерактивті ұйымдастыру жолдары талданып, виртуалды зертханалар мен мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың артықшылықтары сипатталады. Сонымен қатар мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі, оқушылардың танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясының өзара байланысы қарастырылып, білім беру үдерісін дараландыру мүмкіндіктері айқындалады. Мақала химия және биология пәні мұғалімдеріне заманауи сабақ ұйымдастыруға әдістемелік бағыт береді.

Кілт сөздер: цифрлық технологиялар, химия, биология, виртуалды зертхана, интерактивті оқыту, модельдеу, білім беру үдерісі, цифрлық құзыреттілік, STEM, оқу мотивациясы.

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы педагогикалық үдерістің мазмұны мен құрылымына түбегейлі өзгерістер енгізіп отырғаны айқын байқалады, бұл өзгерістер әсіресе химия және биология сияқты күрделі әрі абстрактілі ұғымдарға негізделген пәндерді оқытуда ерекше мәнге ие болып отыр, себебі дәстүрлі түсіндіру тәсілдері көптеген жағдайда оқушының терең түсінуіне жеткіліксіз болуы мүмкін. Цифрлық құралдардың көмегімен көзге көрінбейтін молекулалық құрылымдар, жасушалық процестер және биохимиялық реакциялар көрнекі түрде ұсынылып, оқушының қабылдауына жеңіл әрі түсінікті форматта жеткізіледі, бұл білімнің сапалы меңгерілуіне ықпал етеді. Мұғалім үшін цифрлық технологиялар тек қосымша ресурс емес, ол оқыту стратегиясын жаңғыртудың маңызды тетігі ретінде қарастырылады, себебі олар оқыту үдерісін интерактивті, динамикалық және оқушыға бағытталған сипатқа ие етеді. Оқушы цифрлық ортада тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы ретінде әрекет етеді, бұл оның танымдық белсенділігін арттырады. Химия сабағында күрделі реакция механизмдерін анимациялық модельдер арқылы көрсету оқушының логикалық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Биология пәнінде жасуша құрылымын үшөлшемді модельдер арқылы зерттеу білімді тереңдетуге ықпал етеді. Цифрлық технологиялар оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасайды, өйткені олар деректерді талдауға, салыстыруға және қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі цифрлық құралдарды тиімді қолданумен тығыз байланысты, себебі технологияның өзі емес, оны мақсатты пайдалану маңызды. Оқу үдерісінің сапасы цифрлық ресурстардың мазмұны мен оларды

қолдану әдістемесіне тәуелді болады. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық технологиялар химия және биология сабақтарының мазмұнын байытып, оқыту тиімділігін арттырудың негізгі құралдарының бірі болып табылады.

Цифрлық технологияларды қолданудың тағы бір маңызды қыры – ол оқыту үдерісін дараландыру мен саралау мүмкіндігін кеңейтеді, бұл әсіресе оқушылардың қабілет деңгейлері әртүрлі болған жағдайда ерекше маңызды болып саналады, өйткені әрбір оқушының білімді қабылдау қарқыны мен тәсілі әртүрлі болады. Цифрлық платформалар арқылы мұғалім әр оқушыға жеке тапсырмалар ұсына алады, бұл олардың білім деңгейіне сәйкес жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Химия сабақтарында интерактивті тесттер мен симуляциялар оқушылардың қателерін бірден анықтап, оларды түзетуге жағдай жасайды. Биология пәнінде виртуалды зертханалар арқылы тәжірибелерді қауіпсіз ортада орындау мүмкіндігі пайда болады, бұл оқушылардың практикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Цифрлық технологиялар оқу мотивациясын арттыруда да маңызды рөл атқарады, себебі олар оқу процесін қызықты әрі тартымды етеді. Оқушы ойын элементтері бар тапсырмалар арқылы білімді жеңіл қабылдайды. Мұғалім цифрлық құралдарды қолдану арқылы кері байланысты жедел ұйымдастыра алады, бұл оқыту сапасын арттырады. Оқушылардың жетістіктерін бақылау және бағалау да жеңілдейді, өйткені көптеген платформалар автоматты талдау жүргізеді. Цифрлық технологиялар оқыту үдерісін икемді етеді, себебі білім алушы материалды өз қарқынымен меңгере алады. Бұл тәсіл білімнің терең әрі тұрақты қалыптасуына ықпал етеді. Осылайша цифрлық технологиялар білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруда маңызды құрал ретінде көрінеді.

Химия және биология сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану тек білім беру сапасын арттырумен шектелмей, ол оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға да ықпал етеді, өйткені цифрлық ортада ұсынылған ақпарат көбіне нақты ғылыми деректерге негізделеді және оларды талдау арқылы оқушы шынайы ғылыми көзқарас қалыптастырады. Виртуалды модельдер арқылы күрделі процестерді бақылау оқушының зерттеушілік қызығушылығын арттырады. Оқушы тәжірибе жүргізу барысында себеп-салдар байланыстарын анықтауға үйренеді. Бұл оның сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Цифрлық технологиялар оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырады, себебі олар түрлі дереккөздермен жұмыс істеуді меңгереді. Мұғалім оқушыларды ақпаратты дұрыс таңдауға және талдауға үйретуі тиіс. Бұл қазіргі қоғамда маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Цифрлық құралдар оқыту процесін визуализациялауға мүмкіндік береді, бұл күрделі тақырыптарды түсінуді жеңілдетеді. Оқушылар өз білімдерін практикада қолдануға үйренеді. Бұл олардың болашақ кәсіби бағдарын анықтауға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық технологиялар оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Цифрлық технологияларды оқу үдерісіне терең интеграциялау тек мазмұнды жаңартумен шектелмей, білім алушының танымдық әрекетінің табиғатын өзгертетін күрделі педагогикалық құбылыс ретінде қарастырылуы тиіс, өйткені бұл жағдайда оқушы білімді дайын күйінде қабылдаушы емес, оны құрастырушы субъект ретінде қалыптасады, ал мұндай өзгеріс оқыту философиясының өзегіне әсер етеді. Цифрлық ортада ұсынылатын интерактивті платформалар мен деректер базалары оқушыға бір ғана ақпарат көзіне тәуелді болмай, түрлі ғылыми көзқарастарды салыстыруға мүмкіндік береді, бұл оның аналитикалық ойлауын тереңдетеді. Химиялық процестерді сандық симуляциялар арқылы зерттеу барысында оқушы реакция жылдамдығының өзгеруін, температура мен қысымның әсерін динамикалық түрде бақылап, теориялық білімін тәжірибелік пайымдаумен ұштастыра алады, бұл дәстүрлі оқытуда сирек кездесетін мүмкіндік болып табылады. Биологиялық жүйелерді цифрлық модельдеу арқылы оқушы тірі ағзалардағы күрделі байланыстарды біртұтас жүйе ретінде қабылдап, олардың функционалдық тұтастығын түсінеді, бұл ғылыми дүниетанымның қалыптасуына ықпал етеді. Осындай жағдайда мұғалімнің рөлі ақпарат жеткізушіден оқу ортасын жобалаушы деңгейіне ауысады, өйткені ол оқушының дербес ізденісін бағыттайтын жағдайларды ұйымдастыруы тиіс. Цифрлық технологиялар арқылы ұйымдастырылған

сабақтарда уақыт ұғымы да өзгереді, себебі оқушы материалды қайталап қарау, қосымша деректерді зерттеу және жеке қарқынмен жұмыс істеу мүмкіндігіне ие болады, бұл оқу процесінің икемділігін арттырады. Оқушының зерттеушілік әрекеті цифрлық құралдардың көмегімен жүйеленіп, оның ғылыми ойлау мәдениеті біртіндеп қалыптасады, өйткені ол гипотеза құру, дәлелдеу және қорытынды жасау сияқты әрекеттерді тәжірибеде қолданады. Мұндай үдеріс оқушының жауапкершілік сезімін арттырып, оның оқу нәтижесіне деген ішкі мотивациясын күшейтеді. Цифрлық технологиялар білім алушының тек пәндік білімін ғана емес, сонымен бірге ақпараттық мәдениетін де қалыптастырады, бұл қазіргі қоғамда аса маңызды дағды болып саналады. Нәтижесінде цифрлық ортада ұйымдастырылған оқу үдерісі білім алушының тұлғалық және интеллектуалдық дамуына кешенді әсер ететін жүйеге айналады.

Цифрлық технологиялардың әлеуетін толық пайдалану үшін олардың мазмұндық және әдістемелік үйлесімділігіне ерекше назар аудару қажет, өйткені технологияның өзі мақсат емес, ол оқу мақсаттарына жетудің құралы ретінде қарастырылуы тиіс, ал бұл талап педагогтан жоғары деңгейдегі әдістемелік мәдениетті талап етеді. Химия сабақтарында виртуалды тәжірибелерді қолдану арқылы қауіпті немесе күрделі реакцияларды қауіпсіз ортада модельдеу мүмкіндігі пайда болады, бұл оқушының тәжірибелік дағдыларын қалыптастырумен қатар, қауіпсіздік мәдениетін де дамытады. Биология пәнінде генетикалық процестерді цифрлық симуляциялар арқылы көрсету оқушының абстрактілі ұғымдарды нақты бейнелермен байланыстыруына мүмкіндік береді, бұл түсіну сапасын арттырады. Мұғалім цифрлық ресурстарды таңдау барысында олардың ғылыми дәлдігіне, педагогикалық мақсатқа сәйкестігіне және оқушының жас ерекшелігіне үйлесімділігіне назар аударуы тиіс, өйткені бұл факторлар оқу нәтижесіне тікелей әсер етеді. Цифрлық құралдардың көмегімен оқушылардың оқу жетістіктерін жүйелі түрде бақылау және талдау мүмкіндігі кеңейеді, бұл педагогқа оқыту стратегиясын дер кезінде түзетуге жағдай жасайды. Оқушылардың өзара әрекеттестігі де жаңа деңгейге көтеріледі, себебі цифрлық платформалар топтық жобаларды қашықтан ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұндай ортада оқушы өз ойын дәлелдеуге, пікір алмасуға және ғылыми дискурс жүргізуге үйренеді, бұл оның коммуникативтік мәдениетін қалыптастырады. Цифрлық технологиялар оқу процесінің нәтижелілігін арттырумен қатар, оның сапалық көрсеткіштерін де өзгертеді, өйткені білім тек есте сақталатын ақпарат емес, қолданылатын және талданатын ресурсқа айналады. Мұғалім үшін бұл тәсіл кәсіби дамудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, себебі ол үнемі жаңа құралдарды меңгеріп, өз тәжірибесін жетілдіруге ұмтылады. Осылайша цифрлық технологиялар білім беру үдерісінің мазмұнын ғана емес, оның әдіснамалық негіздерін де жаңартатын маңызды фактор ретінде көрінеді.

Қазіргі кезеңде мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі тек техникалық дағдылармен шектелмей, педагогикалық ойлау жүйесінің жаңаруын талап ететін кешенді сипатқа ие болып отыр, өйткені цифрлық ортада тиімді жұмыс істеу үшін педагог білім беру процесін жаңа логикамен ұйымдастыруы тиіс, бұл өз кезегінде оның кәсіби болмысын қайта қарастыруға алып келеді. Цифрлық ресурстарды қолдану барысында мұғалім оқушының оқу траекториясын дербестендіру мүмкіндігіне ие болады, бұл әр білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай жасайды. Химия және биология пәндерінде күрделі тақырыптарды меңгеру барысында оқушыға қосымша түсіндірулер мен визуализациялар ұсыну арқылы білімнің тереңдігі қамтамасыз етіледі, бұл оқу сапасының артуына ықпал етеді. Цифрлық құралдар арқылы алынған деректерді талдау мұғалімге оқушылардың оқу жетістіктерін объективті бағалауға мүмкіндік береді, бұл бағалау үдерісінің әділдігін арттырады. Оқушы цифрлық ортада өзіндік оқу стратегиясын қалыптастырып, білімді өз бетінше меңгеруге дағдыланады, бұл оның өмір бойы білім алу қабілетінің негізін қалайды. Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас та өзгереді, себебі олар серіктестік негізде әрекет етеді, бұл оқу процесінің демократиялық сипатын күшейтеді. Цифрлық технологиялар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді, бұл білімнің сапалы меңгерілуіне әсер етеді. Мұғалімнің кәсіби дамуы

үздіксіз сипатқа ие болады, өйткені цифрлық орта үнемі жаңарып отырады және жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Оқу процесін ұйымдастырудағы икемділік педагогқа түрлі әдістерді үйлестіруге мүмкіндік береді, бұл оқыту тиімділігін арттырады. Нәтижесінде мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі білім беру сапасының негізгі көрсеткіштерінің біріне айналады.

Цифрлық білім беру ортасының дамуы оқушылардың оқу әрекетіне жаңа сипат беріп, олардың білімді қабылдау және өңдеу тәсілдерін өзгертеді, өйткені ақпараттың қолжетімділігі мен әртүрлілігі оқушыны таңдау жасауға және оны негіздеуге итермелейді, бұл оның сыни ойлау қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді. Оқушылар цифрлық ресурстарды пайдалану арқылы өз білімін кеңейтіп, пәндік шеңберден шығып, пәнаралық байланыстарды түсіне бастайды, бұл олардың дүниетанымын кеңейтеді. Химия және биология пәндерінде алынған білімді цифрлық жобалар арқылы көрсету оқушының шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді, өйткені ол өз идеясын визуалды және интерактивті түрде ұсына алады. Мұғалім цифрлық ортада оқушылардың жетістіктерін ғана емес, олардың даму динамикасын да бақылауға мүмкіндік алады, бұл оқыту процесін тиімді басқаруға жағдай жасайды. Оқушылардың өзара байланысы күшейіп, олар бірлескен жобалар арқылы командалық жұмыс дағдыларын меңгереді, бұл қазіргі қоғам талаптарына сәйкес келеді. Цифрлық технологиялар білім беру процесін тек тиімді ғана емес, сонымен бірге қолжетімді етеді, себебі оқушы кез келген уақытта оқу материалдарына қайта орала алады. Мұндай мүмкіндік білімнің ұзақ мерзімді сақталуына ықпал етеді. Оқушылардың оқу мотивациясы артып, олар білім алуға саналы түрде ұмтылады, бұл олардың академиялық жетістіктеріне әсер етеді. Мұғалім үшін цифрлық орта оқыту процесін талдауға және жетілдіруге мүмкіндік беретін қуатты құралға айналады. Осылайша цифрлық технологиялар білім беру жүйесінің сапалық өзгерісіне ықпал ететін негізгі факторлардың бірі ретінде айқындалады.

Қорытынды. Цифрлық технологияларды химия және биология сабақтарында қолдану білім беру үдерісінің сапасын арттырудың, оқушылардың танымдық белсенділігін күшейтудің және олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың тиімді құралы ретінде айқындалады, өйткені бұл технологиялар оқыту мазмұнын жаңғыртып, оны заманауи талаптарға сәйкестендіреді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі цифрлық құралдарды тиімді қолданумен тығыз байланысты, бұл оқыту нәтижесіне тікелей әсер етеді. Оқушылар цифрлық ортада білімді терең меңгеріп, оны практикада қолдануға үйренеді. Бұл олардың болашақта табысты болуына негіз қалайды. Цифрлық технологиялар білім беру үдерісін жетілдірудің маңызды бағыты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Pereira-Dias F., Oliveira D.S., Souza R.R., et al. Integrating digital technologies into biochemistry education: A decade of efforts, pandemic impacts, and emerging insights // Biochemistry and Molecular Biology Education. – 2026. – Vol. 54, No. 2. – P. 145-162. – DOI 10.1002/bmb.70038. – PMID 41689404.

2. Гавронская Ю.Ю., Оксенчук В.В. Виртуальные лаборатории и виртуальный эксперимент в обучении химии // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2015. – № 178. – С. 178-183.

3. Минаева Д.С., Сиволобова Н.А. Влияние компьютерных технологий на эффективность познавательного процесса и обучения // Развитие современного образования в контексте педагогической (образовательной) компетенциологии : материалы конференции. – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 112-118.

Асубаева Асель Сейткалиевна
Тәрбиеші
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының Зайсан ауданы бойынша білім бөлімінің
«Балдәурен» бөбекжайы КМҚК

«ОЙЫН ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Қазіргі қоғамда қарым-қатынас мәдениеті тұлғаның әлеуметтік бейімделуінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі кезеңде баланың мінез-құлқы, қарым-қатынас дағдылары мен әлеуметтік тәжірибесі қалыптасады. Осы кезеңде балаларды дұрыс қарым-қатынас жасауға үйрету – тәрбие мен оқытудың өзекті мәселелерін бірі. Балалар арасындағы түсінбеушілік, тіл табыса алмау, эмоциясын дұрыс жеткізе алмау сияқты мәселелердің алдын алу үшін ойын технологияларын қолдану ерекше маңызға ие. Өйткені ойын – баланың табиғи әрекеті әрі қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың тиімді құралы.

Мақсаты: Мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынас мәдениетін ойын арқылы қалыптастырудың тиімді жолдарын айқындау және педагогтердің оқу-тәрбие үдерісінде қолдануына арналған ұсыныстар әзірлеу.

1.1 Танымдық дағдыларды дамытудағы негізгі әдістер. Танымдық дағдыларды дамыту тәрбиеленушілердің ақыл-ой әрекетін жетілдіруге бағытталған кешенді процесс болып табылады. Бұл үдеріс төмендегі негізгі әдістер арқылы жүзеге асырылады:

Ойын әдісі. Ойындар балалардың ойлау қабілетін дамытып, олардың шығармашылық белсенділігін арттырады. Дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, логикалық тапсырмалар арқылы бала қоршаған ортаны танып біледі.

Жобалау әдісі. Бұл әдіс арқылы оқушылар берілген тақырып бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Олар деректерді талдайды, қорытынды жасайды және өз ойларын жүйелі түрде жеткізуді үйренеді. Миға шабуыл. Бұл әдіс жаңа идеяларды қалыптастыруға көмектеседі.Педагог немесе тәрбиеші белгілі бір мәселені қойып, балалардың пікірлерін еркін білдіруіне мүмкіндік береді.

Талдау және синтездеу әдістері. Берілген ақпаратты бөліп қарастыру, салыстыру және қорытынды жасау арқылы балалардың логикалық ойлау қабілеті дамиды.

Ассоциациялық әдіс. Тәрбиеленушілер белгілі бір ұғымдар мен бейнелер арасында байланыс орнатып, өзара салыстыру жасайды.

Интерактивті әдістер. Оқытудың бұл түрінде балалар өзара әрекеттесе отырып, мәселелерді шешуге қатысады. Топтық жұмыс, пікірталас, дебаттар сияқты тәсілдер тиімді қолданылады.

Тәжірибелік және зерттеу әдістері. Балалар түрлі тәжірибелер жасап, олардың нәтижелерін бақылайды. Мұндай тәсіл олардың қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады.

Көрнекілік әдістері. Түрлі суреттер, кестелер, диаграммалар, видео материалдар қолдану арқылы тәрбиеленушілердің есте сақтау қабілеті артады.

Мәтінмен жұмыс істеу әдістері. Берілген мәтіндерді талдау, мазмұндау, аннотация жасау, сұрақтарға жауап беру арқылы тәрбиешілер ақпаратты өңдеуді үйренеді.

Проблемалық оқыту әдісі. Мұнда тәрбиеленушілерге шешімі табылмаған мәселе ұсынылып, олар өз беттерінше немесе топпен бірге шешу жолдарын іздейді. Бұл әдістер танымдық қабілеттерді жетілдіруге, балалардың ойлау, есте сақтау, зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Әр әдіс тәрбиеленушілердің жас ерекшеліктеріне, қызығушылықтарына сәйкес бейімделіп, тиімді қолданылуы қажет.

Есте сақтау қабілеті – адамның ақпаратты қабылдап, оны сақтау және қажет болған жағдайда қайта жаңғырту қабілеті. Бұл процесті дамыту үшін түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылады. Төменде есте сақтау қабілетін дамытудағы негізгі тәсілдер қарастырылады.

Ассоциация әдісі. Ассоциация әдісі – жаңа ақпаратты бұрыннан белгілі түсініктермен, бейнелермен немесе тәжірибелермен байланыстыру арқылы есте сақтауды жеңілдететін тәсіл. Бұл әдіс адамның миында логикалық байланыстар құруға көмектесіп, ақпаратты ұзақ мерзімге есте сақтауға ықпал етеді.

Ассоциация әдісінің басты артықшылығы – күрделі ақпаратты қарапайым әрі түсінікті бейнелермен байланыстыра отырып, оның есте сақталуын жақсарту. Мысалы, тарихи оқиғаларды белгілі бір түстермен, заттармен немесе жеке эмоциялармен сәйкестендіру арқылы есте қалдыру жеңілдейді. Ассоциация құрудың бірнеше түрі бар: Көрнекі бейнелер арқылы – жаңа ақпаратты белгілі бір суреттер немесе символдармен байланыстыру. Қозғалыс пен іс-әрекет арқылы – ақпаратты қозғалыспен немесе белгілі бір іс-әрекетпен ұштастыру.

Эмоциямен байланыстыру – ақпаратты есте сақтауда жағымды немесе ерекше эмоцияларды қолдану. Ассоциация әдісі білім беру процесінде тиімді қолданылады, әсіресе шет тілдерін меңгеру, ғылым мен тарих пәндерін оқытуда маңызды рөл атқарады.

Есте сақтауды жақсартудың бір тиімді әдісі – жаңа ақпаратты бұрын білетін нәрсемен байланыстыру. Мысалы, атауларды белгілі бір оқиғалармен немесе заттармен ұштастыру арқылы оларды есте сақтау жеңілдейді. *Қайталау әдісі*. Қайталау әдісі – ақпаратты ұзақ мерзімге есте сақтаудың тиімді жолдарының бірі. Бұл әдіс белгілі бір білімді немесе дағдыны тұрақты түрде қайталап, бекітуді көздейді. Адам миы уақыт өте келе қабылданған ақпаратты ұмыта бастайды, сондықтан оны жүйелі түрде қайталау есте сақтау процесін күшейтеді. Қайталау әдісінің негізгі түрлері: Механикалық қайталау – ақпаратты бірнеше рет сөзбе-сөз қайталау.

Бұл көбінесе жаттап алу қажет болғанда қолданылады. Мағыналық қайталау – ақпараттың мәнін түсініп, оны әртүрлі тәсілдермен қайта қарастыру. Мысалы, оқылған материалды басқа біреуге түсіндіру немесе мысалдар арқылы бекіту. Интервалдық қайталау – белгілі бір уақыт аралығында қайталау (мысалы, 1 күннен кейін, 1 аптадан кейін, 1 айдан кейін), бұл әдіс ақпараттың есте сақталуын ұзақ мерзімге қамтамасыз етеді. Қайталау әдісі оқу процесінде кеңінен қолданылады және математикалық есептерді ойша шешуде, ғылыми терминдерді жаттауда ерекше тиімді болып табылады. Ақпаратты есте сақтау үшін оны бірнеше рет қайталау қажет. Бұл тәсіл әсіресе жаттап алу қажет болған кезде тиімді. Белсенді

есте сақтау. Ақпаратты жай ғана оқып қоймай, оны талдау, сұрақтарға жауап беру, түсіндіріп беру арқылы есте сақтау қабілеті жақсарады.

Визуалды және аудиалды тәсілдер. Визуалды және аудиалды тәсілдер – есте сақтау қабілетін дамытуға көмектесетін маңызды әдістердің бірі. Бұл әдістер ақпаратты қабылдау және өңдеу кезінде адамның көру және есту сезім мүшелерін белсенді қолдануға негізделеді. Визуалды тәсілдер – ақпаратты суреттер, графикалар, диаграммалар, сызбалар және видеоматериалдар арқылы түсіндіру. Көру арқылы алынған ақпарат адам жадында ұзақ уақыт сақталады. Мысалы, карталар, инфографика, түстерді кодтау әдістері оқушыларға күрделі тақырыптарды оңай меңгеруге көмектеседі.

Аудиалды тәсілдер – ақпаратты дыбыс арқылы қабылдау. Мұнда лекциялар, аудиожазбалар, подкасттар, әуендер, мнемоникалық жаттығулар қолданылады. Мысалы, шет тілдерін үйренуде жаңа сөздерді музыкаға немесе рифмаға салып айту олардың есте сақталуын жеңілдетеді. Бұл тәсілдер аралас қолданылған кезде тиімділігі артады. Көптеген зерттеулерге сүйенсек, визуалды және аудиалды материалдар адамның есте сақтау қабілетін жақсартып, ақпаратты жылдам әрі сапалы меңгеруге мүмкіндік береді. Ақпаратты көзбен көру немесе дыбыстап айту арқылы есте сақтау процесі жеңілдейді. Түрлі түсті кестелер, сызбалар, диаграммалар қолдану тиімді. Ассоциативті карталар (Mind Mapping) Бұл әдісте негізгі тақырып орталықта орналасады, ал онымен байланысты ақпарат тармақтар түрінде беріледі.

Мнемоникалық тәсілдер. Күрделі ақпаратты жеңіл есте сақтау үшін арнайы қысқартулар, рифмалар, бейнелі сөз тіркестері қолданылады. Тәжірибелік әдістер. Тәжірибе жасау, көрнекі материалдармен жұмыс істеу ақпаратты есте сақтауға көмектеседі. Концентрацияны арттыру. Есте сақтау үшін зейінді шоғырландыру маңызды. Сондықтан тыныш ортада жұмыс істеу, артық алаңдататын факторларды жою қажет. Ақпаратты мағыналық тұрғыда өңдеу. Тек жаттап алу емес, ақпараттың мәнін түсіну арқылы оны ұзақ уақыт есте сақтауға болады. Дұрыс тамақтану және дене белсенділігі. Ми жұмысын жақсарту үшін пайдалы тағамдарды тұтыну және спортпен шұғылдану есте сақтау қабілетін күшейтеді. Бұл тәсілдер есте сақтау қабілетін жетілдіруге көмектеседі және күнделікті өмірде тиімді қолданылуы мүмкін.

Зейін мен ойлау қабілеті адамның танымдық процестерінде маңызды рөл атқарады. Зейін – белгілі бір ақпаратқа немесе іс-әрекетке бағытталған сананың шоғырлану деңгейі, ал ойлау қабілеті – адамның талдау, салыстыру, жалпылау және қорытынды жасау қабілеті. Зейінді дамыту әдістері: Мақсат қою – белгілі бір міндетке назар аудару арқылы зейінді шоғырландыруды күшейту. Зейіннің тұрақтылығын арттыру – ұзақ уақыт бойы назарды бір тапсырмаға аудару үшін арнайы жаттығулар қолдану. Зейіннің тұрақтылығын арттыру. Зейіннің тұрақтылығын арттыру – адамның бір тапсырмаға немесе объектіге ұзақ уақыт бойы назарын аударып, алаңдамауын қамтамасыз ету. Бұл дағды оқу, жұмыс және күнделікті өмірде маңызды рөл атқарады.

Зейіннің тұрақтылығын дамыту үшін келесі әдістер қолданылады: Зейін жаттығулары – арнайы тапсырмалар орындау, мысалы, белгілі бір түсті сөздерді мәтіннен табу немесе күрделі геометриялық фигураларды көшіру. Медитация және тыныс алу жаттығулары – зейіннің тұрақтылығын арттырып, ішкі тыныштықты сақтауға көмектеседі. Жоспарлау және тәртіп – нақты уақыт кестесін құру, тапсырмаларды жүйелеп орындау зейінді ұзақ уақыт шоғырландыруға көмектеседі.Физикалық белсенділік – йога, жүгіру және дене жаттығулары миға оттегінің жеткізілуін жақсартып, зейіннің тұрақтылығын арттырады.

Зейін тұрақтылығын дамыту үшін күнделікті жаттығулар жасау қажет. Үнемі орындалатын бұл әдістер адамның зейінін күшейтіп, жұмыс өнімділігін арттырады. Зейіннің бөлінуі – бірнеше тапсырманы бір уақытта орындауға үйрену, мысалы, мәтін оқу кезінде жазбалар жасау. Зейіннің жылдамдығын арттыру – көзбен жылдам оқу, сандық тапсырмалар орындау арқылы зейіннің икемділігін дамыту. Ойлау қабілетін дамыту әдістері: Анализ және синтез – ақпаратты бөліктерге бөліп қарастыру және оны қайта біріктіру. Салыстыру және жалпылау – түрлі объектілердің ерекшеліктерін анықтау және ұқсастықтарды табу.

Логикалық ойлау жаттығулары – логикалық есептер, шахмат, сөзжұмбақтар шешу арқылы ойлау жүйелілігін дамыту. Шығармашылық ойлау – қиялды, елестетуді дамытуға бағытталған тапсырмалар орындау. Зейін мен ойлау қабілетін дамыту үздіксіз жаттығуларды қажет етеді. Бұл дағдылар білім алу процесінде, ғылыми-зерттеу жұмыстарында, шығармашылық және кәсіби қызметте маңызды рөл атқарады.

2.1 Байланыстырып сөйлеуді дамыту балабақшада

Сөйлеу дағдыларын дамыту – адамның өз ойын анық, жүйелі және әсерлі жеткізе білу қабілетін жетілдіру процесі. Бұл дағдылар күнделікті қарым-қатынаста, кәсіби салада және білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады.

Сөйлеу дағдыларын дамыту әдістері:

Мәтінмен жұмыс істеу:

Кітап оқу және мәтінді түсініп оқуды дамыту;

Оқыған мәтін бойынша мазмұндама жазу және әңгімелеу;

Мәтінді талдау және негізгі ойды бөліп көрсету.

Диалог және монолог жаттығулары:

Әңгімелесу барысында ойды нақты жеткізу;

Әртүрлі тақырыптар бойынша пікірталас ұйымдастыру;

Монологтық сөйлеуді дамыту үшін еркін сөйлеу жаттығуларын орындау

Сөздік қорды байыту:

Жаңа сөздер мен сөз тіркестерін күнделікті қолдану;

Синонимдер мен антонимдерді үйрену;

Мақал-мәтелдер мен тұрақты сөз тіркестерін жаттау.

Дұрыс сөйлеу және дыбыстау жаттығулары:

Дыбыстарды анық айтуға арналған артикуляциялық жаттығулар;

Дикцияны жақсарту үшін арнайы жаттығулар орындау;

Интонация мен дауыс ырғағын бақылау.

Сөйлеу дағдыларын дамыту жүйелі түрде жаттығуды талап етеді. Бұл әдістерді қолдану адамның өзін еркін әрі сенімді жеткізуіне мүмкіндік береді. Балабақша жасындағы балалар үшін байланыстырып сөйлеуді дамыту – олардың ойлау, қарым-қатынас жасау және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырудың маңызды бөлігі. Бұл үдеріс баланың қоршаған орта туралы білімін кеңейтуге, өз ойын жүйелі әрі мағыналы жеткізуге үйретуге бағытталады.

Байланыстырып сөйлеуді дамыту әдістері: Сөздік қорды байыту. Балаларға жаңа сөздер үйрету арқылы олардың сөздік қорын кеңейту. Сөздерді дұрыс қолдануға үйрету үшін тақырыптық ойындар ұйымдастыру. Әңгімелеу дағдыларын қалыптастыру. Сурет бойынша әңгіме құрастыру. Мультфильм немесе ертегі көріп болған соң, мазмұнын айтқызу. Күнделікті оқиғалар туралы әңгімелесу. Ертегілер мен әдеби шығармаларды пайдалану. Балаларға ертегі оқып беру және кейіпкерлердің әрекеттерін талқылау. Оқиғаның жалғасын ойлап табуға ынталандыру. Диалог және рөлдік ойындар. Түрлі өмірлік жағдайларды сахналау (дүкенде, дәрігерде, поштада сөйлеу үлгілерін ойнау). Кейіпкерлердің атынан сөйлеу арқылы байланыстырып сөйлеуді дамыту. Суреттер мен бейнекөрнекіліктерді қолдану. Балаларға сурет көрсетіп, сол туралы әңгіме құрастыруды сұрау. Бейне көрнекіліктерді пайдалану арқылы оқиғаларды сипаттату. Жұмбақтар мен мақал-мәтелдерді қолдану. Жұмбақтар шешу арқылы логикалық ойлау мен байланыстырып сөйлеуді дамыту. Мақал-мәтелдер мағынасын түсіндіру арқылы баланың ойлау қабілетін жетілдіру. Байланыстырып сөйлеуді дамыту жүйелі түрде жүргізілсе, балалар өз ойын еркін әрі сауатты жеткізе алады. Бұл олардың мектепке дайындығын арттырып, өмірлік маңызды қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Сөздік қорды байыту.

Баланың сөйлеу дағдыларын дамытудағы негізгі міндеттердің бірі – оның сөздік қорын кеңейту. Сөздік қордың мол болуы баланың қоршаған әлемді дұрыс қабылдауына, ойларын нақты әрі анық жеткізуіне көмектеседі. Сөздік қорды байыту әдістері: Жаңа сөздерді енгізу: Балаларға күнделікті өмірде жиі қолданылмайтын, бірақ маңызды сөздерді таныстыру.

Әртүрлі тақырыптар бойынша сөздерді үйрету (табиғат, жануарлар, отбасы, мамандықтар, көлік түрлері). Көрнекіліктер мен суреттерді пайдалану: Заттарды көрсету арқылы олардың атауын үйрету. Суреттер мен иллюстрациялар арқылы сөздік қорды кеңейту. Әңгімелеу және әңгіме құрастыру: Балаларға суреттер бойынша әңгіме құрастыруды ұсыну. Оқыған ертегілер мен әңгімелердің мазмұнын айтып беруін сұрау. Ойын әдістерін қолдану: "Кім жылдам?" ойыны (суретке қарап, оның атын атау). "Артық сөзді тап" ойыны (берілген сөздердің ішінен тақырыпқа сәйкес келмейтінін анықтау). Мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды пайдалану: Балаларға мақал-мәтелдерді жаттатқызып, олардың мағынасын түсіндіру. Жұмбақ шешу арқылы ойлау қабілетін дамыту. Сөздік қорды жүйелі түрде байыту баланың сөйлеу дағдыларын жетілдіріп, қарым-қатынас жасау қабілетін жақсартады.

Жұмбақтар шешу арқылы логикалық ойлауды дамыту. Жұмбақтар – логикалық ойлауды дамытудың ең тиімді тәсілдерінің бірі. Оларды шешу барысында адам салыстыру, талдау, болжам жасау және қорытынды шығару дағдыларын жетілдіреді. Жұмбақтар көбіне белгілі бір құбылысты, затты немесе әрекетті астарлы түрде сипаттайды, ал оны дұрыс табу үшін логикалық байланыстарды анықтау қажет. Жұмбақтарды шешу адамның ойлау қабілетін жетілдіріп қана қоймай, сөздік қорын байытады, зейінін шоғырландыруға көмектеседі.

Сонымен қатар, бұл әдіс баланың шығармашылық қабілетін арттырып, түрлі шешу жолдарын іздеуге ынталандырады. Мысалы:1. Қанаты жоқ – ұшады, Аяғы жоқ – қашады. (Жауабы: жел) Бұл жұмбақ желдің табиғатын сипаттап, ойлауды талап етеді. 2. Тілі бар, үні жоқ, Өзін адам түсінген. (Жауабы: кітап) Бұл жұмбақ заттың басты қасиеттеріне сүйеніп, логикалық ойлау арқылы шешім қабылдауды талап етеді. Осылайша, жұмбақтар шешу – логиканы дамытудың қарапайым әрі қызықты жолдарының бірі болып табылады. Суреттер мен иллюстрациялар арқылы сөздік қорды кеңейту. Суреттер мен иллюстрациялар – тіл үйренуде сөздік қорды байытудың тиімді құралдарының бірі. Көрнекі материалдар адамның есте сақтау қабілетін жақсартып, жаңа сөздерді тез меңгеруге көмектеседі. Себебі визуалды ақпарат мәтіндік немесе аудио ақпаратқа қарағанда миға тезірек әсер етеді. Суреттер арқылы сөз үйрену кезінде адам бейнені белгілі бір сөзбен байланыстырады, бұл есте сақтау процесін жеңілдетеді. Мысалы,балаларға арналған оқу құралдарында жемістердің, жануарлардың немесе көліктердің суреттері көрсетіліп, олардың атаулары жазылады. Бұл әдіс баланың ассоциациялық ойлауын дамытып, сөздерді тез жаттап алуына ықпал етеді.

Иллюстрацияларды қолдану тек балалар үшін ғана емес, ересектер үшін де пайдалы. Шет тілін үйренушілер үшін суреттер арқылы сөздер мен сөйлемдерді меңгеру қиын грамматикалық құрылымдарды да оңай түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, инфографикалар мен диаграммалар күрделі ұғымдарды түсіндіруде тиімді. Бұл әдіс білім алушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, ақпаратты жеңіл қабылдауына көмектеседі. Осылайша, суреттер мен иллюстрациялар тілді үйрену мен сөздік қорды кеңейтуде маңызды рөл атқарады.

қабілеттерін қалыптастыруда жетекші құрал болып табылады. Ойын барысында балалар қоршаған ортаны танып-білуге қызығушылық танытып, ойлау, есте сақтау, зейін, қиял сияқты негізгі танымдық үдерістерін табиғи түрде дамытады. Сонымен қатар, ойын олардың тілдік қорын байытып, өз ойын еркін жеткізуге және әлеуметтік қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Ересек топтағы балалармен жүйелі әрі мақсатты ұйымдастырылған ойын әрекеті олардың дербестігін, шығармашылығын және зерттеушілік қабілеттерін арттырады. Түрлі дидактикалық, сюжеттік-рөлдік және қимыл-қозғалыс ойындары арқылы балалардың танымдық белсенділігі күшейіп, оқу іс-әрекетіне дайындығы қалыптасады. Мектепке дейінгі ұйымдарда ойын технологияларын тиімді қолдану – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық шарттардың бірі болып табылады.

Педагогтың ойын процесін дұрыс ұйымдастыруы, әдіс-тәсілдерді орынды таңдауы және баланың жеке ерекшеліктерін ескеруі танымдық қабілеттерді қалыптастырудың маңызды шарты болып табылатыны анықталды.

Қорыта айтқанда, ойын әрекеті мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың тиімді әрі табиғи жолы болып табылады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда ойын технологияларын жүйелі қолдану – баланың интеллектуалдық дамуының маңызды кепілі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған (19.09.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістері мен толықтыруларымен). – Алматы: ЮРИСТ, 2022. – 46 б.
2. Білім туралы: Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (01.01.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістері мен толықтыруларымен). – Мәтін: электронды // ҚР нормативтік-құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL (жүгінген күн: 25.02.2026).
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. – Мәтін: электронды // «Әділет» АҚЖ. – URL (жүгінген күн: 25.02.2026).
4. Педагог мәртебесі туралы: Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ Заңы. – Астана: Елорда, 2020. – 28 б.

Рахметов Абай Сарыбаевич
Дене шынықтыру пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
№79 жалпы орта білім беретін мектебі
Шымкент қаласы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ФУТБОЛ ТЕХНИКАСЫН ҮЙРЕТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Қазіргі білім беру кеңістігінде оқушының тұлғалық дамуына бағытталған оқыту жүйесі алдыңғы орынға шығып отыр. Бұл тұрғыда оқушылардың тек теориялық білімді меңгеруі емес, олардың дене дайындығын жетілдіру, қозғалыс белсенділігін арттыру және салауатты өмір салтын қалыптастыру негізгі міндеттердің бірі болып саналады. Дене шынықтыру пәні осы міндеттерді жүзеге асыратын маңызды педагогикалық құрал ретінде қарастырылады. Ол оқушылардың физикалық қабілеттерін дамытумен қатар, олардың ерік-жігерін, тәртіптілігін, жауапкершілігін және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді.

Мектеп тәжірибесінде кеңінен қолданылатын спорт түрлерінің ішінде футбол ерекше орын алады. Бұл ойын түрі оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың жылдамдық, ептілік, күш, төзімділік сияқты негізгі физикалық қасиеттерін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар футбол ойын барысында тез шешім қабылдау, жағдайды талдау және ұжыммен бірлесіп әрекет ету сияқты маңызды дағдыларды қалыптастырады. Осы ерекшеліктеріне байланысты футбол дене шынықтыру пәнінің мазмұнында маңызды компоненттердің бірі болып табылады.

Мектеп жағдайында футбол техникасын үйрету үдерісі әрдайым тиімді деңгейде ұйымдастырыла бермейді. Көп жағдайда сабақтар тек ойын түрінде өткізіліп, оқушылардың техникалық дағдылары жүйелі түрде қалыптастырылмайды. Бұл өз кезегінде оқушылардың қозғалыс мәдениетінің толық дамымауына және техникалық қателіктердің тұрақтанып қалуына әкелуі мүмкін.

Футбол техникасы – ойын барысында орындалатын қозғалыс әрекеттерінің жүйесі. Оның құрамына допты жүргізу, беру, қабылдау, тоқтату, соғу, сондай-ақ қорғаныс әрекеттері кіреді. Бұл дағдыларды меңгеру оқушылардың қозғалыс координациясын жетілдіріп, олардың

кеңістікте бағдарлау қабілетін арттырады. Сонымен қатар бұлшық ет топтарының үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз етіп, жалпы дене дайындығын жақсартады.

Футбол техникасын тиімді меңгеру үшін оқыту үдерісін белгілі бір кезеңдерге бөліп қарастыру қажет. Алғашқы кезеңде оқушылар қозғалыстың жалпы құрылымымен танысып, қарапайым жаттығулар арқылы бастапқы дағдыларды қалыптастырады. Бұл кезеңде қозғалыстың дұрыстығына ерекше назар аударылады. Келесі кезеңде жаттығулар біртіндеп күрделендіріліп, қозғалыстың дәлдігі мен жылдамдығы жетілдіріледі. Соңғы кезеңде техникалық әрекеттер автоматтандырылып, ойын жағдайында еркін қолдануға мүмкіндік беріледі.

Оқыту үдерісінде қолданылатын әдіс-тәсілдердің дұрыс таңдалуы маңызды рөл атқарады. Көрсету және түсіндіру әдісі оқушыларға қозғалыстың дұрыс орындалуын көзбен көріп, түсінуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе бастапқы кезеңде өте тиімді. Қайталау әдісі арқылы қозғалыс дағдылары бекітіліп, тұрақты әрекетке айналады. Ойын әдісі оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың сабаққа белсенді қатысуына ықпал етеді. Жарыс элементтерін енгізу оқушылардың ынтасын күшейтіп, олардың нәтижеге жетуге деген талпынысын арттырады. Сараланған оқыту тәсілі әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес тапсырмалар беруге мүмкіндік береді.

Практикалық сабақтар барысында футбол техникасын үйрету арнайы жаттығулар кешені арқылы жүзеге асырылады. Допты жүргізу жаттығулары оқушылардың қозғалыс координациясын және допты бақылау қабілетін дамытуға бағытталған. Бұл жаттығулар әртүрлі бағытта қозғалу, кедергілерден өту және жылдамдықты өзгерту арқылы орындалады. Допты беру және қабылдау жаттығулары жұптық және топтық жұмыс арқылы ұйымдастырылып, оқушылардың өзара әрекет ету дағдыларын қалыптастырады. Қақпаға соғу жаттығулары дәлдік пен күшті дамытуға бағытталған және нысанаға бағытталған тапсырмалар арқылы жүзеге асырылады. Сабақтың соңғы кезеңінде шағын ойындар ұйымдастырылып, оқушылар алған дағдыларын нақты ойын жағдайында қолданады.

Жүргізілген тәжірибелік жұмыстар көрсеткендей, футбол техникасын жүйелі және ғылыми негізде үйрету оқушылардың физикалық көрсеткіштерінің жақсаруына әкеледі. Олардың қозғалыс үйлесімділігі артып, техникалық дағдыларды орындау сапасы жоғарылайды.

Бірге оқыту барысында белгілі бір қиындықтар да кездеседі. Оқушылардың физикалық дайындық деңгейінің әртүрлі болуы, уақыттың шектеулілігі және материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі сабақтың тиімділігіне әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар техникалық дағдыларды дұрыс қалыптастырмау жарақат алу қаупін арттырады.

Футбол техникасын үйрету үдерісі тек физикалық дамуға ғана емес, оқушылардың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына да ықпал етеді. Бұл үдеріс барысында оқушылардың жауапкершілігі, табандылығы, тәртіптілігі және ұжымда әрекет ету қабілеті дамиды.

Қорытындылай келе, дене шынықтыру пәнінде футбол техникасын үйретуді ғылыми негізде, жүйелі және кезеңдік тәсіл арқылы ұйымдастыру оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Мұндай әдістемелік тәсіл оқушылардың техникалық дағдыларын тиімді қалыптастырып, олардың спортқа деген қызығушылығын арттырады. Осылайша, футбол техникасын оқыту әдістемесін жетілдіру қазіргі білім беру жүйесінде дене тәрбиесінің сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер

1. UEFA.UEFA Coaching Manual. – Nyon: UEFA, 2015.
2. Joseph A. Luxbacher.Soccer: Steps to Success. – 4th ed. – Champaign, IL: Human Kinetics, 2012.
3. Jay Miller.Teaching Soccer Fundamentals. – Human Kinetics, 2005.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі.Дене шынықтыру пәні бойынша оқу бағдарламасы (жалпы білім беретін мектептерге арналған). – Астана, 2022.

Сексенбаев Куат Демеубаевич
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Азатская средняя школа №1»
Алматинская область, Енбекшиказахский район, с.Азат

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

В условиях модернизации современного образования проблема развития читательской грамотности приобретает особую актуальность. Читательская грамотность сегодня рассматривается не только как умение понимать прочитанный текст, но и как способность анализировать, интерпретировать, критически осмысливать и использовать информацию в различных жизненных ситуациях. Как педагог-исследователь, работающий в области преподавания русского языка и литературы, я рассматриваю развитие читательской грамотности как одно из ключевых направлений авторской образовательной программы.

Русский язык и литература обладают уникальным потенциалом для формирования читательской грамотности, поскольку именно на этих уроках обучающиеся систематически работают с текстами разных типов и жанров: художественными, публицистическими, научно-популярными, учебными. В рамках авторской программы особое внимание уделяется целенаправленному обучению стратегиям смыслового чтения. Учащиеся осваивают приёмы прогнозирования содержания текста, выделения ключевой информации, постановки вопросов к тексту, сопоставления авторской позиции с собственной точкой зрения.

Одним из важнейших принципов программы является деятельностный подход. Чтение рассматривается не как пассивное восприятие информации, а как активный процесс взаимодействия читателя с текстом. На уроках широко используются такие формы работы, как чтение с остановками, диалог с автором, кластер, таблицы «Знаю — хочу узнать — узнал», синквейн. Эти методы способствуют формированию навыков анализа текста, развитию логического мышления и речи.

Особое место в программе занимает работа с художественным текстом. Анализ литературных произведений направлен не только на изучение художественных средств и сюжетных линий, но и на выявление смысловых подтекстов, нравственных проблем, авторской позиции. Учащиеся учатся интерпретировать текст, опираясь на собственный читательский опыт, историко-культурный контекст и языковые особенности произведения. Такая работа способствует развитию эмоционального интеллекта и ценностных ориентиров личности.

На уроках русского языка развитие читательской грамотности осуществляется через анализ текстов разных функциональных стилей, выполнение заданий на преобразование информации, работу с несплошными текстами (таблицами, схемами, инфографикой). Это позволяет формировать универсальные учебные действия, необходимые для успешного

обучения по всем предметам. Важным компонентом программы является интеграция заданий формата международных исследований (PISA), что помогает учащимся адаптироваться к требованиям современного образовательного пространства.

Реализация авторской программы показала положительную динамику в развитии читательской грамотности обучающихся: повысился уровень осознанного чтения, улучшились навыки анализа и интерпретации текстов, возрос интерес к чтению художественной литературы. Таким образом, целенаправленная и системная работа по развитию читательской грамотности на уроках русского языка и литературы является важным условием формирования функционально грамотной, мыслящей и культурной личности.

Использованная литература

1. Асмолов А. Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе. — М.: Просвещение, 2018.
2. Бунеева Е. В. Обучение смысловому чтению в школе. — М.: Баласс, 2016.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М.: Наука, 2019.
4. Леонтьев А. А. Психология чтения и понимания текста. — М.: Смысл, 2017.
5. Пентин А. Ю. Читательская грамотность школьников: теория и практика формирования. — М.: Академкнига, 2020.
6. Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования. — М.: Минпросвещения РФ, 2021.

Исағали Алтынзер Асқарбекқызы
Биология пәнінің оқытушысы
Бопай ханым жоғары медициналық колледжі
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы

БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: Бұл мақалада қазіргі білім беру жүйесінде биология пәнін оқыту барысында білім алушылардың қызығушылығын арттырудың тиімді жолдары қарастырылады. Оқытудың инновациялық әдістері, интерактивті цифрлық платформаларды қолдану, геймификация, топтық және зерттеуге негізделген оқыту тәсілдерінің маңыздылығы талданады. Сонымен қатар, оқу үдерісін өмірмен байланыстыру, пәнаралық ықпалдастықты жүзеге асыру және оқытушының кәсіби құзыреттілігінің рөлі айқындалады. Ұсынылған әдістер білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: биологияны оқыту, танымдық белсенділік, инновациялық әдістер, интерактивті оқыту, цифрлық платформалар, геймификация, зерттеуге негізделген оқыту, пәнаралық байланыс, білім алушылардың қызығушылығы, оқыту тиімділігі

Қазіргі білім беру жүйесінде оқытушының басты міндеттерінің бірі – білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын ояту және оны тұрақты түрде дамыту. Әсіресе биология пәні – тірі табиғаттың заңдылықтарын зерттейтін, күрделі әрі қызықты ғылым саласы болғандықтан, оны тиімді әрі тартымды оқыту үлкен шеберлікті талап етеді. Сондықтан биология сабағында білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру – өзекті мәселелердің бірі.

Білім алушылардың қызығушылығын арттырудың ең тиімді жолдарының бірі – оқытудың инновациялық әдістерін қолдану. Дәстүрлі лекциямен шектелмей, интерактивті

әдістерді пайдалану (дебат, миға шабуыл, кейс-стади, жобалық оқыту) білім алушыларды белсенді қатысуға жетелейді. Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша проблемалық сұрақтар қойып, оларды шешуге бағыттау арқылы студенттердің логикалық ойлау қабілетін дамытуға болады.

Биология пәніне білім алушылардың қызығушылығын күшейту үшін оқыту үдерісін барынша серпінді, әрі шынайы өмірмен тығыз байланысты етіп ұйымдастыру қажет. Осы бағытта бірқатар тиімді педагогикалық стратегияларды қолдануға болады.

Интерактивті цифрлық платформалар. Виртуалды зертханалар мен әртүрлі симуляциялық бағдарламалар білім алушыларға онлайн форматта тәжірибе жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл күрделі биологиялық құбылыстарды қауіпсіз әрі қолжетімді ортада зерттеуге жағдай жасайды.

Интерактивті тест платформалары – Fyrebox, Kahoot, Quizizz. Білім алушылардың білім деңгейін тексеру үшін тиімді. Сабақты визуалдау және тәжірибелік платформа – Mozaik3D, LabXchange. Күрделі тақырыптарды 3D модельдер мен тәжірибелік тапсырмалар арқылы көрсетуге мүмкіндік береді.

Онлайн платформалардың артықшылықтары:

- Білім алушылардың белсенділігін арттырады;
- Сабақтарды интерактивті және қызықты етеді;
- Жеке және топтық жұмыстарды жеңілдетеді;
- Уақыт пен ресурсты үнемдеу;
- Қашықтықтан білім беруге мүмкіндік береді;
- Бағалау мен бақылаудың жеңілдігі

Оқиғаға негізделген оқыту және өмірлік контекст. Сабақ барысында баяндау элементтерін енгізу немесе биологиялық ұғымдарды күнделікті өмірмен байланыстыру білім алушылардың тақырыпты тереңірек түсінуіне ықпал етеді. Мұндай тәсіл олардың оқу материалына деген жеке қызығушылығын арттырады.

Топтық және бірлескен оқу. Топтық жұмыстар мен бірлескен талқылаулар білім алушыларды белсенді әрекетке тартып, өзара пікір алмасу дағдыларын дамытады. Бұл әдіс арқылы олар тек білім алып қана қоймай, коммуникативтік қабілеттерін де жетілдіреді.

Интерактивті зерттеу. Білім алушылар энергия көздері мен популяция мөлшері сияқты айнымалыларды өзгерте отырып, экожүйедегі әрбір трофикалық деңгейде энергияның берілу ерекшеліктерін бақылай алады.

Жедел кері байланыс. Параметрлер өзгертілген сайын, жүйе нақты уақыт режимінде визуалды нәтижелерді көрсетеді. Бұл теориялық білімді практикалық тұрғыда бекітуге мүмкіндік береді.

Ынтымақтастыққа негізделген зерттеу. Шағын топтарда жұмыс жасау барысында білім алушылар өз нәтижелерін талдап, түрлі сценарийлерді салыстырады және экожүйедегі энергия алмасу тиімділігі жөнінде қорытынды жасайды.

Ойын элементтерін енгізу де тиімді тәсілдердің бірі. Геймификация әдісі арқылы сабақ барысында түрлі викториналар, биологиялық квесттер, рөлдік ойындар ұйымдастыру білім алушылардың белсенділігін арттырады. Бұл тәсіл әсіресе төмен мотивациясы бар білім алушыларды тартуда нәтижелі.

Мысал ретінде Fyrebox платформасын айтуымызға болады, онлайн викториналар (quiz) мен интерактивті тесттер құруға арналған қарапайым, ыңғайлы конструктор

Тиімділігі:

1. Интерактивті формат білім алушыларды белсенді қатысуға ынталандырады;
2. Кері байланыс жинауды жеңілдетеді;
3. Уақыт үнемдейді;
4. QR-кодпен қолдану мүмкіндігі;
5. Нәтижелерді талдау;

Сондай-ақ, пәнаралық байланысты жүзеге асыру маңызды. Биологияны химия, география, медицина сияқты пәндермен байланыстыра отырып оқыту білім алушылардың дүниетанымын кеңейтеді. Мысалы, адам физиологиясын оқыту барысында медицина саласымен байланыстыру, немесе экология тақырыбын географиямен ұштастыру арқылы пәннің өмірмен байланысын көрсетуге болады.

Оқытушының тұлғалық қасиеттері де үлкен рөл атқарады. Шығармашылықпен жұмыс істейтін, жаңашылдыққа ұмтылатын, білім алушылармен тиімді қарым-қатынас орната алатын оқытушы ғана пәнге деген қызығушылықты арттыра алады. Әрбір студенттің жеке ерекшеліктерін ескеру, қолдау көрсету және жетістіктерін мадақтау – олардың оқу мотивациясын күшейтеді.

Қазіргі білім беру жағдайында биология пәнін тиімді оқыту білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырумен тікелей байланысты. Осы мақсатқа жету үшін оқытушы дәстүрлі әдістермен шектелмей, инновациялық технологиялар мен интерактивті тәсілдерді кеңінен қолдануы қажет. Цифрлық платформалар, зерттеуге негізделген тапсырмалар, топтық жұмыстар және ойын элементтері білім алушылардың белсенділігін арттырып, оқу үдерісін мазмұнды әрі тартымды етеді.

Сонымен қатар, оқу материалын өмірмен байланыстыру, пәнаралық ықпалдастықты жүзеге асыру және әр білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеру – олардың терең әрі саналы білім алуына ықпал етеді. Бұл үдерісте оқытушының кәсіби шеберлігі, шығармашылығы және жаңашылдығы шешуші рөл атқарады.

Осылайша, биология сабағында қолданылатын заманауи педагогикалық тәсілдер білім алушылардың тек білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырып, болашақ кәсіби бағдарын айқындауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Кусаинов Ғ.М., Қазбаева А.Қ., Абыканова Б.Т. Оқыту туралы ғылым және жаңа білім беру практикасы: оқу-әдістемелік құрал /1-2 том- Нұр-Сұлтан, Алматы: Techmith баспасы, 2019.-1-т- 290б

2 Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или как интересно преподавать: учебное пособие / 11-е изд.– Алматы: Эверо, 2018. – 356 с.

3 Воронкова, О.Б. «Білім берудегі ақпараттық технологиялар: интерактивті әдістер». Феникс, 2010

4 Қисымова Ә.Қ., Увалиева Т.Ж. Оқыту технологиялары. II бөлім. Оқу-әдістемелік құрал.-Алматы:Білім,- 2007, -265б.

5 Абилхасимова, А.Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану / А.Е. Абилхасимова. текст : непосредственный // Молодой ученый, 2020. – № 14 (304). – С. 292-295.

6 Батаева Л.К. Педагогикалық шеберлік сыры : Әдістемелік көмекші құралы / Л. К. Батаева, Ж. Н. Сарыбекова, Ж. Б. Иманбекова. - Алматы : Эверо, 2018. - 256 бет

Ымыранова Дана Токтасыновна
Магистрант образовательной программы 7М01903 – «Специальная педагогика»
Восточно - Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова
Восточно - Казахстанская область, город Усть - Каменогорск

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ ПОЛУЧАТЕЛЕЙ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ СТАЦИОНАРНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

Аннотация: в статье рассматриваются современные подходы к обеспечению социально-психологического благополучия получателей услуг в условиях стационарного обслуживания. Анализируются факторы эмоциональной устойчивости, социальной адаптации и психологической безопасности личности в специализированных учреждениях. Особое внимание уделяется ресурсно-ориентированному подходу, арт-терапевтическим технологиям, цифровым инструментам сопровождения и междисциплинарному взаимодействию специалистов.

Ключевые слова: социально-психологическое благополучие, стационарное обслуживание, специальная педагогика, социальная адаптация, психологическая безопасность, арт-терапия, инклюзия, эмоциональный интеллект, междисциплинарное сопровождение, цифровые технологии.

Социально-психологическое благополучие получателей услуг в условиях стационарного обслуживания представляет собой одну из наиболее значимых и многогранных проблем современной специальной педагогики, психологии и социальной работы. В условиях глобальных социальных изменений, роста числа лиц, нуждающихся в длительном сопровождении, а также расширения сети специализированных учреждений, особую актуальность приобретает вопрос обеспечения не только физического ухода, но и полноценного психологического, эмоционального и социального благополучия личности. Современная научная парадигма рассматривает человека как активного субъекта собственной жизнедеятельности, обладающего потребностью в самореализации, общении, эмоциональной безопасности и социальной включенности независимо от состояния здоровья или возраста.

Стационарное обслуживание представляет собой особую социальную среду, в которой человек длительное время находится вне привычного семейного и культурного пространства. Подобные изменения часто сопровождаются эмоциональным стрессом, социальной дезадаптацией, ощущением одиночества, утратой привычных социальных ролей и снижением уровня жизненной активности. Особенно остро данные проблемы проявляются у лиц с ограниченными возможностями здоровья, пожилых людей, а также получателей услуг, имеющих нарушения психофизического развития. В связи с этим социально-психологическое сопровождение в стационарных учреждениях должно быть направлено не только на

удовлетворение базовых потребностей, но и на поддержание внутреннего психологического ресурса личности.

Современные исследования в области специальной педагогики подчеркивают, что социально-психологическое благополучие является интегративным понятием, включающим эмоциональную стабильность, удовлетворенность жизнью, чувство защищенности, наличие позитивных межличностных отношений и возможность социальной самореализации. При этом благополучие рассматривается не как статичное состояние, а как динамический процесс взаимодействия личности с окружающей средой. Следовательно, ключевая задача специалистов стационарных учреждений заключается в создании такой образовательной и социальной среды, которая способствовала бы сохранению личностной активности и формированию позитивного эмоционального фона.

Особую роль в обеспечении благополучия играет психологический климат учреждения. Благоприятная атмосфера, основанная на уважении, эмпатии и поддержке, способствует снижению тревожности и формированию чувства безопасности у получателей услуг. Для многих проживающих именно эмоциональная поддержка со стороны специалистов становится основным фактором психологической устойчивости. Поэтому профессиональная компетентность сотрудников должна включать не только знание медицинских или педагогических аспектов сопровождения, но и высокий уровень эмоционального интеллекта, коммуникативной культуры и навыков кризисного взаимодействия.

С точки зрения специальной педагогики важным направлением является развитие социальной активности получателей услуг через включение их в различные виды деятельности. Арт-терапия, трудотерапия, музыкальная терапия, игровые и коммуникативные тренинги способствуют сохранению когнитивных функций, повышению самооценки и формированию позитивной жизненной мотивации. Особенно эффективными являются методы, основанные на принципах субъектности, когда человек не выступает пассивным объектом ухода, а становится активным участником собственной социальной жизни.

В последние годы особую значимость приобретают технологии инклюзивного и персонализированного сопровождения, предполагающие учет индивидуальных особенностей, потребностей и жизненного опыта каждого получателя услуг. Индивидуальный подход позволяет минимизировать проявления эмоционального выгорания, социальной изоляции и депрессивных состояний. Кроме того, персонализированное сопровождение способствует формированию доверительных отношений между специалистом и получателем услуг, что является важным условием успешной адаптации в стационарной среде.

Серьезное влияние на социально-психологическое благополучие оказывает уровень социальной коммуникации внутри учреждения. Ограниченность общения, недостаток эмоциональных контактов и однообразие социальной среды могут приводить к состоянию психологической депривации. В связи с этим современные модели стационарного обслуживания ориентированы на расширение социальных связей, организацию групповых мероприятий, создание клубов интересов и развитие межличностного взаимодействия. Подобная деятельность способствует снижению чувства одиночества и формированию чувства принадлежности к сообществу.

Важным аспектом является использование цифровых и инновационных технологий в системе сопровождения. Онлайн-коммуникация с родственниками, виртуальные экскурсии, интерактивные обучающие программы и цифровые платформы психологической поддержки расширяют возможности социальной интеграции получателей услуг. Особенно актуальны данные технологии для лиц с ограниченной мобильностью, поскольку они позволяют поддерживать социальные контакты и включенность в общественную жизнь.

С позиции нейропсихологии эмоциональное благополучие тесно связано с когнитивной активностью человека. Регулярное участие в интеллектуальных и творческих видах деятельности способствует поддержанию нейронных связей, снижению риска когнитивного снижения и повышению уровня жизненной удовлетворенности. Именно поэтому современные

стационарные учреждения все чаще внедряют программы когнитивной стимуляции, направленные на развитие памяти, внимания, мышления и коммуникативных навыков.

Особое внимание в научной литературе уделяется профилактике эмоционального выгорания специалистов стационарных учреждений, поскольку психологическое состояние сотрудников напрямую влияет на качество предоставляемых услуг. Высокий уровень профессионального стресса, эмоциональная нагрузка и постоянное взаимодействие с людьми, находящимися в трудной жизненной ситуации, требуют организации системы психологической поддержки персонала. Супервизия, тренинги стрессоустойчивости и программы профессиональной реабилитации являются необходимыми условиями сохранения эффективности профессиональной деятельности.

Современная концепция социально-психологического благополучия предполагает междисциплинарный подход, объединяющий специальную педагогику, психологию, медицину, социальную работу и нейронауку. Только комплексное взаимодействие специалистов позволяет обеспечить полноценное сопровождение личности в условиях стационарного обслуживания. При этом особое значение приобретает гуманистическая направленность всей системы помощи, основанная на признании достоинства, автономии и права каждого человека на полноценную социальную жизнь.

Особую актуальность приобретает внедрение ресурсно-ориентированного подхода, который направлен не на акцентирование дефицитов и ограничений, а на выявление внутренних возможностей личности. В рамках данного подхода специалисты рассматривают каждого получателя услуг как носителя определённого жизненного потенциала, творческих способностей и социального опыта. Практическая реализация ресурсного подхода включает вовлечение проживающих в социально значимую деятельность, развитие коммуникативной активности, поддержку инициатив и создание условий для самовыражения. Подобная стратегия способствует укреплению самооценки и снижению уровня социальной пассивности.

Современные исследования в области нейропсихологии подтверждают, что длительная социальная изоляция негативно влияет на когнитивные процессы и эмоциональное состояние человека. Недостаток общения, однообразие среды и ограниченность сенсорных стимулов могут приводить к снижению памяти, ухудшению концентрации внимания и развитию тревожно-депрессивных состояний. Именно поэтому важным направлением деятельности стационарных учреждений становится организация насыщенной социально-культурной среды, включающей интеллектуальные занятия, творческие мастерские, коммуникативные клубы и культурно-досуговые мероприятия.

Одним из перспективных направлений является использование арт-терапевтических технологий, обладающих высоким психокоррекционным потенциалом. Изобразительная деятельность, музыка, театрализация, сказкотерапия и элементы танцевально-двигательной терапии позволяют человеку выражать эмоциональные переживания, снижать внутреннее напряжение и восстанавливать эмоциональное равновесие. Особенно важно, что арт-терапия создаёт условия для невербального общения, что имеет особую ценность для лиц с коммуникативными трудностями или нарушениями речи.

В последние годы всё большее распространение получает концепция социальной инклюзии, предполагающая активное включение получателей услуг в общественную жизнь. Современные стационарные учреждения постепенно отходят от модели закрытого пространства и ориентируются на расширение взаимодействия с социумом. Организация совместных мероприятий с образовательными учреждениями, волонтёрскими организациями, культурными центрами способствует разрушению социальных барьеров и формированию позитивного общественного отношения к людям, нуждающимся в сопровождении.

Особое значение имеет развитие эмоционального интеллекта как у получателей услуг, так и у специалистов. Способность понимать собственные эмоции, управлять эмоциональными реакциями и выстраивать конструктивное взаимодействие является важнейшим фактором психологической устойчивости. В рамках психологического

сопровождения используются тренинги эмоциональной компетентности, коммуникативные упражнения и методы рефлексивной терапии, направленные на развитие эмоциональной осознанности.

В условиях цифровой трансформации общества важным направлением становится внедрение цифровых технологий психологической поддержки. Использование виртуальных коммуникационных платформ, интерактивных обучающих программ и цифровых тренажёров когнитивного развития позволяет расширить возможности социальной адаптации. Онлайн-взаимодействие с родственниками и участие в дистанционных мероприятиях помогают поддерживать чувство социальной принадлежности и предотвращают развитие эмоциональной изоляции.

Современные модели сопровождения всё чаще опираются на принципы междисциплинарного взаимодействия, объединяющего специалистов разных профилей: психологов, дефектологов, социальных педагогов, медицинских работников и специалистов по реабилитации. Такой подход позволяет комплексно оценивать потребности личности и разрабатывать индивидуальные программы сопровождения, направленные на повышение качества жизни получателей услуг.

С точки зрения специальной педагогики важным фактором является создание адаптивной образовательной среды, способствующей сохранению когнитивной активности личности. Познавательные занятия, интеллектуальные игры, элементы непрерывного обучения и программы когнитивной стимуляции помогают поддерживать мыслительную деятельность и способствуют профилактике возрастных когнитивных изменений.

Отдельного внимания заслуживает проблема формирования психологически безопасной среды в учреждениях стационарного типа. Безопасность рассматривается не только как отсутствие угрозы физическому здоровью, но и как наличие атмосферы уважения, принятия и эмоционального комфорта. Доверительные отношения между специалистами и получателями услуг создают основу для успешной социальной адаптации и эмоциональной стабильности.

Таким образом, социально-психологическое благополучие получателей услуг в условиях стационарного обслуживания представляет собой сложный многоуровневый феномен, требующий комплексного научного и практического подхода. Создание психологически безопасной среды, развитие социальной активности, внедрение инновационных технологий сопровождения и обеспечение эмоциональной поддержки являются ключевыми условиями повышения качества жизни получателей услуг и их успешной социальной адаптации.

Список литературы:

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии. – М.: Юрайт, 2021. – 431 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2020. – 352 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности. – М.: Академия, 2021. – 416 с.
4. Малофеев Н. Н. Специальное образование в меняющемся мире. – М.: Просвещение, 2021. – 320 с.
5. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми. – М.: Дашков и К, 2021. – 296 с.
6. Дмитриев А. А. Социальная адаптация лиц с ограниченными возможностями здоровья. – СПб.: Речь, 2020. – 288 с.

Кдыргалиева Айкерим Бекболатовна
Қазақ тілі және әдебиет пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
"Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Орал қаласы білім беру бөлімінің "Хиуаз Доспанова атындағы №30 жалпы орта білім беретін мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Аннотация: мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің ғылыми-әдіснамалық негіздері қарастырылады. Когнитивтік лингвистика, дискурс-талдау, цифрлық гуманитаристика, медиасауаттылық және жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар flipped classroom, storytelling, жобалық оқыту және эмоциялық интеллектіні дамыту тәсілдерінің оқушылардың функционалдық сауаттылығына әсері сипатталады. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық технологияларды, пәнаралық интеграцияны және инновациялық педагогикалық модельдерді қолданудың тиімділігі ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: қазақ тілі, қазақ әдебиеті, заманауи әдіс-тәсілдер, когнитивтік лингвистика, цифрлық гуманитаристика, дискурс-талдау, медиасауаттылық, жасанды интеллект, storytelling, flipped classroom.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі түбегейлі өзгерістер оқыту процесіне жаңа талаптар қойып отыр. XXI ғасырдағы жаһандану, цифрландыру және ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқыту әдістемесін де қайта қарастыру қажеттілігін туындатты. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда қолданылатын заманауи әдіс-тәсілдердің маңызы ерекше. Себебі бұл пән тек тілдік білім берумен шектелмей, оқушылардың ұлттық дүниетанымын, рухани құндылықтарын, мәдени сәйкестігін және коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратын негізгі гуманитарлық пәндердің бірі болып табылады. Сондықтан қазіргі кезеңде мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өзіндік ойы қалыптасқан, сыни тұрғыдан талдай алатын, тілдік қатысымға еркін түсетін тұлға ретінде тәрбиелеу.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің негізінде конструктивистік оқыту теориясы жатыр. Бұл теория бойынша білім дайын күйінде берілмейді, керісінше оқушының белсенді танымдық әрекеті арқылы қалыптасады. Мұндай тәсіл оқушының сабаққа белсенді қатысуына, өз пікірін дәлелдеуге, шығармашылық ізденіске түсуіне мүмкіндік береді. Әсіресе қазақ әдебиеті сабақтарында көркем мәтінді талдау барысында оқушылардың интерпретациялық ойлау қабілеті дамиды. Олар шығармадағы авторлық идеяны анықтап қана қоймай, өз көзқарасын қалыптастырып, кейіпкерлер әрекетіне сыни баға беруге үйренеді.

Соңғы жылдары кеңінен қолданылып жүрген әдістердің бірі – сыни тұрғыдан ойлау технологиясы. Бұл технология оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру, жүйелеу және қорытынды жасау қабілеттерін дамытуға бағытталған. «INSERT», «RAFT», «Болжау», «Венн диаграммасы», «Кубизм», «ДЖИГСО» сияқты стратегиялар оқушылардың мәтінмен терең жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Мысалы, әдеби шығарманы талдау кезінде кейіпкерлердің мінезін салыстыру немесе тарихи контексті анықтау оқушылардың аналитикалық ойлауын жетілдіреді. Мұндай жұмыстар оқушылардың тек есте сақтау қабілетін емес, жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік әдістің рөлі ерекше. Қазіргі әдістемеде тіл үйретудің басты мақсаты – оқушының қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту. Сондықтан сабақ барысында диалогтік оқыту, пікірталас, рөлдік ойындар, дебат және топтық жұмыс сияқты әдістер белсенді қолданылады. Бұл тәсілдер оқушылардың ауызша сөйлеу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттілігін де дамытады. Әсіресе топтық талқылаулар оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуына, өз ойын дәлелді жеткізуіне ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды қолдану қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың ажырамас бөлігіне айналды. Интерактивті платформалар, онлайн тапсырмалар, мультимедиалық материалдар және цифрлық кітапханалар оқыту процесінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Әдеби шығармаларды бейнефрагменттер, подкасттар және анимациялық контент арқылы түсіндіру оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар электронды платформалар оқушылардың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологияларының дамуы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту әдістемесіне де жаңа мүмкіндіктер әкелуде. AI негізіндегі платформалар мәтінді автоматты талдау, орфографиялық және стилистикалық қателерді анықтау, жеке тапсырмалар ұсыну сияқты қызметтер атқара алады. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысын жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы әдеби мәтіндерді жанрлық, стильдік тұрғыдан талдау мүмкіндігі оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қазақ әдебиетін оқытуда storytelling әдісі де тиімді нәтижелер береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар оқиғаларды эмоционалдық тұрғыдан қабылдап, мәтіннің мазмұнын терең түсінеді. Әсіресе тарихи шығармаларды немесе эпостық жырларды оқыту барысында storytelling әдісі оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады. Мұндай тәсіл әдебиетті құрғақ теория емес, тірі мәдени құбылыс ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Заманауи әдіс-тәсілдердің ішінде жобалық оқыту ерекше орын алады. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, нәтижесін шығармашылық формада ұсынады. Мысалы, «Абай поэзиясындағы адамгершілік идеялары» немесе «Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтар» тақырыптарындағы жобалар оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар ақпараттық ізденіс, презентация жасау және топпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

Нейропедагогикалық зерттеулер оқу процесінде эмоциялық фактордың маңызды екенін көрсетеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында эмоциялық интеллектіні дамытуға бағытталған әдістерді қолдану маңызды. Әдеби кейіпкерлердің сезімін талдау, драмалық қойылымдар ұйымдастыру және шығармашылық жазба жұмыстары оқушылардың эмпатиясын және эмоциялық сезімталдығын дамытады. Бұл әсіресе жасөспірімдердің тұлғалық қалыптасуында маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту қағидалары да маңызды орын алады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында дифференциацияланған тапсырмалар, визуалды материалдар және адаптивті әдістер қолдану арқылы әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу процесіне толық қатысуына жағдай жасалады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауына және оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің тағы бір маңызды бағыты – медиасауаттылықты дамыту. Қазіргі ақпараттық қоғамда оқушылар тек көркем мәтіндерді ғана емес, медиа мәтіндерді де сыни тұрғыдан талдай білуі тиіс. Жарнама, әлеуметтік желі мәтіндері, блогтар мен жаңалықтарды талдау оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырады. Бұл олардың жалған ақпаратты ажыратып, ақпаратты саналы түрде қабылдауына көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы жаңа бағыттардың бірі – когнитивтік лингвистика элементтерін енгізу. Бұл тәсіл тілдік құбылыстарды тек грамматикалық ереже ретінде емес, адамның ойлау жүйесімен, мәдени тәжірибесімен және дүниетанымымен байланыстыра қарастыруға негізделеді. Мысалы, тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерді оқыту барысында олардың ұлттық санадағы концептуалдық мәнін түсіндіру оқушылардың тілдік әрі мәдени танымын кеңейтеді. Бұл әдіс оқушылардың тілді механикалық түрде емес, мағыналық және мәдени жүйе ретінде қабылдауына ықпал етеді.

Қазіргі әдебиет сабақтарында кеңінен қолданылып жүрген инновациялық бағыттардың бірі – дискурс-талдау әдісі. Бұл тәсіл арқылы оқушылар мәтінді тек мазмұндық деңгейде ғана емес, әлеуметтік, мәдени және тарихи контекст тұрғысынан талдайды. Әдеби шығармадағы тілдік құрылымдар, авторлық позиция, идеологиялық астар және коммуникативтік мақсаттар қарастырылады. Мұндай талдау оқушылардың интерпретациялық ойлауын дамытып, мәтіннің астарлы мағынасын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Соңғы жылдары қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық гуманитаристика (Digital Humanities) элементтерін қолдану өзекті бағытқа айналып келеді. Бұл тәсіл әдеби мәтіндерді цифрлық технологиялар арқылы зерттеуге негізделеді. Мысалы, оқушылар белгілі бір автордың шығармаларындағы жиі қолданылатын сөздерді анықтап, олардың тақырыптық ерекшеліктерін талдай алады. Мұндай жұмыстар мәтіндік аналитика мен тілдік статистиканы қолдануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әдебиетті заманауи технологиямен байланыстырып, оқушылардың цифрлық құзыреттілігін арттырады.

Қазақ тілі сабақтарында академиялық жазылым мәдениетін қалыптастыру да ерекше маңызға ие болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушы тек эссе жазып қана қоймай, өз ойын ғылыми стильде дәлелдей алуы қажет. Сондықтан сабақ барысында аргументация, дереккөздермен жұмыс, құрылымдық жазылым және аналитикалық мәтін құрастыру дағдыларына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл оқушылардың жоғары оқу орнына дайындалуына және ғылыми коммуникация мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Заманауи педагогикада әдебиетті оқытуда эмоциялық интеллектіні дамыту технологиялары кеңінен қолданылады. Әдеби шығармадағы кейіпкерлердің психологиялық күйін талдау, олардың эмоциялық тәжірибесін түсіну және сол жағдайға өзін қоя білу оқушылардың эмпатиялық қабілетін арттырады. Нейропсихологиялық зерттеулер эмоциялық қабылдау арқылы алынған ақпараттың есте ұзақ сақталатынын дәлелдейді. Сондықтан драматизация, рөлдік ойындар және әдеби импровизация сабақтың тиімділігін арттыратын маңызды құралдарға айналуда.

Қазіргі қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында подкаст және медиаконтент жасау әдістері де белсенді енгізілуде. Оқушылар әдеби шығарма бойынша бейнеролик, подкаст немесе сұхбат формасында контент әзірлеу арқылы өз білімін шығармашылық түрде көрсетеді. Бұл тәсіл олардың медиасауаттылығын, сөйлеу мәдениетін және цифрлық коммуникация дағдыларын дамытады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, білімді тәжірибелік әрекетпен ұштастырады.

Инновациялық әдістердің ішінде flipped classroom (аударылған сынып) технологиясы ерекше орын алады. Бұл модель бойынша оқушылар жаңа тақырыпты алдын ала бейнематериал немесе электронды ресурс арқылы меңгеріп келеді, ал сабақ барысында талдау, пікірталас және тәжірибелік жұмыстар орындалады. Мұндай тәсіл сабақ уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және оқушылардың дербес оқу дағдысын қалыптастырады.

Қазақ әдебиетін оқытуда мәдениетаралық коммуникация тәсілдері де маңызды бағыттардың бірі болып отыр. Әлем әдебиетімен салыстырмалы талдау жүргізу арқылы оқушылар қазақ әдебиетінің ұлттық ерекшелігін терең түсінеді. Мысалы, Абай шығармаларын шығыс және батыс философиясымен байланыстыра талдау оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді және мәдениаралық түсініктікті қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде жасанды интеллект технологияларының дамуы әдебиеттану мен тіл білімінде де жаңа мүмкіндіктер ашуда. AI құралдары мәтіндердің стильдік ерекшелігін талдауға, автоматты түрде мазмұндама құрастыруға және тілдік қателерді анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушылар жасанды интеллект көмегімен әдеби шығармалардың түрлі интерпретацияларын салыстырып, сыни талдау жүргізе алады. Бұл олардың аналитикалық және зерттеушілік қабілетін күшейтеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында STEAM және пәнаралық интеграция элементтерін қолдану да тиімді нәтиже береді. Әдеби мәтіндерді тарих, музыка, өнер және психология пәндерімен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлауын дамытады. Мысалы, тарихи романдарды оқыту барысында сол дәуірдің тарихи оқиғаларын, музыкасын және мәдениетін бірге қарастыру әдеби шығарманы терең түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әдіс-тәсілдер оқушылардың тілдік құзыреттілігін ғана емес, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, зерттеушілік мәдениетін және ұлттық дүниетанымын дамытуда маңызды рөл атқарады. Цифрлық технологиялар, жобалық оқыту, коммуникативтік әдіс, сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары және жасанды интеллект құралдары үйлесімді қолданылған жағдайда ғана оқу процесі тиімді әрі нәтижелі болады. Мұндай тәсілдер қазіргі қоғам талаптарына бейімделген, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және ақпараттық кеңістікте еркін әрекет ететін тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 2021. – 312 б.
2. Құлмағамбетова Б. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 2021. – 256 б.
3. Әбдікәрімова Т. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2022. – 320 б.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ И ПОДХОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: в статье рассматриваются научно-методологические основы современных методов и подходов в преподавании казахского языка и литературы. Анализируются педагогические возможности применения когнитивной лингвистики, дискурс-анализа, цифровой гуманитаристики, медиаграмотности и технологий искусственного интеллекта. Кроме того, описывается влияние таких подходов, как flipped classroom, storytelling, проектное обучение и развитие эмоционального интеллекта, на формирование функциональной грамотности обучающихся. В статье научно обосновывается эффективность использования цифровых технологий, межпредметной интеграции и инновационных педагогических моделей на уроках казахского языка и литературы.

Ключевые слова: казахский язык, казахская литература, современные методы и подходы, когнитивная лингвистика, цифровая гуманитаристика, дискурс-анализ, медиаграмотность, искусственный интеллект, storytelling, flipped classroom.

Әмірбекова Жансая Маратқызы
Биология пәні мұғалімі
«№19 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Қарағанды облысы, Қарағанды қаласы

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІ

Аннотация: мақалада биология сабағының тиімділігін арттыру мақсатында қолданылатын белсенді оқыту әдістерінің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Зерттеушілік оқыту, проблемалық оқыту, жобалық әдіс, STEAM технологиясы, цифрлық білім беру ресурстары және жасанды интеллект элементтерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR), биологиялық деректер аналитикасы, экологиялық модельдеу және нейропедагогикалық тәсілдердің оқушылардың танымдық белсенділігіне әсері сипатталады. Белсенді оқыту әдістерінің оқушылардың ғылыми ойлауын, функционалдық сауаттылығын, зерттеушілік қабілетін және экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы рөлі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақала биология пәні мұғалімдеріне арналған заманауи педагогикалық ұсыныстарды қамтиды.

Кілт сөздер: биологияны оқыту, белсенді оқыту әдістері, зерттеушілік оқыту, проблемалық оқыту, STEAM технологиясы, жасанды интеллект, виртуалды шынайылық, нейропедагогика, геймификация, цифрлық білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – оқушыны тек дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз бетінше ойлайтын, зерттейтін және алған білімін өмірде қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда биология пәнін оқытуда белсенді оқыту әдістерін қолдану ерекше маңызға ие болып отыр. Биология – табиғаттағы тірі жүйелердің заңдылықтарын зерттейтін күрделі ғылым болғандықтан, оны тек теориялық түсіндіру арқылы толық меңгерту мүмкін емес. Сондықтан қазіргі педагогикада оқушының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған интерактивті, зерттеушілік және тәжірибелік әдістер кеңінен қолданылуда. Ғылыми зерттеулер белсенді оқыту әдістерінің оқушылардың пәнге қызығушылығын, сыни ойлауын және функционалдық сауаттылығын арттыратынын көрсетеді.

Белсенді оқыту әдістерінің басты ерекшелігі – оқушыны оқу процесінің орталығына қою. Дәстүрлі сабақтарда мұғалім негізгі ақпарат көзі болып саналса, белсенді оқытуда оқушы ақпаратты іздеуші, талдаушы және қорытындылаушы рөлін атқарады. Мұндай тәсіл оқушылардың танымдық дербестігін қалыптастырып, олардың ғылыми дүниетанымын кеңейтеді. Биология сабақтарында белсенді әдістерді қолдану арқылы оқушылар тірі

ағзалардың құрылысын, физиологиялық процестерді және экологиялық заңдылықтарды терең түсінеді.

Биологияны оқытудағы ең тиімді белсенді әдістердің бірі – зерттеушілік оқыту технологиясы. Бұл әдіс барысында оқушылар өздігінен бақылау жүргізіп, тәжірибе жасап, ғылыми қорытынды шығаруға үйренеді. Мысалы, өсімдіктің өсуіне жарықтың әсерін немесе судың булану қарқындылығын зерттеу сияқты тәжірибелер оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін дамытады. Сонымен қатар зертханалық жұмыстар оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастырып, теориялық білімді нақты тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Проблемалық оқыту әдісі де биология сабақтарының тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әдісте мұғалім дайын жауап бермей, оқушылар алдына ғылыми мәселе қояды. Мысалы: «Неліктен кейбір жануарлар қоршаған ортаға тез бейімделеді?» немесе «Экожүйеде бір түр жойылса не болады?» деген сұрақтар оқушыларды терең ойлануға жетелейді. Осындай проблемалық жағдайлар оқушылардың аналитикалық және логикалық ойлауын дамытады. Қазіргі зерттеулер проблемалық оқыту әдісінің оқушылардың зерттеушілік қабілетін арттыратынын дәлелдейді.

Соңғы жылдары биология сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану ерекше қарқын алды. Интерактивті тақталар, виртуалды зертханалар, 3D-анимациялар және цифрлық микроскоптар күрделі биологиялық процестерді көрнекі түрде түсіндіруге мүмкіндік береді. Әсіресе жасушаның құрылысы, генетикалық процестер немесе адам ағзасының физиологиясы сияқты тақырыптарды визуализациялау оқушылардың қабылдауын жеңілдетеді. Цифрлық технологиялар оқыту процесін интерактивті әрі қызықты етеді.

STEAM технологиясын биология сабақтарына енгізу қазіргі білім беру жүйесіндегі инновациялық бағыттардың бірі болып табылады. Биологияны математика, химия, информатика және инженериямен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлау қабілетін дамытады. Мысалы, экологиялық жобаларды әзірлеу барысында оқушылар биологиялық мәліметтерді жинап қана қоймай, оларды статистикалық тұрғыдан талдайды және цифрлық модельдер құрады. Бұл тәсіл оқушылардың ғылыми сауаттылығын және пәнаралық байланысты түсінуін күшейтеді.

Жобалық оқыту әдісі де биология сабақтарында жоғары нәтиже береді. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ұзақ мерзімді зерттеу жүргізеді. Мысалы, «Мектеп аумағындағы биоалуантүрлілік», «Таза судың экологиялық маңызы» немесе «Адам денсаулығына дұрыс тамақтанудың әсері» сияқты жобалар оқушылардың зерттеушілік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар оқушыларды топпен жұмыс істеуге және жауапкершілікке үйретеді.

Нейропедагогика ғылымы оқыту тиімділігі эмоциялық белсенділікпен тікелей байланысты екенін дәлелдейді. Сондықтан биология сабақтарында ойын технологияларын, геймификация элементтерін және шығармашылық тапсырмаларды қолдану өте маңызды. Викториналар, биологиялық квесттер, рөлдік ойындар және интерактивті тапсырмалар оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейтіп, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Кейбір зерттеулер визуалды және әзіл элементтері бар материалдардың оқушылардың биология пәнін жақсы меңгеруіне ықпал ететінін көрсетеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында белсенді оқыту әдістері ерекше маңызға ие. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға бейімделген тапсырмалар, визуалды модельдер және топтық жұмыс тәсілдері олардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Белсенді әдістер әр оқушының жеке ерекшелігін ескеруге жағдай жасап, оқу мотивациясын сақтайды. Бұл әсіресе биология сияқты көрнекілікті және тәжірибені қажет ететін пәндер үшін маңызды.

Қазіргі кезеңде биология сабақтарында жасанды интеллект технологияларын қолдану да өзекті болып отыр. AI негізіндегі платформалар оқушылардың білім деңгейін талдап, жеке ұсыныстар береді. Сонымен қатар жасанды интеллект күрделі биологиялық процестерді

модельдеуге, виртуалды зертханалар құруға және интерактивті тапсырмалар әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырып, заманауи ғылымға қызығушылығын қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде биологияны оқыту әдістемесі дәстүрлі түсіндіру мен жаттауға негізделген модельден біртіндеп зерттеушілік және цифрлық-интерактивті модельге көшуде. Бұл өзгерістер XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен тікелей байланысты. Бүгінгі оқушы тек теориялық білім алып қана қоймай, ақпаратты талдай алуы, ғылыми дәлел келтіруі, биологиялық процестерді модельдеуі және экологиялық мәселелерді шешуге қатыса алуы тиіс. Осыған байланысты биология сабақтарында белсенді оқыту әдістерін жетілдірудің жаңа инновациялық бағыттары қалыптасып келеді.

Соңғы жылдары ерекше дамып келе жатқан бағыттардың бірі – виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR) технологияларын қолдану. Бұл технологиялар оқушыларға микродүниені немесе көзге көрінбейтін процестерді визуалды түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, VR көзілдірігі арқылы адам ағзасының ішкі құрылысын «аралап көру», жасуша ішіндегі органоидтардың қызметін бақылау немесе ДНҚ молекуласының құрылымын үшөлшемді форматта зерттеу оқушылардың пәнді қабылдау деңгейін айтарлықтай арттырады. AR технологиялары арқылы оқулықтағы суреттерді жандандырып, биологиялық процестерді анимация түрінде көрсетуге болады. Бұл тәсіл әсіресе абстрактілі тақырыптарды меңгертуде өте тиімді.

Биология сабақтарында Citizen Science (азаматтық ғылым) элементтерін енгізу де жаңашыл бағыттардың бірі болып табылады. Бұл әдіс бойынша оқушылар нақты ғылыми зерттеулерге қатысып, қоршаған ортадан деректер жинайды. Мысалы, мектеп аумағындағы құстардың санын бақылау, өсімдіктердің өсу динамикасын тіркеу немесе ауа сапасын анықтау сияқты жұмыстар оқушыларды нағыз ғылыми қызметке жақындатады. Мұндай әдіс олардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, экологиялық жауапкершілігін де арттырады.

Қазіргі биология сабақтарында Big Data және биологиялық деректер аналитикасы элементтерін қолдану маңызды бағытқа айналып келеді. Генетика, экология және медицина салаларында үлкен көлемдегі мәліметтерді талдау қазіргі ғылымның негізіне айналғандықтан, мектеп деңгейінде қарапайым биостатистикалық тапсырмаларды енгізу өзекті болып отыр. Мысалы, оқушылар белгілі бір экологиялық фактордың өсімдік өсуіне әсерін зерттеп, нәтижелерін кесте, диаграмма және график түрінде талдай алады. Бұл тәсіл математикалық сауаттылық пен биологиялық білімді біріктіреді.

Биологияны оқытуда нейропедагогикалық тәсілдер де кеңінен қолданылуда. Нейроғылым зерттеулері адамның миы визуалды және эмоциялық ақпаратты әлдеқайда тиімді қабылдайтынын дәлелдейді. Сондықтан қазіргі сабақтарда инфографика, анимация, биологиялық комикстер және storytelling әдістері белсенді қолданылуда. Мысалы, «жасушаның саяхаты» немесе «бір эритроциттің ағзадағы жолы» сияқты әңгімелеу әдістері күрделі тақырыптарды жеңіл әрі есте қаларлықтай етеді. Сондай-ақ геймификацияның тереңдетілген модельдері биология сабақтарының тиімділігін арттыруда үлкен рөл атқарады. Егер бұрын ойын тек викторина деңгейінде қолданылса, қазіргі кезеңде толық ойындық сценарийге негізделген сабақтар өткізіледі. Мысалы, оқушылар «экожүйені құтқару», «вирус таралуын тоқтату» немесе «генетикалық зертхана құру» сияқты миссияларды орындай отырып, биологиялық білімді практикада қолданады. Мұндай тәсіл оқушылардың мотивациясын айтарлықтай арттырады.

Инновациялық бағыттардың бірі – биоинженерия және биотехнология элементтерін мектеп бағдарламасына енгізу. Қазіргі әлемде CRISPR, гендік инженерия, синтетикалық биология сияқты ұғымдар ғылымның негізгі бағыттарына айналды. Сондықтан мектеп оқушыларына қарапайым деңгейде генетикалық технологиялардың мәнін түсіндіру олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әсіресе болашақта медицина, биотехнология және экология салаларын таңдауға қызығушылықты арттырады.

Биология сабақтарында экологиялық симуляциялар мен модельдеу технологиялары да кеңінен таралуда. Арнайы бағдарламалар арқылы оқушылар климат өзгерісінің экожүйеге әсерін, жануарлар популяциясының динамикасын немесе орман жойылуының салдарын модельдей алады. Мұндай жұмыстар оқушылардың себеп-салдарлық байланыстарды түсінуін күшейтіп, экологиялық санасын қалыптастырады.

Осылайша, биология сабағының тиімділігін арттыру мақсатында қолданылатын белсенді оқыту әдістері оқушылардың танымдық белсенділігін, ғылыми ойлауын және функционалдық сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады. Зерттеушілік оқыту, жобалық әдіс, проблемалық оқыту, цифрлық технологиялар және STEAM тәсілдері өзара үйлесімді қолданылған жағдайда ғана білім беру процесі жоғары нәтижеге жетеді. Мұндай сабақтар оқушыларды болашақта ғылым мен технология саласында табысты әрекет етуге дайындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.
2. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
3. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании. – М.: БИНОМ, 2022. – 312 с.
4. Пасечник В. В. Методика обучения биологии. – М.: Просвещение, 2021. – 368 с.

Атенова Айсулу Сапаргалиевна
Тәрбиеші, педагог-модератор
"Сүмбілшаш" бөбекжай бақшасы" жеке мекемесі
Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ханқорған ауылы

ҰРПАҚ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНМЕН ШЫҢДАЛАДЫ

Аннотация: мақалада ұлттық ойындардың мектепке дейінгі тәрбие жүйесіндегі педагогикалық, психологиялық және мәдени маңызы қарастырылады. Қазақ халқының ұлттық ойындарының балалардың физикалық, танымдық, эмоциялық және әлеуметтік дамуына ықпалы ғылыми тұрғыдан талданады. Сонымен қатар ұлттық ойындарды қазіргі білім беру жүйесінде қолданудың инновациялық бағыттары, геймификация, цифрлық технологиялар және инклюзивті білім беру жағдайындағы мүмкіндіктері сипатталады. Ұлттық ойындардың тіл дамытудағы, эмоциялық интеллектіні қалыптастырудағы және ұлттық құндылықтарды дәріптеудегі рөліне ерекше назар аударылады. Мақалада ұлттық ойындарды тәрбие процесіне тиімді енгізудің әдістемелік негіздері ұсынылады.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, этнопедагогика, мектепке дейінгі тәрбие, ұлттық құндылықтар, геймификация, эмоциялық интеллект, инклюзивті білім беру, танымдық даму, ұлттық тәрбие, цифрлық технологиялар.

Қазақ халқының ұлттық тәрбиесі ғасырлар бойы қалыптасқан рухани-мәдени құндылықтарға негізделген терең педагогикалық жүйе болып табылады. Ұлттық тәрбие ұлттың дүниетанымын, мінез-құлқын, өмір сүру салтын, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын және рухани болмысын жас ұрпақтың бойына сіңіру арқылы жүзеге асады. Осы ұлттық тәрбиенің ең маңызды әрі тиімді құралдарының бірі – ұлттық ойындар. Қазақ халқы ойын арқылы баланың денесін шынықтырып қана қоймай, оның ақыл-ойын, тапқырлығын, батылдығын,ептілігін және адамгершілік қасиеттерін дамытқан. Сондықтан «Ұрпақ ұлттық ойынмен шыңдалады» деген тұжырым терең тәрбиелік және педагогикалық мәнге ие.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен оны жас ұрпақтың санасына сіңіру мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Ақпараттық технологиялардың дамуы балалардың бос уақытын виртуалды кеңістікте өткізуіне алып келуде. Мұндай жағдайда ұлттық ойындарды тәрбие процесіне енгізу баланың ұлттық болмысын сақтауға, мәдени сәйкестігін қалыптастыруға және рухани иммунитетін нығайтуға мүмкіндік береді. Ұлттық ойындар арқылы бала тек ойын әрекетін орындап қоймай, халықтың өмір салтын, дүниетанымын және мәдениетін таниды.

Этнопедагогика ғылымында ұлттық ойындар халықтың тәлім-тәрбиелік тәжірибесінің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Қазақтың «Асық ату», «Бес тас», «Ақсерек-көксерек», «Арқан тарту», «Сақина салу», «Тоғызқұмалақ» сияқты ойындары балалардың жас ерекшелігіне сәйкес олардың дене, интеллектуалдық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Мысалы, «Тоғызқұмалақ» ойыны логикалық ойлау мен стратегиялық қабілетті дамытса, «Асық ату» дәлдік пен зейінді қалыптастырады. Ал қимыл-қозғалыс ойындары балалардың физикалық белсенділігін арттырып, денсаулығын нығайтады.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қалыптасуындағы ең маңызды уақыттардың бірі. Осы кезеңде ұлттық ойындарды қолдану арқылы тәрбиеші баланың танымдық белсенділігін, тілін, эмоциялық интеллектісін және коммуникативтік дағдыларын дамыта алады. Ұлттық ойындар балаларды ұйымшылдыққа, достыққа, өзара көмекке және әділдікке тәрбиелейді. Әсіресе топтық ойындар балалардың әлеуметтік бейімделуіне және ұжыммен әрекет ету дағдыларының қалыптасуына оң әсер етеді.

Қазіргі педагогика ғылымы ойын әрекетінің баланың психикалық дамуына тікелей ықпал ететінін дәлелдейді. Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин сынды ғалымдар ойынның баланың қиялын, ойлауын және сөйлеуін дамытудағы рөлін ерекше атап көрсеткен. Ұлттық ойындардың артықшылығы – олардың тәрбиелік мазмұны ұлттық құндылықтармен тығыз байланыста болуында. Бала ойын барысында халықтың мақал-мәтелдерін, дәстүрлі сөз өрнектерін, ұлттық ұғымдарын меңгереді. Бұл оның тілдік қорын байытып, ұлттық дүниетанымын қалыптастырады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік әлеуеті тек физикалық немесе танымдық дамумен шектелмейді. Олар балалардың эмоциялық жағдайына да жағымды әсер етеді. Ойын барысында бала қуаныш сезімін бастан кешіреді, өз жетістігіне сенімділік қалыптастырады және өзін еркін сезінеді. Психологиялық тұрғыдан алғанда, мұндай эмоционалдық жайлылық баланың тұлғалық дамуы үшін өте маңызды. Сондықтан ұлттық ойындарды қолдану балабақшадағы жағымды психологиялық ахуалды қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады.

Қазіргі кезеңде ұлттық ойындарды заманауи педагогикалық технологиялармен ұштастыру қажеттілігі туындап отыр. Мысалы, ұлттық ойын элементтерін STEAM технологиясымен байланыстыру арқылы балалардың логикалық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға болады. «Тоғызқұмалақ» ойыны математикалық ойлауды жетілдіруге мүмкіндік берсе, «Бес тас» ойыны моториканы және координацияны дамытады. Сонымен

қатар цифрлық технологиялар арқылы ұлттық ойындардың анимациялық немесе интерактивті нұсқаларын жасау балалардың қызығушылығын арттырады.

Ұлттық ойындар арқылы экологиялық тәрбие беру де маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Қазақ халқының көптеген ойындары табиғатпен етене байланыста қалыптасқан. Балалар ұлттық ойындар арқылы табиғатты құрметтеуге, жануарларға қамқор болуға және қоршаған ортаны аялауға үйренеді. Бұл қазіргі экологиялық мәдениетті қалыптастыру тұрғысынан ерекше маңызды.

Инклюзивті білім беру жағдайында ұлттық ойындардың маңызы арта түседі. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балалар ұлттық ойындарға қатысу арқылы өздерін ұжымның толыққанды мүшесі ретінде сезінеді. Ұлттық ойындардың қарапайымдылығы мен эмоционалдық тартымдылығы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтік бейімделуіне оң ықпал етеді.

Қазақ халқының ұлттық ойындары – тек өткеннің мұрасы емес, қазіргі заман тәрбиесінің де маңызды құралы. Ұлттық ойындарды жүйелі түрде тәрбие процесіне енгізу арқылы ұлттық сана-сезімі жоғары, рухани бай, дені сау және белсенді тұлға тәрбиелеуге болады. Бұл ұлттық мәдениетті сақтаудың және оны келесі ұрпаққа жеткізудің тиімді жолдарының бірі.

Ұлттық ойындар – халықтың тарихи тәжірибесі мен рухани дүниесінің көрінісі ғана емес, сонымен қатар жас ұрпақтың тұлғалық қалыптасуына ықпал ететін күрделі педагогикалық жүйе. Қазіргі ғылыми зерттеулер ойын әрекетінің баланың когнитивтік, эмоциялық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер ететінін дәлелдеуде. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық ойындарды мектепке дейінгі тәрбие жүйесіне кіріктіру баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін тиімді әдіс болып табылады. Ұлттық ойындардың ерекшелігі – олардың мазмұнында халықтың өмір сүру философиясы, дүниетанымы, еңбек мәдениеті және әлеуметтік қарым-қатынас үлгілері сақталған. Сондықтан ұлттық ойын арқылы тәрбиеленген бала тек ойнап қана қоймай, ұлттық мәдени кодты меңгереді.

Қазіргі нейропсихологиялық зерттеулер қозғалыс белсенділігінің баланың ми дамуына тікелей ықпал ететінін көрсетеді. Әсіресе мектепке дейінгі кезеңде қозғалыс пен танымдық әрекет өзара тығыз байланысты болады. Қазақтың қимыл-қозғалыс ойындары баланың вестибулярлық жүйесін, моторикасын және кеңістіктік ойлауын дамытады. «Арқан тарту», «Қуыр-қуыр қуырмаш», «Соқыр теке», «Айгөлек» сияқты ойындар баланың үйлесімді қозғалу қабілетін жетілдіріп қана қоймай, оның реакция жылдамдығын және эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастырады. Мұндай ойындар қазіргі балалар арасында кең таралған гиподинамия мәселесінің алдын алуда да маңызды рөл атқарады.

Ұлттық ойындардың маңызды қырларының бірі – олардың тіл дамытудағы әлеуеті. Қазақ халқының көптеген ойындары өлеңмен, санамақпен, мақал-мәтелдермен және ұлттық сөз орамдарымен бірге жүреді. Бұл баланың фонематикалық есту қабілетін, сөздік қорын және байланыстырып сөйлеу дағдысын жетілдіреді. Әсіресе қазақ тілінде сөйлеу ортасы әлсіреп бара жатқан қазіргі кезеңде ұлттық ойындар тілдік ортаны табиғи жолмен қалыптастырудың тиімді құралына айналып отыр. Тәрбиеші ойын барысында балалардың диалогтік сөйлеуін, сұрақ қоюын және өз ойын еркін жеткізуін ынталандыра алады.

Ұлттық ойындардың психологиялық маңызы да ерекше. Ойын барысында бала өз эмоциясын еркін білдіреді, жеңіске жетуге ұмтылады, сәтсіздікке төзуді үйренеді және өзін ұжым мүшесі ретінде сезінеді. Бұл оның эмоциялық интеллектісінің қалыптасуына ықпал етеді. Қазіргі психология ғылымында эмоциялық интеллект тұлғаның болашақтағы әлеуметтік табысының маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады. Сондықтан ұлттық ойындарды жүйелі қолдану балалардың эмоциялық тұрақтылығын және қарым-қатынас мәдениетін дамытуда маңызды орын алады.

Қазақтың ұлттық ойындары балаларды батылдыққа, шапшаңдыққа және төзімділікке тәрбиелейді. Мысалы, «Көкпар», «Аударыспақ», «Қыз қуу» сияқты ойындардың балаларға бейімделген нұсқалары олардың ерік-жігер қасиеттерін қалыптастырады. Мұндай ойындар баланың тек физикалық дайындығын ғана емес, психологиялық төзімділігін де арттырады.

Қазіргі кезеңде балалар арасында байқалатын сенімсіздік, тұйықтық және әлеуметтік пассивтілік мәселелерін азайтуда ұлттық ойындардың әлеуеті өте жоғары.

Заманауи педагогика ұлттық ойындарды тек этнографиялық элемент ретінде емес, инновациялық білім беру құралы ретінде қарастыра бастады. Қазіргі таңда gamification – яғни оқытуды ойын элементтері арқылы ұйымдастыру әлемдік білім беру жүйесінде кең таралған бағыттардың бірі. Қазақтың ұлттық ойындары осы геймификация технологиясының табиғи үлгісі болып табылады. Ұлттық ойындарды сабақ құрылымына енгізу арқылы тәрбиеші балалардың оқу мотивациясын арттырып, білімді эмоционалды түрде қабылдауына мүмкіндік береді.

Ұлттық ойындарды цифрлық технологиялармен байланыстыру да өзекті мәселелердің бірі. Қазіргі балалардың цифрлық ортаға бейімділігін ескере отырып, ұлттық ойындардың интерактивті платформаларын әзірлеу маңызды. Мысалы, «Тоғызқұмалақтың» онлайн нұсқалары немесе ұлттық ойындардың анимациялық форматтары балалардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар QR-кодтар, мультимедиалық тапсырмалар және интерактивті тақталарды қолдану ұлттық ойындарды жаңа форматта ұсынуға мүмкіндік береді.

Ұлттық ойындардың әлеуметтік-инклюзивтік маңызы да ерекше. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар ойын әрекеті арқылы өздерін қауіпсіз және еркін сезінеді. Ұлттық ойындардың қарапайым әрі эмоционалдық сипаты инклюзивті ортада барлық баланың бірлескен әрекетке қатысуына мүмкіндік береді. Бұл балалар арасындағы өзара түсіністік пен толеранттылықты қалыптастырады. Сонымен қатар ұлттық ойындар арқылы балалардың әлеуметтік бейімделуі жеңілдейді.

Осылайша, ұлттық ойындар – халық педагогикасының асыл қазынасы. Олар баланың физикалық, интеллектуалдық, эмоциялық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ететін кешенді тәрбие құралы болып табылады. Сондықтан тәрбиешілер ұлттық ойындарды тәрбие жұмысының маңызды бөлігі ретінде қарастырып, оны заманауи педагогикалық әдістермен үйлестіре қолдануы қажет. Осындай жұмыстар арқылы ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, рухы мықты, дені сау және елжанды ұрпақ тәрбиелеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы: Рауан, 2021. – 320 б.
2. Наурызбай Ж. Ұлттық тәрбиенің тағылымы. – Алматы: Санат, 2020. – 288 б.
3. Волков Г. Н. Этнопедагогика. – М.: Академия, 2021. – 168 с.
4. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
5. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Владос, 2020. – 360 с.
6. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2021. – 398 с.
7. Huizinga J. Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture. – London: Routledge, 2020. – 240 p.
8. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 2021. – 320 p.

Абдималикова Зилола Задибековна
Тәрбиеші, педагог-модератор
"Сүмбілшаш" бөбекжай бақшасы" жеке мекемесі
Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ханқорған ауылы

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ САЛАСЫН ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі балалардың эмоционалдық дамуын қамтамасыз етудегі ертегі терапиясының педагогикалық және психологиялық маңызы қарастырылады. Ертегі терапиясының баланың эмоциялық тұрақтылығын қалыптастыруға, қорқыныштары мен ішкі күйзелістерін жеңілдетуге, қарым-қатынас мәдениеті мен эмоционалдық интеллектісін дамытуға ықпалы талданады. Сонымен қатар балабақша жағдайында ертегі терапиясын ұйымдастырудың ерекшеліктері, тәрбиешінің рөлі және көркем сөздің тәрбиелік әсері сипатталады. Мақала мектепке дейінгі ұйым педагогтеріне, психологтарға және ата-аналарға баланың эмоционалдық саулығын дамытуға бағытталған әдістемелік бағдар береді.

Кілт сөздер: ертегі терапиясы, мектепке дейінгі тәрбие, эмоционалдық даму, эмоционалдық сала, бала психологиясы, эмоциялық интеллект, педагогикалық технология, көркем сөз, ішкі күйзеліс, тұлғалық қалыптасу.

Мектепке дейінгі балалық шақ – адам өміріндегі ең нәзік әрі ең сезімтал кезеңдердің бірі, өйткені дәл осы уақытта баланың қоршаған әлемге деген алғашқы эмоционалдық қатынасы қалыптасып, оның ішкі дүниесінің іргетасы қаланады, ал осы кезеңде берілген тәрбиелік ықпал тұлғаның болашақтағы мінез-құлқы мен әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Қазіргі заманда балалардың эмоциялық әлеміне әсер ететін факторлар сан алуан болғандықтан, олардың ішкі тұрақтылығын сақтау, мазасыздық деңгейін төмендету және жағымды эмоционалдық тәжірибе қалыптастыру тәрбие жүйесінің маңызды міндеттерінің біріне айналып отыр. Баланың сезім әлемі ересектерге қарағанда әлдеқайда нәзік және қабылдағыш болғандықтан, оның ішкі алаңдаушылығын немесе қуанышын сөзбен жеткізуі әрдайым мүмкін бола бермейді, сол себепті баланың жан дүниесіне жақын, табиғи әрі қауіпсіз құралдар арқылы ықпал ету ерекше маңызға ие болады. Осындай құралдардың бірі ретінде ертегі терапиясы мектепке дейінгі тәрбие тәжірибесінде ерекше орын алады, өйткені ертегі – баланың ойлау жүйесіне, қиялына, эмоциялық қабылдауына ең жақын көркем әлем. Ертегі арқылы бала өз қорқынышын сыртқа шығарады, өзіне таныс емес эмоцияларды танып үйренеді, кейіпкерлердің әрекеті арқылы жақсы мен жаманды ажыратып, өз сезімдерін реттеуге талпынады. Ертегі баланың ішкі дүниесінде бейсаналық деңгейде жұмыс істейтін нәзік психологиялық тетік ретінде оның көңіл күйін тұрақтандыруға ықпал етеді. Балабақша жағдайында ертегі тыңдау, оны сахналау, кейіпкерлермен өзін салыстыру арқылы бала эмоциялық тәжірибе жинақтайды. Әсіресе қазіргі қоғамдағы ақпараттық жүктеменің артуы, отбасылық қарым-қатынастардағы өзгерістер және әлеуметтік қысым баланың эмоциялық

саулығына әсер етіп отырған кезеңде ертегі терапиясының тәрбиелік қуаты бұрынғыдан да өзекті бола түседі. Тәрбиеші үшін ертегі тек оқу материалы емес, баланың ішкі әлеміне апаратын нәзік көпір, оның сезімдерін түсінудің және қолдаудың жолы ретінде қабылдануы тиіс. Сондықтан мектепке дейінгі балалардың эмоционалдық саласын дамытуда ертегі терапиясын мақсатты түрде қолдану заманауи педагогиканың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Баланың эмоциялық дамуы оның танымдық жетілуімен тығыз байланыста жүретін күрделі процесс болғандықтан, бұл бағыттағы әрбір тәрбиелік ықпал оның болашақ тұлғалық құрылымына әсер етеді, ал ертегі осы үдерісте ерекше психологиялық құрал ретінде көрінеді. Балалар өз эмоцияларын әрдайым нақты атай алмайды, кейде олардың қорқынышы ашуға, мұңы тұйықтыққа, сенімсіздігі қыңырлыққа айналып көрінуі мүмкін, мұндай жағдайда ертегі арқылы баланың ішкі сезімдерін жұмсақ түрде тануға мүмкіндік туады. Кейіпкерлердің бастан кешкен қиындықтары мен оларды жеңу жолдары балаға өзін сол бейнемен сәйкестендіруге жағдай жасап, өз мәселелерін сырттан бақылауға үйретеді. Мұндай психологиялық қашықтық баланың өз эмоцияларынан қорықпай, оларды қабылдауына ықпал етеді. Ертегі әлемінде бала өзін қауіпсіз сезінеді, өйткені онда барлық қиындықтың шешімі бар, барлық қараңғылықтың артында жарық күтіп тұрады. Осы сенім баланың ішкі тұрақтылығын қалыптастыруға көмектеседі. Ертегі терапиясы барысында қолданылатын көркем бейнелер, символдар мен астарлы мағыналар баланың бейсанасына әсер етіп, оның ішкі шиеленістерін біртіндеп жұмсартады. Баланың эмоциялық интеллектісін қалыптастыру үшін оның қуаныш, реніш, қорқыныш, қызғаныш, таңдану секілді сезімдерді ажыратып, атауға үйренуі аса маңызды, ал ертегі осы сезімдерді табиғи түрде таныстырудың ең тиімді жолдарының бірі саналады. Балабақша тәрбиешісі ертегі мазмұнын баланың эмоционалдық жағдайына сәйкес таңдап, оны талқылау арқылы балалардың ішкі күйін бақылауға мүмкіндік алады. Осылайша ертегі терапиясы мектепке дейінгі кезеңдегі эмоционалдық дамудың нәзік әрі тиімді әдісі ретінде ерекшеленеді.

Ертегі терапиясының құндылығы оның тек тыңдалатын мәтін емес, баланың жан дүниесімен үндесетін тірі тәжірибе болуында жатыр, өйткені бала ертегіні қабылдағанда оны тек естіп қана қоймайды, оны сезінеді, елестетеді, кейде сол әлемнің бір бөлшегіне айналады. Бұл құбылыс баланың қиял әлемін байытып қана қоймай, оның ішкі қорғаныс механизмдерін күшейтеді. Көптеген балалар өз қорқынышын немесе уайымын тікелей айтуға қиналады, ал ертегі кейіпкерлері арқылы ол өз күйін бейнелей алады. Егер бала қараңғыдан қорықса, қараңғы орманда жол тапқан батыр туралы ертегі оған батылдық береді; егер өзін жалғыз сезінсе, достық туралы оқиғалар оның ішкі сағынышын жұмсартады. Мұндай символикалық байланыстар эмоциялық сауығудың бастамасына айналады. Тәрбиеші ертегіні мәнерлеп оқып беру арқылы баланың эмоциялық қабылдауын тереңдете алады. Дауыстың ырғағы, кідіріс, интонацияның өзгеруі баланың сезім әлеміне әсер ететін маңызды құралдар болып табылады. Балалар ертегі кейіпкерлерімен бірге қуанып, бірге алаңдап, бірге жеңіске жеткенде олардың эмпатиялық қабілеті дамиды. Бұл кейінгі әлеуметтік қарым-қатынастарда үлкен рөл атқарады. Сондықтан ертегі терапиясы баланың тек эмоционалдық емес, адамгершілік дамуына да ықпал етеді.

Балабақшадағы ертегі терапиясы тәрбиешінің кәсіби шеберлігімен тығыз байланысты, өйткені ертегінің дұрыс таңдалуы, оның ұсынылу формасы және кейінгі талқылау сапасы терапиялық әсердің нәтижесін анықтайды. Тәрбиеші әр баланың мінез ерекшелігін, оның мазасыздық деңгейін, қарым-қатынас дағдыларын, қорқыныштарын ескере отырып жұмыс жасауы қажет. Бір балаға батылдықты қалыптастыратын ертегі қажет болса, екіншісіне өзіне деген сенімді арттыратын оқиға маңызды болуы мүмкін. Ертегіні оқу аяқталғаннан кейін балалармен кейіпкерлердің әрекеттерін талқылау, олардың қандай сезімде болғанын сұрау, өз өмірімен байланыстыру эмоционалдық рефлексияны дамытады. Балалар кейіпкерлердің орнына өзін қойып үйренген сайын өзгенің сезімін түсінуге бейімделеді. Бұл әлеуметтік бейімделудің маңызды негізі болып саналады. Ертегіні сурет салу, рөлдік ойын немесе

қуыршақ театры арқылы жалғастыру оның әсерін күшейтеді. Мұндай әрекеттер баланың ішкі әлемін шығармашылық жолмен ашуға мүмкіндік береді. Эмоцияларын сөзбен жеткізе алмайтын бала сурет арқылы немесе кейіпкердің даусымен өз ойын білдіруі мүмкін. Сондықтан ертегі терапиясы көпқырлы педагогикалық әдіс ретінде тәрбиеші жұмысында тұрақты орын алуы тиіс.

Қазіргі балалардың эмоциялық жүктемесінің артуы жағдайында ертегі терапиясының психологиялық қауіпсіздік кеңістігін қалыптастырудағы маңызы. Бүгінгі бала ерте жастан түрлі ақпараттар ағынына, әлеуметтік салыстыруларға, кей жағдайда ересектердің мазасыз көңіл күйіне куә болып өсіп келеді, мұның бәрі оның нәзік психикасына әсер етпей қоймайды. Осындай жағдайда ертегі баланың жанын тыныштандыратын, оны қорғайтын символдық мекенге айналады. Ертегі тыңдау кезінде баланың жүрек соғысы баяулап, мазасыздығы төмендейтіні көптеген психологиялық бақылауларда байқалған. Бұл оның эмоционалдық реттелу қабілетінің қалыптасуына көмектеседі. Ертегі әлемінде бала үміттің, мейірімнің, әділеттің бар екеніне сенеді. Бұл сенім оның өмірге деген алғашқы позитивті көзқарасын қалыптастырады. Ішкі сенімділігі артқан бала қоршаған ортамен де үйлесімді қарым-қатынас жасай бастайды. Тәрбиеші осы мүмкіндікті пайдаланып, ертегі арқылы баланың жан дүниесіне қамқорлық жасай алады. Мұндай ықпал қысқа мерзімді әсер емес, тұлғаның ұзақ мерзімді эмоциялық саулығына салынған инвестиция болып табылады.

Ертегі терапиясының баланың болашақтағы эмоционалдық мәдениетін қалыптастырудағы орны. Эмоциялық мәдениет дегеніміз тек өз сезімін білу ғана емес, оны дұрыс білдіру, басқару және өзгенің эмоциясын құрметтей алу қабілеті. Бұл дағдылар ерте жастан қалыптасқанда ғана өмір бойы тұрақты қасиетке айналады. Ертегі арқылы бала әртүрлі сезімдердің табиғи екенін түсінеді және олардан қорықпауға үйренеді. Ол реніштің де, қуаныштың да, қорқыныштың да адам өмірінің бір бөлігі екенін қабылдайды. Мұндай түсінік эмоционалдық тұрақтылықтың негізін қалайды. Балабақшада жүйелі қолданылған ертегі терапиясы балалардың өзара жанжалын азайтып, бір-біріне жанашырлықпен қарауына ықпал етеді. Балалар біртіндеп өз сөзін эмоциямен емес, саналы түрде жеткізуге үйренеді. Бұл олардың мектепке психологиялық даярлығын да күшейтеді. Сондықтан ертегі терапиясы мектепке дейінгі тәрбиенің қосымша элементі емес, эмоционалдық дамудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылуы қажет.

Қорытындылай келе, ертегі терапиясы мектепке дейінгі балалардың эмоционалдық саласын дамытуда ерекше тиімді әрі табиғи педагогикалық құрал ретінде айқындалады, өйткені ол баланың жан дүниесіне тікелей әсер етіп, оның ішкі тұрақтылығын, сезімдік мәдениетін және әлеуметтік бейімделуін біртұтас түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ертегі арқылы бала өз сезімдерін тануға, қабылдауға және басқаруға үйренеді. Оның қиялы дамып, ішкі сенімі күшейеді. Эмоциялық интеллектінің негізі қаланып, мейірімділік пен жанашырлық қасиеттері қалыптасады. Балабақша тәрбиешісі ертегі терапиясын саналы әрі жүйелі қолданғанда баланың рухани әлеміне терең ықпал ете алады. Сондықтан ертегі терапиясы қазіргі мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде баланың жан саулығын сақтайтын, оның тұлғалық дамуын қолдайтын маңызды әдіс ретінде кеңінен қолданылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтпаева А.Т. Мектепке дейінгі педагогика және психология. – Алматы: Білім, 2018.
2. Құлжанова Н. Баланың жан дүниесі және тәрбие негіздері. – Алматы: Ана тілі, 2015.
3. Алябьева Е.А. Психогимнастика в детском саду. – Москва: ТЦ Сфера, 2017.
4. Bettelheim B. The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales. – New York: Vintage Books, 2010.

Айткұлова Гүлшара Серікқызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы
«Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ
Қарағанды облысы, Балқаш қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖИ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі – қазақ тілі сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту жолдары қарастырылады. Жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдану арқылы мәтінмен жұмысты тиімді ұйымдастырудың мүмкіндіктері сипатталады. Оқушылардың мәтінді түсіну, ақпаратты саралау, негізгі ойды анықтау, салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырудағы цифрлық технологиялардың маңызы айқындалады. Мақалада мұғалім тәжірибесіне сүйене отырып, ChatGPT, Quizizz AI, Canva Magic Write сияқты ЖИ құралдарын қолданудың тиімділігі талданады.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, оқу сауаттылығы, қазақ тілі, мәтінмен жұмыс, цифрлық технология, функционалдық сауаттылық

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту. Соның ішінде оқу сауаттылығы оқушының білімді қабылдау, түсіну, саралау және күнделікті өмірде тиімді пайдалану қабілетімен тікелей байланысты. Бүгінгі таңда халықаралық PISA зерттеулерінде оқу сауаттылығы негізгі бағыттардың бірі ретінде қарастырылып келеді [1].

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесіне жаңа мүмкіндіктер енгізді. Соның бірі – жасанды интеллект құралдарын сабақ барысында тиімді пайдалану. Қазіргі таңда мұғалімдер ChatGPT, Gemini, Quizizz AI, Canva Magic Write, Wordwall секілді платформаларды қолдану арқылы мәтіндерді бейімдеп, тапсырмаларды жылдам дайындай алады.

ЖИ құралдары мәтінді қысқарту, күрделендіру, жоспар құрастыру, мәтін бойынша сұрақ дайындау және оқушылардың деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсыну сияқты жұмыстарды жеңілдетеді. Бұл мұғалім уақытын үнемдеп қана қоймай, сабақтың сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Әдістеме

Оқу сауаттылығын дамыту мақсатында сабақ барысында мәтінмен жұмыс жүйелі түрде ұйымдастырылды. Сабақтарда оқушылардың мәтінді түсіну, ақпаратты саралау, негізгі ойды анықтау, салыстыру және қорытынды жа

Жасанды интеллект құралдары арқылы әртүрлі деңгейдегі мәтіндер дайындалды. Мысалы:

- ChatGPT арқылы мәтін бойынша сұрақтар мен қысқаша мазмұн дайындалды;
- Quizizz AI платформасында мәтінге байланысты тест тапсырмалары құрастырылды;
- Canva Magic Write көмегімен шығармашылық тапсырмалар мен визуалды материалдар әзірленді.

Сабақ барысында INSERT, SWOT, «Ойлан, жұптас, бөліс», «Түртіп алу» әдістері қолданылды. Оқушылар мәтінді оқып отырып маңызды ақпараттарды белгілеп, негізгі ойды анықтады.

Сонымен қатар ЖИ көмегімен деңгейлік тапсырмалар дайындалып, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сай жұмыстар ұйымдастырылды. Мысалы, үлгерімі төмен оқушыларға жеңілдетілген мәтіндер ұсынылса, қабілеті жоғары оқушыларға талдау мен пікір жазуға бағытталған күрделі тапсырмалар берілді.

Практикада қолдану

Практикалық жұмыс барысында 7–8-сынып оқушыларымен мәтін негізінде бірнеше сабақ өткізілді. Соның ішінде «Интернеттің пайдасы мен зияны», «Жасанды интеллект және қоғам», «Кітап оқудың маңызы» тақырыптарындағы мәтіндермен жұмыс ұйымдастырылды.

Сабақтың алғашқы кезеңінде ChatGPT арқылы дайындалған мәтін ұсынылды. Оқушылар мәтінді оқып, негізгі ойды анықтады. Кейін Quizizz AI платформасы арқылы мәтін бойынша тест тапсырмалары орындалды.

Топтық жұмыс барысында:

- бірінші топ мәтіндегі негізгі ақпараттарды анықтады;
- екінші топ мәселені талдады;
- үшінші топ өз пікірлерін білдіріп, қорытынды жасады.

Canva платформасында

Практикалық жұмыстар нәтижесінде оқушылардың мәтінді түсіну, ақпаратты саралау және өз пікірін дәлелдеу дағдыларының жақсарғаны байқалды. Сонымен қатар сабаққа қызығушылығы төмен оқушылардың белсенділігі артты.

ЖИ құралдарын қолданудың артықшылықтары:

- уақыт үнемдеу;
- тапсырмаларды жылдам дайындау;
- мәтіндерді деңгейге сай бейімдеу;
- оқушы қызығушылығын арттыру.

Кемшіліктері:

- интернетке тәуелділік;
- кейбір оқушылардың цифрлық сауаттылығының төмендігі;
- дайын ақпаратқа шамадан тыс сүйену қаупі.

Ұсыныстар

ЖИ құралдарын тиімді пайдалану үшін мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын арттыру қажет. Сабақ мақсатына сәйкес платформаларды дұрыс таңдау оқу сапасын жақсартады.

Оқу сауаттылығын дамыту барысында:

- мәтіндерді оқушы деңгейіне бейімдеу;
- сыни ойлауға бағытталған тапсырмаларды көбейту;
- шығармашылық жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру ұсынылады.

Сонымен қатар ЖИ құралдарын мұғалімнің орнын алмастыратын емес, оқу процесін жетілдіретін көмекші ресурс ретінде қарастыру қажет.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллект құралдарын пайдалану оқу сауаттылығын дамытуға тиімді ықпал етеді. ChatGPT, Quizizz AI, Canva Magic Write сияқты платформалар мәтінмен жұмысты қызықты әрі нәтижелі ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім тәжірибесі көрсеткендей, цифрлық технологияларды тиімді қолдану оқушылардың мәтінді түсіну, талдау, салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде ЖИ құралдарын орынды пайдалану білім сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Жұмабаева Ә.Е. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Дарын, 2020.
3. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Оқу сауаттылығы бойынша әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2022.
4. PISA халықаралық зерттеу материалдары. – Астана, 2021.

Шепель Жанна Николаевна
Музыкальный руководитель, педагог-модератор
Ясли сад «Коктем»
г.Кокшетау, Акмолинская область

«ПРИМЕНЕНИЕ НЕЙРОРИТМИКИ И ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА МУЗЫКАЛЬНЫХ ЗАНЯТИЯХ В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ»

Аннотация. В статье рассматриваются особенности применения нейроритмики и здоровьесберегающих технологий на музыкальных занятиях в дошкольной образовательной организации. Раскрывается значение ритмико-двигательных упражнений, дыхательных практик и элементов релаксации в процессе музыкальной деятельности детей дошкольного возраста. Отмечается, что интеграция нейроритмических упражнений с музыкально-двигательными играми способствует развитию чувства ритма, координации движений, внимания и эмоциональной устойчивости детей. Использование здоровьесберегающих технологий позволяет снизить утомляемость, создать благоприятную психологическую атмосферу и повысить интерес дошкольников к музыкальной деятельности. Представленный педагогический опыт демонстрирует эффективность комплексного подхода, направленного на гармоничное развитие личности ребёнка и сохранение его физического и эмоционального здоровья в условиях дошкольной образовательной среды.

Ключевые слова: нейроритмика, здоровьесберегающие технологии, музыкальное воспитание, дошкольное образование, межполушарное взаимодействие, развитие ритма.

Введение

Современные условия развития дошкольного образования ориентированы не только на формирование знаний и умений, но и на сохранение и укрепление физического, психического и эмоционального здоровья ребёнка. Музыкальные занятия обладают высоким развивающим потенциалом, так как воздействуют одновременно на эмоциональную сферу, двигательную активность, слуховое восприятие и познавательные процессы.

Музыкальное воспитание является важной составляющей развития ребёнка дошкольного возраста... В своей педагогической практике особое внимание уделяю внедрению нейроритмики в сочетании со здоровьесберегающими технологиями, что позволяет создать условия для гармоничного развития дошкольников и повышения эффективности музыкального воспитания.

Актуальность: Современные условия образования предъявляют высокие требования к сохранению здоровья детей... Данные методы позволяют улучшить когнитивные процессы,

повысить мотивацию детей и создать комфортную образовательную среду. Систематическое применение технологий способствует укреплению физического и эмоционального здоровья дошкольников.

В последние годы наблюдается:

- увеличение утомляемости детей
- снижение концентрации внимания
- трудности в координации движений
- эмоциональная нестабильность

Это требует внедрения инновационных педагогических технологий, направленных на активизацию работы мозга и сохранение здоровья ребёнка.

Нейроритмика, как система двигательно-ритмических упражнений, и здоровьесберегающие технологии органично вписываются в структуру музыкального занятия и позволяют решать данные проблемы комплексно. Нейроритмика основана на взаимодействии движений и ритма...

Цель: Создание условий для комплексного развития дошкольников через интеграцию нейроритмики и здоровьесберегающих технологий в музыкальную деятельность.

Задачи:

- развивать чувство ритма и музыкальный слух
- формировать координацию движений
- укреплять физическое и эмоциональное здоровье
- повышать мотивацию детей к музыкальной деятельности
- снижать утомляемость на занятиях

Теоретическая основа:

В основе нейроритмики лежит принцип межполушарного взаимодействия, при котором синхронизация движений под музыкальный ритм активизирует когнитивные процессы.

Здоровьесберегающие технологии опираются на:

- чередование активности и отдыха
- дыхательные практики
- релаксацию
- двигательную разрядку

Совместное применение данных подходов усиливает их педагогический эффект**.**

Практическая реализация:

Нейроритмические упражнения включаются в структуру каждого занятия и используются как:

- разминка
- активизация внимания
- развитие координации

Основные приёмы:

- хлопки в заданном ритме
- притопы и шаги под музыку
- перекрёстные движения
- ритмизация речи
- телесная перкуссия

Эти упражнения способствуют активной работе обоих полушарий мозга и улучшают восприятие музыкального материала.

Внедрение элементов нейроритмики в структуру традиционного музыкального занятия должно быть постепенным и системным. Мы выделяем три основных этапа, каждый из которых соответствует уровню зрелости нейронных связей ребенка.

Адаптационный этап (младший дошкольный возраст).

На этом этапе основной акцент делается на **сенсомоторное развитие**. Музыкальные игры направлены на осознание собственного тела и простых ритмических пульсаций.

Используются упражнения «эхо» (повтори хлопок за педагогом), простейшие покачивания и шаги под музыку, развивающие вестибулярный аппарат.

Формирующий этап (средний дошкольный возраст).

Здесь вводятся **перекрестные движения** и упражнения на координацию «рука — глаз». Дети учатся выполнять асимметричные действия (одна рука хлопает, другая гладит колено). Музыкальный материал усложняется, вводятся паузы, требующие мгновенной остановки (развитие тормозных процессов коры мозга).

Закрепляющий/Творческий этап (старший дошкольный возраст).

В подготовительных группах нейроритмика переходит на уровень **когнитивного контроля**. Дети выполняют многозадачные упражнения: например, маршируют в одном ритме, а руками прохлопывают другой. Широко используется технология Body Percussion (звучащие жесты).

Технологическая карта (конспект) музыкального занятия с использованием нейротехнологий

Тема: «Путешествие в страну Ритма»

Возрастная группа: Старшая / Подготовительная (5–7 лет)

Цель: Развитие когнитивных способностей и укрепление психосоматического здоровья через синтез музыки и нейропсихологических упражнений.

Этап занятия	**Содержание деятельности (ход занятия)**	**Нейропсихологическая цель и здоровьесберегающий эффект**
1. Вводная часть (Организационный момент)	**Валеологическая распевка-приветствие «Доброе утро!».** Дети поют приветствие, сопровождая его самомассажем биологически активных зон (растирание ладоней, легкое постукивание по грудной клетке).	Создание положительного эмоционального фона, активация защитных сил организма.
2. Вход в тему (Нейро-динамическая разминка)	**Упражнение «Перекрестный марш».** Дети маршируют под бодрую музыку, высоко поднимая колени и касаясь правой рукой левого колена, а левой — правого. Темп постепенно ускоряется.	**Синхронизация работы полушарий.** Активация мозолистого тела мозга, развитие координации.
3. Основная часть (Слушание и анализ)	**Метод «Активного дирижирования».** Слушание «Вальса цветов» П.И. Чайковского. Дети «рисуют» в воздухе плавные линии двумя руками одновременно (зеркально) в такт музыке.	Развитие зрительно-пространственной координации и произвольного внимания.
4. Развитие чувства ритма (Нейроритмика)	**Игра «Умные ладошки».** Педагог задает ритм. На сильную долю дети делают	**Развитие когнитивной гибкости.** Тренировка

Этап занятия	Содержание деятельности (ход занятия)	Нейропсихологическая цель и здоровьесберегающий эффект
	«хлопок», на слабую — «кулачок» на столе/коленях. *Усложнение:* Правая рука — хлопок, левая — кулачок, затем смена.	процессов торможения и возбуждения в коре мозга.
5. Певческая деятельность	**Распевка с пальчиковым тренингом.** Пение гаммы или короткой попевки, где каждому звуку соответствует определенный жест («Колечко», «Цепочка», «Слон»).	Стимуляция речевых центров через мелкую моторику (зоны Брока и Вернике).
6. Двигательная пауза (Здоровьесбережение)	**Дыхательное упражнение «Аромат цветка».** Глубокий вдох носом (воображаемый цветок), длительный выдох ртом на звук «Ф-ф-ф» под тихую музыку.	Насыщение крови кислородом, снятие мышечного напряжения.
7. Заключительная часть (Рефлексия)	**Упражнение «Кнопка покоя».** Под спокойную музыку (релаксация) дети мягко нажимают на центр ладони («кнопка») и делают глубокий выдох. Обсуждение: что было самым трудным?	Перевод организма из возбужденного состояния в спокойное. Оценка самоконтроля.

Методические рекомендации к конспекту:

Музыкальное сопровождение: Для нейродинамических упражнений рекомендуется использовать музыку с четким битом (80–120 ударов в минуту). Для релаксации — классические произведения в темпе *Adagio* (Моцарт, Бах).

Дозировка: Нейроритмические упражнения требуют высокой концентрации, поэтому их продолжительность не должна превышать 3–5 минут за один блок, чтобы избежать переутомления.

Индивидуальный подход: Если ребенок постоянно сбивается в перекрестных движениях, это сигнал для педагога о возможной несформированности межполушарных связей. Такому ребенку нужно предлагать упрощенный вариант (односторонние движения) с постепенным переходом к сложным.

Внедрение здоровьесберегающих технологий

На каждом занятии обеспечивается комфортный темп работы и смена видов деятельности.

Используются:

- дыхательные упражнения под музыку
- музыкальная релаксация

- двигательные паузы
- упражнения на осанку

Это позволяет предотвратить переутомление и поддерживать эмоциональное благополучие детей.

Здоровьесберегающий компонент в практической части реализуется через синтез самомассажа и ритма.

Ритмический самомассаж «Веселый дождик». Под звуки металлофона или аудиозапись дождя дети выполняют постукивающие движения пальцами по рукам, ногам и спине (в парах).

Методическое указание: Движения должны строго соответствовать темпу музыки. Это учит нервную систему подстраиваться под внешний ритм, снимая эмоциональное напряжение.

Дыхательное упражнение «Музыкальный шарик». На вдохе (руки плавно вверх) — задержка дыхания, на выдохе — медленное пропевание звука «А» или «У» в определенном ритме.

Укрепление диафрагмального дыхания, необходимого для вокальной работы, и насыщение мозга кислородом для повышения работоспособности.

Заключение

Применение нейроритмики и здоровьесберегающих технологий на музыкальных занятиях доказало свою эффективность в развитии музыкальных способностей дошкольников и сохранении их здоровья. Комплексный подход обеспечивает гармоничное развитие ребёнка и повышение качества образовательного процесса.

Подводя итоги, можно утверждать, что музыкальное занятие в современном детском саду — это гибкая система, которая должна отвечать запросам времени. Сочетание классического музыкального образования с инновационными методами, такими как **нейроритмика**, открывает перед педагогом новые горизонты.

Интеграция нейроритмики и здоровьесберегающих технологий способствует гармоничному развитию... Данные методы позволяют улучшить когнитивные процессы, повысить мотивацию детей и создать комфортную образовательную среду. Систематическое применение технологий способствует укреплению физического и эмоционального здоровья дошкольников.

Рекомендуемый список литературы:

1. Алябьева, Е. А. Психогимнастика в детском саду: методические материалы в помощь психологам и педагогам. — М.: Гном и Д, 2020.

2. Картушина, М. Ю. Оздоровительные занятия с детьми 6-7 лет. — М.: ТЦ Сфера, 2010.

3. Семенович, А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза. — М.: Генезис, 2017.

4. Тютюнникова, Т. Э. Бим-бам-бом! Сто секретов музыки для детей. Игры со звуками. — СПб.: Лань, 2021.

Мыңжасарова Айымгүл Ғабдоллақызы
"Айналайын" шағын орталығы тәрбиешісі
№28 мектеп-гимназиясы
Қостанай облысы, Қостанай қаласы

«ТӘРБИЕШІ БОЛУ — БАҚЫТ»

Эссе

Мен Мыңжасарова Айымгүл Ғабдоллақызы 1995 жылы 01 қаңтарда Қостанай облысы, Амангелді ауданы, Амантоғай ауылында дүниеге келдім. Сол ауылда қызықты да, балғын балалық шағым өтті. Амантоғай жалпы білім беретін орта мектебіне 2001 жылы алғаш мектеп табалдырығын аттап, 2012 жылы сол мектептен түлеп ұштым. Сол жылы Арқалық қаласындағы Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжіне «Өзін-өзі тану» пәнінің мұғалімі мамандығына түстім. 2015 жылы колледжді аяқтап, Арқалық қаласындағы №8 жалпы білім беретін негізгі мектебіне шағын орталық тәрбиешісі болып жұмысқа орналастым. Атаулы мекемедегі жалпы педагогикалық өтілімім — 2 жыл, 7 ай. Мен қазіргі таңда «Күншуақ» II кіші тобындағы балалармен жұмыс жасаймын. 2016 жылы Арқалық Мемлекеттік Педагогикалық Институтына «Мектепке дейінгі оқыту» мамандығы бойынша жоғары оқу орнына түстім.

Халқымыз бала тәрбиесіне үлкен мән берген. Оған дәлел «Тәрбие тал бесіктен», «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген ұлағатты, тәлімдік сөздері бар. Бала — біздің болашағымыз. Елбасымыз Н.Назарбаев еліміздің болашағы бүгінгі жастардың қолында екенін үнемі айтады. Ал сол жастардың елінің адал азаматы болуы үшін, білімді, саналы болуы үшін тәрбиенің бастауы біздердің қолымызда.

Баланы жастай тәрбиелеу, болашақтағы саналы азаматтың негізін қалыптастыру болып табылады. Біздің ата-бабаларымыз, әжелеріміз балаға үнемі тиым сөздер айту арқылы жат қылықтардан аулақ болуды ескертіп отырған. Бұл тәрбие ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келеді. «Ел болам десең, бесігіңді түзе» деген ұлағатты сөзде қаншама тәрбие жатыр. Біз баланың бойына асыл қасиеттерді сол бесіктен бастап сіңіруіміз керек. Ненің жаман, ненің жақсы екенін ескертіп отырған дұрыс.

Мен өз мамандығымды дұрыс таңдадым деп ойлаймын. Бала тәрбиесі деген жауапкершілік өте жоғары болуы тиіс. Мен сол жауапкершілікті сезіне отырып, осы тәрбиеші мамандығын таңдадым. Өз мамандығым өзіме ұнайды. Әр баланың күлкісі, қуанғаны мені де қуантады. Сол себепті «Тәрбиеші болу — бақыт» деген өз шығармамды мақтаныш сезіммен жаздым. «Бала тілі — бал» дейді дана халқымыз. Сол сәбилердің сөйлеген әрбір сөзі бұлақтың сылдырындай естіледі. Кейбір сөздерді тілдері келіңкіремей айтып жатса, ол тіптен қызық. Сәбилердің бойында үнемі қуаныш болғанын қалаймын. Әрқайсысының басынан сипап, мейірімді болу — біздің шынайы қалыптасқан қасиетіміз. Әр ата-анаға баласының қызық сәттерін айтып отыру, ол да бір қуаныш.

Ол кісілердің қуанышында шек болмайды. Әсіресе, әжелер мен аталардың қуанғанын көргенде, өзімнің де төбем көкке жеткендей болатын сезімнің орын алғанын байқаймын. Біз

балаларға тақпақ жаттатқызып, би үйретіп, әр мереке сайын ертеңгіліктер ұйымдастырамыз. Теледидардан, электронды ертегілер жинағынан тәлім-тәрбие беретін мультфильмдер көрсетемін. Сол біздің ұйымдастыратын ертеңгіліктерімізге ата-аналар белсенді атсалысады. Тәрбиеленушілерге сапалы тәрбие беру үшін барлық жағдай жасалған. «Балапан» бағдарламасы негізінде ашылған шағын орталығымыз балалардың жас ерекшелігіне сай барлық қажетті ойыншықтар, теледидар, дене шынықтыру құралдарымен қамтылған. Бір сөзбен айтқанда жұмыс жасап, балардың сыңғырлы күлкісін көруге бар мүмкіндік қарастырылған.

Өз шығармамның ішіне мен өткізген шараларымнан дерек беріп кетейін. «Қош келдің Жаңа жыл!» ертеңгілігінде біз өз шағын орталығымызға Аяз ата мен Ақшақарды шақырдық. Сондағы балалардың қуанышын көрсеңіздер... Ал Аяз атаның қолынан сыйлық алған балаларымыз бейне бір ертегі әлеміне сіңіп кеткендей сезімде болды. 8 наурыз — Аналар мерекесіне орай «Аяулы анашым» ертеңгілік өткіздік. Осы ертеңгілікте аналарымыз балаларынан қолдан жасаған «Ашық хаттарын» алып, мәз-мейрам болды. Тілдері тәтті балалар тақпақ айтқанда тіпті керемет сезімге бөлендік. 22 наурыз мерекесіне орай шағын орталығымызда «Армысың, әз Наурыз» атты ертеңгілік өткіздік.

Тәрбиеші болу мен үшін үлкен бақыт. Мен осы мамандықты бала кезімнен армандадым. Баламен жұмыс істеу маған ұнайды. Өзімнің бала кезімдегі мейірімді апайларымды ешқашан ұмытқан емеспін. Ал қазір сол кісілердің ізін басып, өзім де тәрбиеші болдым. Тәрбиеші қызметі менің, әріптестерімнің бойына ананың балаға деген сезімін күшейте түсіретінін байқаймын. Өз бойымыздағы бар мейірімді балаға жылы сөз, жақсы іс-әрекеттер арқылы жеткіземіз. Әрине, бала тәрбиесінде көп оқып, көп іздену қажет. Осы мақсатта қала білім бөлімі тарапынан ұйымдастырылған семинарларға қатысып жүрмін. Тәжірибелі тәрбиеші апайлардан көп нәрсе үйрендім. Білімімді одан әрі жетілдіру қажеттігін білемін. Әр баланың көңілді болуы үшін түрлі ойындар, байқаулар ұйымдастырамын. Біздің балалар ішінде біреуі үйдің үлкені болса, біреуі үйдің кенжесі. Ал кейбіреуі ата-әжелерінің ерке де, тәтті немересі. Солардың әрқайсысының өз еркелігі бар. Балалардың тәтті қылықтары бізді еріксіз күлдіреді. Тәтті қылықтар күнделікті өмірдегі кейбір қиындықтарымды да жойып жататыны шындық. Мен өз таңдауымды дұрыс деп білемін. Менің мамандығым — менің мақтанышым. Тәрбиеші болу мен үшін бақыт деп толық айта аламын.

Оспанов Беймбет Сайлаубекович
Дене тәрбиесі пәні мұғалімі
"Қажымұқан ауылының жалпы орта білім беретін мектебі" КММ
Ақмола облысы Целиноград ауданы Қажымұқан ауылы

МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖҰМЫСЫНДА БАСКЕТБОЛ ҮЙІРМЕСІНІҢ РӨЛІ

Аннотация. Бұл мақалада мектеп жағдайында баскетбол үйірмесін ұйымдастыру және өткізу әдістемесінің ғылыми-теориялық және практикалық негіздері жан-жақты қарастырылады. Білім беру ұйымдарында дене шынықтыру сабағы аясында және сыныптан тыс жұмыстар жүйесінде баскетбол үйірмесін тиімді ұйымдастыру оқушылардың дене дайындығын арттырумен қатар олардың тұлғалық қасиеттерін, ерік-жігерін, ұжымдық мәдениетін және салауатты өмір салтына деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал ететіні ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақалада үйірме жұмысын жоспарлау, оқу-жаттығу үдерісін кезеңдеу, жас ерекшеліктерін ескере отырып жүктемені мөлшерлеу, қауіпсіздік талаптарын сақтау, жарыс қызметін ұйымдастыру, педагогикалық бақылау мен бағалау жүйесін жүзеге асыру мәселелері кешенді түрде талданады. Баскетболдың тарихи-әлеуметтік мәні мен тәрбиелік әлеуеті, оның ішінде FIBA құрылымының әлемдік деңгейдегі рөлі және Ұлттық баскетбол қауымдастығы тәжірибесінің ықпалы мысал ретінде қарастырылады. Мектептегі үйірме жұмысы жалпы білім беру стандарттарымен үйлесімді жүргізілген жағдайда оқушылардың қозғалыс белсенділігі артып, оқу мотивациясы нығаятыны дәлелденеді. Зерттеу нәтижелері дене шынықтыру пәні мұғалімдеріне әдістемелік тұрғыдан негізделген ұсынымдар беруге бағытталған.

Кілт сөздер: баскетбол, мектеп, үйірме жұмысы, әдістеме, дене шынықтыру, оқу-жаттығу үдерісі, жас ерекшелігі, педагогикалық бақылау, жарыс қызметі, спорттық тәрбие.

Баскетбол спортының қазіргі қоғамдағы орны оның тек жарыстық сипатымен ғана емес, әлеуметтік-мәдени және тәрбиелік ықпалымен де айқындалады, өйткені бұл ойын қозғалыс белсенділігін арттыру арқылы жас ұрпақтың денсаулығын нығайтып қана қоймай, ұжымдық әрекетке бейімделуін, жедел шешім қабылдау дағдыларын және жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Баскетболдың тарихи қалыптасу кезеңі James Naismith есімімен тікелей байланысты екені белгілі, себебі ол алғаш рет XIX ғасырдың соңында бұл ойынды білім алушылардың қыс мезгіліндегі қозғалыс белсенділігін арттыру құралы ретінде ұсынған болатын. Уақыт өте келе баскетбол әлемдік деңгейдегі бұқаралық спорт түріне айналып, халықаралық жарыстар жүйесі қалыптасты, бұл өз кезегінде мектеп бағдарламасына енген спорт түрлерінің мазмұнын жаңартуға ықпал етті. Мектеп жағдайында баскетбол үйірмесін ұйымдастыру тек қосымша сабақ өткізу дегенді білдірмейді, ол педагогикалық тұрғыдан мақсатты, жоспарлы және ғылыми негізделген үдерісті талап етеді. Үйірме жұмысының табысты болуы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне, оның әдістемелік дайындығына және оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере білуіне тікелей байланысты. Оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру барысында қозғалыс дағдыларын қалыптастыру мен жетілдіру кезеңдері жүйелі түрде қарастырылуы тиіс, себебі дағдының беріктігі қайталанатын, бірізді жаттығулар арқылы қамтамасыз етіледі. Баскетбол техникасын меңгеру барысында бастапқы кезеңде допты алып жүру, беру, қағып алу және себетке лақтыру элементтері оқытылса, кейінгі кезеңде тактикалық өзара әрекеттестік пен ойын стратегиясы үйретіледі. Мұғалімнің басты міндеті – әр оқушының мүмкіндігін ашу, олардың спортқа деген ішкі ынтасын ояту және қауіпсіздік талаптарын қатаң сақтау. Үйірме жұмысын ұйымдастыруда мектептің материалдық-техникалық базасы, спорт залының жағдайы, құрал-жабдықтардың жеткіліктілігі маңызды рөл

атқарады. Осындай кешенді көзқарас негізінде ғана баскетбол үйірмесі оқушылардың дене тәрбиесі жүйесінде тұрақты және нәтижелі буынға айналады.

Мектеп жағдайында баскетбол үйірмесін ұйымдастырудың әдістемесі стратегиялық және тактикалық деңгейдегі басқару шешімдерін өзара үйлестіруді талап етеді, өйткені ұзақ мерзімді жоспар тек күнтізбелік кестемен шектелмей, оқу жылы бойындағы күтілетін нәтижелердің сапалық көрсеткіштерін де айқындауы тиіс. Перспективалық жоспарлау барысында оқушылардың бастапқы дайындық деңгейін диагностикалау, олардың дене дамуының морфофункционалдық ерекшеліктерін анықтау және психологиялық ахуалын зерделеу маңызды орын алады, себебі бұл деректер кейінгі жүктемені дараландыруға негіз болады. Жоспар мазмұнында дайындық кезеңі, жетілдіру кезеңі және бақылау кезеңі өзара сабақтастықта қарастырылып, әрқайсысының нақты мақсаттары мен өлшемдері белгіленеді. Оқу-жаттығу үдерісін кезеңдеу барысында техника мен тактиканы қатар дамыту ұстанымы басшылыққа алынады, өйткені ойын барысында шешім қабылдау жылдамдығы қозғалыс дағдыларының автоматтандырылу деңгейіне тәуелді. Сабақ құрылымын түрлендіру арқылы монотонды қайталаулардың алдын алу көзделеді, бұл оқушылардың зейінін тұрақты сақтауға мүмкіндік береді. Әдістемелік тұрғыдан интервалдық жаттығуларды, эстафеталық тәсілдерді және шағын құрамдағы ойындарды қолдану тиімді, себебі олар қозғалыс тығыздығын арттыра отырып, әр қатысушының белсенділігін қамтамасыз етеді. Үйірме сабақтарында кері байланыс жүйесін енгізу оқушылардың өзіндік талдау жасау қабілетін қалыптастырады, өйткені әр жаттығудан кейін орындалған әрекеттердің сапасы талқыланады. Бақылау нормативтері тек физикалық көрсеткіштермен өлшенбей, тактикалық ойлау мен командалық өзара әрекет сапасын да қамтуы тиіс. Оқушылардың жеке жетістіктерін тіркеу электрондық форматта жүргізілген жағдайда деректерді салыстырмалы талдау жеңілдейді және даму динамикасы айқын көрінеді. Осындай кешенді жоспарлау тәсілі үйірме жұмысының тұрақты дамуына және білім беру үдерісімен үйлесімді ықпалдасуына жағдай жасайды.

Жоспарлаудың тиімділігі мұғалімнің рефлексивтік қызметімен тығыз байланысты, өйткені әр оқу кезеңінің соңында қолданылған әдістердің нәтижелілігі сараланып, келесі кезеңге түзетулер енгізіледі. Бұл ретте сараланған оқыту қағидаты басшылыққа алынып, қабілеті жоғары оқушылар үшін күрделендірілген тапсырмалар, ал дайындық деңгейі төмен қатысушылар үшін қолжетімді жаттығулар ұсынылады. Оқу-жаттығу мазмұнын интеграциялау арқылы теориялық білім мен практикалық әрекет арасында байланыс орнатылады, нәтижесінде оқушылар ойын ережелерін механикалық түрде емес, саналы түрде меңгереді. Сабақ барысында уақытты ұтымды пайдалану мақсатында жаттығулардың реттілігі алдын ала ойластырылып, артық кідірістерге жол берілмейді. Қозғалыс белсенділігінің тығыздығы жоғары болған жағдайда сабақтың физиологиялық тиімділігі артады және оқушылардың төзімділігі жүйелі түрде қалыптасады. Педагогикалық бақылаудың заманауи формалары, соның ішінде бейнеталдау әдісі, қозғалыс қателерін нақты анықтауға мүмкіндік береді және түзету жұмыстарын дәл бағыттауға жағдай жасайды. Үйірме жұмысын ұйымдастыруда ынталандыру жүйесін енгізу де маңызды, өйткені мадақтау мен жетістікті жария ету оқушылардың ішкі уәжін күшейтеді. Бағалау үдерісі ашық және түсінікті болған жағдайда қатысушылар әділдік қағидатын сезінеді, бұл ұжымдағы психологиялық ахуалға оң әсер етеді. Мұғалімнің кәсіби икемділігі жоспарланған мазмұнды нақты жағдайға бейімдей алу қабілетімен өлшенеді, себебі әр сыныптың құрамы мен ерекшелігі әртүрлі. Нәтижесінде ғылыми негізделген, икемді және дербестендірілген жоспарлау жүйесі баскетбол үйірмесінің сапалық көрсеткіштерін арттыруға мүмкіндік береді.

Баскетбол үйірмесін өткізу барысында қауіпсіздік техникасын қамтамасыз ету тек нұсқаулық берумен шектелмей, алдын алу сипатындағы кешенді шараларды қамтуы тиіс, өйткені жарақаттың алдын алу педагогикалық жауапкершіліктің маңызды бөлігі болып саналады. Сабақ басталар алдында оқушылардың денсаулық жағдайы туралы жедел

мәлімет жинақталып, шаршау немесе сырқат белгілері байқалған жағдайда жүктеме көлемі қайта қарастырылады. Қозғалыс координациясын жетілдіруге бағытталған арнайы жаттығулар буындар мен байламдардың икемділігін арттырып, жарақат алу ықтималдығын төмендетеді. Ойын барысында қақтығыстарды болдырмау үшін кеңістікті дұрыс бөлу және қатысушылардың арақашықтығын сақтау дағдысы қалыптастырылады. Мұғалім жаттығу қарқынын біртіндеп арттыра отырып, шамадан тыс жүктемеге жол бермеуі тиіс, себебі шамадан тыс шаршау қимыл дәлдігінің төмендеуіне әкеледі. Тәртіп ережелерін сақтау мәдениеті ұжымдық жауапкершілік сезімін нығайтады және әр қатысушының қауіпсіздікке саналы көзқарасын қалыптастырады. Үйірме барысында алғашқы медициналық көмек көрсету алгоритмін түсіндіру де пайдалы, өйткені төтенше жағдайларда дұрыс әрекет ету уақытты үнемдейді. Жаттығу соңында қалпына келтіру жаттығуларының орындалуы бұлшықет кернеуін азайтып, ағзаның функционалдық тепе-теңдігін қалпына келтіреді. Мұндай жүйелі тәсіл қауіпсіз орта қалыптастыруға және оқу-жаттығу үдерісінің үздіксіздігін сақтауға мүмкіндік береді. Қауіпсіздік талаптарының тұрақты орындалуы үйірме жұмысының сенімділігі мен сапасының көрсеткіші болып табылады.

Үйірме аясындағы ойын және жарыс қызметі оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Командалық әрекет барысында өзара қолдау, сенім және ортақ мақсатқа ұмтылу қасиеттері қалыптасады. Жарыс кезінде тактикалық ойлау мен эмоциялық өзін-өзі реттеу қабілеті дамиды. Ойын нәтижелерін талдау оқушылардың стратегиялық ойлауын жетілдіріп, өз жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді. Командалық талқылау жауапкершілік пен сындарлы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады. Сонымен қатар ата-аналардың қолдауы мен мектепішілік марапаттау жұмыстары оқушылардың спортқа қызығушылығын арттырады.

Қорытындылай келе, мектеп жағдайында баскетбол үйірмесін ұйымдастыру және өткізу әдістемесі кешенді ғылыми негізге сүйенуі тиіс, өйткені тек жүйелі ұйымдастырылған жұмыс қана тұрақты нәтижеге жеткізеді. Үйірме жұмысының тиімділігі жоспарлаудың нақтылығына, жүктеменің дұрыс мөлшерленуіне, педагогикалық бақылаудың жүйелілігіне және қауіпсіздік талаптарының сақталуына тәуелді. Баскетболдың тәрбиелік әлеуеті оқушылардың физикалық қабілеттерін жетілдірумен қатар олардың әлеуметтік бейімделуін, көшбасшылық қасиеттерін және ұжымдық жауапкершілігін қалыптастырады. Дене шынықтыру пәні мұғалімі ғылыми-практикалық білімді үйлестіре отырып, әр оқушының спорттық мүмкіндігін ашуға бағытталған орта құра білуі қажет. Үйірме сабақтарын жүйелі ұйымдастыру арқылы мектептің білім беру кеңістігінде салауатты өмір салтының мәдениеті орнығады. Баскетбол ойынының динамикалық сипаты оқушылардың қызығушылығын тұрақты ұстап тұруға мүмкіндік береді, бұл олардың бос уақытын тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды. Әдістемелік тұрғыдан дұрыс құрылған үйірме жұмысы мектептің тәрбиелік жүйесінің маңызды құрамдас бөлігіне айналады. Мұғалімнің кәсіби ізденісі мен шығармашылық көзқарасы оқу-жаттығу үдерісінің сапасын арттыруға негіз болады. Осындай жан-жақты ұйымдастырылған баскетбол үйірмесі жас ұрпақтың дене мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Демек ғылыми негізделген әдістеме мен педагогикалық шеберліктің үйлесімі мектептегі спорттық жұмыстың табысты болуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қанапиянов, Б.Ж. Мектеп жасындағы балалардың дене тәрбиесі: теория және практика / Б.Ж. Қанапиянов. – Алматы: Эверо, 2019. – 312 б.

2. Нестеровский, Д.И. Баскетбол: Теория и методика обучения / Д.И. Нестеровский. – 8-е изд., перераб. – М.: Академия, 2020. – 336 с. – (Высшее образование).

3. Колос, В.М. Организация работы спортивных секций в общеобразовательной школе / В.М. Колос. – М.: Просвещение, 2022. – 158 с.

Ахауова Гүлнар Қуанышбекқызы[1] - «Биология» кафедрасы, аға оқытушы
Қуатбай Динара[2] – «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру
бағдарламасының 4 курс студенті
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ
Тараз қаласы

БИОЛОГИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Аннотация

Бұл мақалада биология пәні мұғалімдерін даярлау жүйесінің қазіргі жағдайы, өзекті мәселелері және даму бағыттары қарастырылады. Мұғалімнің қоғамдағы рөлі мен оның кәсіби құзыреттілігіне қойылатын заманауи талаптар талданып, биология пәні мұғалімінің оқушылардың ғылыми дүниетанымын, экологиялық мәдениетін және зерттеушілік дағдыларын қалыптастырудағы маңызы көрсетіледі.

Зерттеу барысында жоғары оқу орындарында биология мұғалімдерін даярлау үдерісінің мазмұны, теориялық және практикалық дайындықтың үйлесімі, педагогикалық практика мен ғылыми-зерттеу жұмыстарының рөлі сипатталады. Сонымен қатар, оқу үдерісіндегі тәжірибелік базаның жеткіліксіздігі, заманауи зертханалық құралдардың аз қолданылуы, цифрлық білім беру ресурстарының толық пайдаланылмауы сияқты өзекті мәселелер айқындалады.

Мақалада аталған мәселелерді шешу жолдары ретінде дуальды оқыту жүйесін дамыту, педагогикалық практиканы жетілдіру, STEM және STEAM технологияларын енгізу, цифрлық платформаларды тиімді пайдалану және студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуын арттыру бағыттары ұсынылады.

Жалпы алғанда, биология пәні мұғалімдерін сапалы даярлау білім беру жүйесін жетілдірудің және болашақ ұрпақтың ғылыми сауаттылығын арттырудың маңызды факторы болып табылады.

Түйін сөздер: биология, мұғалім даярлау, педагогикалық практика, STEM, цифрлық білім беру, кәсіби құзыреттілік

Білім беру жүйесіндегі негізгі тұлға – мұғалім. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуы, ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуі және білім беру мазмұнының жаңаруы жағдайында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар күннен-күнге артып келеді. Соның ішінде биология пәні мұғалімі оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруда, тірі табиғат заңдылықтарын түсіндіруде және экологиялық мәдениетін дамытуда ерекше маңызды рөл атқарады.

Биология – тірі ағзалардың құрылысы, қызметі, дамуы және өзара байланысын зерттейтін іргелі ғылым саласы. Бұл пән оқушылардың табиғатты тануға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың экологиялық жауапкершілігін, зерттеушілік қабілетін және сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан биология пәнін оқыту тек теориялық білім берумен шектелмей, тәжірибелік және зертханалық жұмыстар арқылы жүзеге асырылуы тиіс.

Қазіргі таңда биология пәні мұғалімдерін даярлау сапасын арттыру – білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Бұл бағытта мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, заманауи педагогикалық технологияларды меңгерту, цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолдану және ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастыру ерекше маңызға ие. Сонымен қатар, білім беру мазмұнының жаңаруына сәйкес мұғалімдерді даярлау жүйесі де үздіксіз жаңарып, инновациялық әдістерге негізделуі қажет.

Осыған байланысты биология пәні мұғалімдерін даярлау тек білім беруші кадрларды қалыптастыру емес, сонымен қатар болашақ ұрпақтың ғылыми ойлау қабілетін дамытатын,

экологиялық мәдениеті жоғары тұлға тәрбиелеуге бағытталған кешенді үдеріс болып табылады.

Биология пәні мұғалімдерін даярлау жоғары оқу орындарында арнайы білім беру бағдарламалары негізінде жүзеге асырылады. Бұл процесс көпқырлы сипатқа ие болып, студенттердің тек теориялық білімін ғана емес, сонымен қатар кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталады. Оқу барысында болашақ мұғалімдер биологиялық ғылымдардың іргелі салаларын меңгерумен қатар, оларды оқыту әдістемесін игереді, зертханалық және далалық жұмыстар арқылы практикалық дағдыларын дамытады.

Бүгінгі таңда биология мұғалімін даярлау жүйесінде интеграцияланған оқыту тәсілі кеңінен қолданылады. Бұл тәсіл биологияны химия, география, экология және медицина негіздерімен байланыстыра оқытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар студенттер ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысып, тәжірибе жүргізу, бақылау жасау және нәтижелерді талдау дағдыларын қалыптастырады.

Мұғалімдерді даярлауда келесі бағыттарға ерекше назар аударылады:

-биологиялық ғылымдардың (ботаника, зоология, генетика, экология, адам анатомиясы мен физиологиясы) негіздерін терең меңгерту;

-педагогикалық және психологиялық білім беру, оқушы жас ерекшеліктерін ескере отырып оқыту әдістерін қолдану;

-заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану, интерактивті тақта, цифрлық платформалар және онлайн зертханаларды пайдалану;

-оқыту әдістемесін жетілдіру, критериалды бағалау жүйесін енгізу және сабақтың тиімді формаларын таңдау;

-тәжірибелік сабақтар мен мектептегі педагогикалық практика, нақты оқу үдерісіне бейімделу.

Қазіргі білім беру талаптарына сәйкес, биология мұғалімі тек ақпарат жеткізуші емес, сонымен қатар оқушының танымдық қызығушылығын оятатын, зерттеушілік әрекетке бағыттайтын, оқу процесін ұйымдастырушы және бағыт беруші тұлға болуы тиіс. Ол оқушыларды ғылыми ойлауға, табиғатқа жауапкершілікпен қарауға және экологиялық мәдениетті қалыптастыруға тәрбиелейді.

Қазіргі кезеңде STEM және STEAM білім беру бағыттарының дамуы биология пәні мұғалімдеріне жаңа талаптар қояды. Бұл бағыттар ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы біріктіре отырып, оқушылардың кешенді ойлау қабілетін дамытуды көздейді. Сондықтан болашақ мұғалімдер осы әдістерді меңгеріп, оқу процесінде тиімді қолдана білуі қажет.

Биология пәні мұғалімдерін даярлау үдерісінде бірқатар өзекті мәселелер кездеседі. Бұл мәселелер болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін толық қалыптастыруға және білім беру сапасын арттыруға белгілі бір дәрежеде кедергі келтіреді.

Ең алдымен, **тәжірибелік базаның жеткіліксіздігі** маңызды мәселе болып табылады. Көптеген жоғары оқу орындарында биологиядан зертханалық және практикалық жұмыстарды толық деңгейде жүргізуге қажетті материалдық-техникалық база жеткілікті деңгейде жабдықталмаған. Бұл студенттердің нақты тәжірибе арқылы білімін тереңдету мүмкіндігін шектейді.

Оқу үдерісінде заманауи зертханалық құралдардың аз қолданылуы да өзекті мәселе болып отыр. Биология ғылымы қарқынды дамып жатқанымен, кейбір білім беру мекемелерінде микроскопиялық зерттеулер, молекулалық биология және генетикалық талдау құралдары толық көлемде енгізілмеген. Нәтижесінде студенттердің қазіргі биология ғылымының жетістіктерімен танысу деңгейі шектеледі.

Тағы бір маңызды мәселе – **мектеп пен жоғары оқу орындары арасындағы байланыстың әлсіздігі**. Педагогикалық практика барысында теория мен нақты мектеп тәжірибесінің арасында алшақтық байқалады. Бұл болашақ мұғалімдердің нақты оқу үдерісіне бейімделуін қиындатады және кәсіби дағдылардың толық қалыптасуына кедергі келтіреді.

Қазіргі цифрландыру дәуірінде **цифрлық білім беру ресурстарын толық пайдалана алмау** да өзекті мәселе болып табылады. Интерактивті платформалар, виртуалды зертханалар, онлайн оқыту құралдары жеткілікті деңгейде қолданылмайды немесе жүйелі түрде енгізілмеген. Бұл білім беру үдерісінің инновациялық дамуын баяулатады.

Аталған мәселелер биология пәні мұғалімдерін даярлау жүйесін жетілдіру қажеттілігін көрсетеді. Сондықтан оқу орындарында материалдық базаны жаңарту, цифрлық технологияларды енгізу және мектеппен байланысты күшейту маңызды бағыттар болып табылады.

Биология пәні мұғалімдерін даярлау жүйесіндегі жоғарыда аталған мәселелерді шешу және білім беру сапасын арттыру мақсатында бірқатар стратегиялық даму бағыттарын жүзеге асыру қажет.

Ең алдымен, **дуальды оқыту жүйесін дамыту** маңызды болып табылады. Бұл жүйе теориялық білім мен практикалық тәжірибені ұштастыруға мүмкіндік береді. Студенттер бір мезгілде жоғары оқу орнында білім алып, мектептерде нақты педагогикалық ортада тәжірибе жинақтайды. Мұндай тәсіл болашақ мұғалімдердің кәсіби бейімделуін жылдамдатады және олардың практикалық құзыреттілігін арттырады.

Педагогикалық практика сапасын арттыру қажет. Практика барысында студенттерге нақты сабақ жоспарлау, оқыту әдістерін қолдану, оқушылармен жұмыс істеу және кері байланыс орнату дағдылары жүйелі түрде қалыптастырылуы тиіс. Практика тек бақылау сипатында емес, белсенді педагогикалық әрекетке негізделуі керек.

Қазіргі білім беру талаптарына сәйкес, **STEM және STEAM білім беру әдістерін енгізу** ерекше маңызға ие. Бұл тәсілдер биологияны ғылым, технология, инженерия, өнер және математикамен байланыстыра оқытуға мүмкіндік береді. Соның нәтижесінде оқушылардың зерттеушілік қабілеті, шығармашылық ойлауы және проблемаларды шешу дағдылары дамиды.

Цифрлық платформаларды кеңінен қолдану – білім беру жүйесінің маңызды бағыты болып табылады. Виртуалды зертханалар, онлайн курстар, интерактивті оқыту құралдары мен білім беру қосымшалары сабақ үдерісін жандандырып, студенттердің өзіндік жұмысын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Тағы бір маңызды бағыт – **ғылыми-зерттеу жұмыстарына студенттерді көбірек тарту**. Болашақ мұғалімдер оқу барысында ғылыми жобаларға қатысып, тәжірибе жүргізу, деректерді талдау және ғылыми қорытынды жасау дағдыларын дамытуы қажет. Бұл олардың кәсіби дамуына және зерттеушілік мәдениетінің қалыптасуына ықпал етеді.

Жалпы алғанда, аталған даму бағыттарын жүйелі түрде жүзеге асыру биология пәні мұғалімдерін даярлау сапасын арттырып, білім беру үдерісін заманауи талаптарға сай жетілдіруге мүмкіндік береді.

Биология пәні мұғалімдерін сапалы даярлау – болашақ ұрпақтың ғылыми сауаттылығын арттырудың, экологиялық мәдениетін қалыптастырудың және табиғатқа жауапкершілікпен қарау көзқарасын дамытудың негізгі негізі болып табылады. Себебі биология пәні тек теориялық білім берумен шектелмей, оқушылардың қоршаған ортаны тануға, зерттеуге және ғылыми ойлау қабілетін дамытуға тікелей ықпал етеді.

Қазіргі заман талабына сай мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі жоғары болуы қажет. Ол тек пәндік білімді меңгеріп қана қоймай, заманауи педагогикалық технологияларды, цифрлық ресурстарды және инновациялық оқыту әдістерін тиімді қолдана білуі тиіс. Сонымен қатар, биология мұғалімі оқушыны зерттеушілік әрекетке баули отырып, олардың сыни ойлау, талдау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытуға бағытталуы керек.

Осыған байланысты оқу орындары мен мектептер арасындағы байланысты күшейту ерекше маңызды. Бұл байланыс педагогикалық тәжірибені жетілдіруге, теория мен практиканы ұштастыруға және болашақ мұғалімдердің нақты білім беру ортасына бейімделуіне мүмкіндік береді.

Заманауи технологияларды енгізу білім беру сапасын арттырудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Интерактивті оқыту құралдары, виртуалды зертханалар және цифрлық платформалар оқу үдерісін тиімді етіп, студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Практикалық бағытты дамыту да ерекше маңызға ие. Себебі тәжірибе арқылы меңгерілген білім ұзақ сақталады және кәсіби дағдылардың қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сондықтан педагогикалық практика жүйелі, мазмұнды және нақты мақсатқа бағытталған болуы қажет.

Ахауова Гүлнар Қуанышбекқызы[1] - «Биология» кафедрасы, аға оқытушы
Рахымбек Дариға[2] – «Биология мұғалімдерін даярлау» білім беру бағдарламасының 4 курс студенті
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ
Тараз қаласы

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БИОЛОГИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Бұл мақалада цифрлық білім беру жағдайында биология пәні мұғалімдерін даярлаудың ерекшеліктері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрландыру үрдісі мұғалімдердің кәсіби даярлығына жаңа талаптар қоятыны көрсетіледі. Биология пәнін оқытуда цифрлық технологияларды, виртуалды зертханаларды және интерактивті платформаларды қолданудың маңызы талданады. Сонымен қатар болашақ мұғалімдердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: цифрлық білім беру, биология, мұғалім даярлау, АКТ, виртуалды зертхана, кәсіби құзыреттілік.

Қазіргі қоғамдағы қарқынды цифрландыру үдерісі білім беру жүйесінің барлық деңгейіне, соның ішінде педагог кадрларды даярлау мазмұнына да елеулі әсер етуде. Білім беруді ақпараттандыру, жасанды интеллект элементтерін енгізу, цифрлық платформаларды кеңінен пайдалану мұғалімнің кәсіби рөлін түбегейлі өзгертіп, оның ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігіне жаңа талаптар қойып отыр.

Заманауи мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар цифрлық білім беру ортасын ұйымдастырушы, инновациялық технологияларды қолданушы және оқушының жеке оқу траекториясын бағыттаушы маман ретінде қарастырылады. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлау үдерісі де осы талаптарға сәйкес жаңартылуы қажет.

Биология пәні мұғалімі үшін бұл өзгерістер ерекше маңызға ие, себебі биология – күрделі биологиялық процестерді, микроскопиялық құрылымдарды және динамикалық жүйелерді қамтитын тәжірибелік әрі визуалды материалдарға бай ғылым саласы. Осыған байланысты оқу үдерісінде цифрлық технологияларды қолдану оқушыларға биологиялық құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіруге, күрделі процестерді модельдеуге және зерттеушілік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Цифрлық ресурстарды, соның ішінде виртуалды зертханаларды, 3D модельдерді, интерактивті симуляцияларды және онлайн білім беру платформаларын тиімді пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оқу материалын терең әрі сапалы меңгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл құралдар оқу процесін дараландыруға және студенттердің өзіндік жұмысын тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды.

Осыған байланысты биология пәні мұғалімдерін даярлау жүйесінде цифрлық білім беру технологияларын меңгерту, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті қалыптастыру және инновациялық оқыту әдістерін енгізу қазіргі таңда аса өзекті ғылыми-педагогикалық мәселе болып табылады.

Цифрлық білім беру – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ), цифрлық платформаларды және заманауи электрондық ресурстарды пайдалана отырып, оқу үдерісін ұйымдастырудың кешенді жүйесі. Ол білім беру мазмұнын жаңғыртып, оқыту мен оқудың жаңа формаларын енгізуге негізделген инновациялық бағыт болып табылады.

Цифрлық білім беру білім алушыларға ақпаратты жылдам әрі тиімді игеруге, оқу материалдарын визуалды және интерактивті форматта қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ол оқытудың дараландырылған траекториясын қалыптастырып, әрбір білім алушының қабілеті мен қарқынына сәйкес білім алуына жағдай жасайды.

Бұл жүйенің маңызды ерекшеліктерінің бірі – **интерактивті оқу материалдарын пайдалану**. Мысалы, биология пәнінде 3D модельдер, виртуалды микроскоптар, анимациялық биологиялық процестер және симуляциялық зертханалар арқылы күрделі құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіруге болады. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, ғылыми түсініктерді терең меңгеруіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық білім беру **қашықтықтан оқыту мүмкіндігін кеңейтеді**. Онлайн платформалар мен білім беру жүйелері арқылы студенттер мен оқушылар кез келген уақытта және кез келген жерде білім ала алады. Бұл әсіресе педагогикалық білім беруде, соның ішінде биология пәні мұғалімдерін даярлауда маңызды рөл атқарады.

Цифрлық білім беру жүйесі сонымен қатар оқытушының рөлін де өзгертеді. Мұғалім енді тек ақпарат беруші емес, цифрлық ресурстарды тиімді ұйымдастырушы, оқу процесін басқарушы және оқушылардың цифрлық ортадағы әрекетін бағыттаушы тұлғаға айналады.

Жалпы алғанда, цифрлық білім беру білім сапасын арттырып қана қоймай, білім беру үдерісін икемді, қолжетімді және тиімді етеді. Бұл әсіресе биология сияқты тәжірибелік және визуалды пәндерді оқытуда ерекше маңызға ие.

Цифрлық ортада биология пәні мұғалімдерін даярлау қазіргі білім беру жүйесінің инновациялық бағыттарының бірі болып табылады. Бұл үдеріс болашақ мұғалімдердің тек пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін, цифрлық сауаттылығын және заманауи технологияларды қолдану қабілетін қалыптастыруға бағытталған.

Цифрлық білім беру жағдайында биология мұғалімдерін даярлау келесі негізгі ерекшеліктермен сипатталады:

-**Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) меңгерту** – болашақ мұғалімдер интерактивті тақтаны, білім беру платформаларын (мысалы, Google Classroom, Moodle), цифрлық қосымшаларды және мультимедиялық құралдарды тиімді қолдануды үйренеді. Бұл сабақтың көрнекілігін арттырып, оқушылардың белсенділігін күшейтеді.

-**Виртуалды зертханаларды пайдалану** – нақты тәжірибе жүргізу мүмкіндігі шектеулі болған жағдайда, виртуалды симуляциялар мен модельдеу бағдарламалары арқылы биологиялық процестерді зерттеу жүзеге асырылады. Бұл жасуша құрылымы, генетикалық тәжірибелер немесе физиологиялық процестерді қауіпсіз әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

-**Цифрлық ресурстарды қолдану** – бейнематериалдар, 3D анатомиялық модельдер, интерактивті схемалар және электронды оқулықтар оқу үдерісін байытып, күрделі биологиялық құбылыстарды түсіндіруді жеңілдетеді. Сонымен қатар, визуализация арқылы ақпаратты есте сақтау деңгейі артады.

-**Қашықтықтан оқыту дағдылары** – болашақ мұғалімдер онлайн сабақтарды жоспарлау, өткізу және басқару, сондай-ақ студенттермен кері байланыс орнату қабілеттерін меңгереді. Бұл әсіресе аралас және гибридті оқыту форматтарында маңызды рөл атқарады.

Цифрлық ортада биология мұғалімдерін даярлауда **зерттеушілік және аналитикалық дағдыларды дамытуға** ерекше назар аударылады. Студенттер деректерді өңдеу, ғылыми ақпаратты талдау және цифрлық құралдар арқылы шағын зерттеу жұмыстарын орындау қабілеттерін қалыптастырады.

Жалпы алғанда, цифрлық технологияларды меңгерген биология мұғалімі оқу үдерісін тиімді ұйымдастырып қана қоймай, оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін дамытуға, пәнге деген қызығушылығын арттыруға және заманауи білім беру талаптарына сай кәсіби тұлға ретінде қалыптасуға мүмкіндік алады.

Артықшылықтары.Цифрлық технологиялар биологияны оқытуда бірнеше артықшылық береді:

-күрделі биологиялық процестерді визуализациялау;

-студенттердің дербес оқуын дамыту;

-оқу материалын жылдам әрі тиімді меңгеру;

-зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру.

Қиындықтар. Сонымен қатар, бірқатар мәселелер де кездеседі:

-цифрлық құралдардың жеткіліксіздігі;

-оқытушылардың ақпараттық құзыреттілігінің әркелкі деңгейі;

-техникалық базаның әлсіздігі;

-интернет ресурстарға тәуелділік.

Цифрлық білім беру жағдайында биология пәні мұғалімдерін даярлау – қазіргі заманғы білім беру жүйесінің стратегиялық және басым бағыттарының бірі болып табылады. Бұл үдеріс тек болашақ мұғалімдердің кәсіби білім деңгейін арттырып қана қоймай, олардың ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін, цифрлық сауаттылығын және инновациялық ойлау қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану оқу үдерісін сапалы ұйымдастыруға жағдай жасайды. Атап айтқанда, виртуалды зертханалар, интерактивті білім беру платформалары, мультимедиялық ресурстар және онлайн оқыту құралдары биология пәнінің мазмұнын көрнекі әрі түсінікті етуге ықпал етеді. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін дамытуға жол ашады.

Цифрлық ортада даярланған мұғалім оқу үдерісін тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен бірге білім алушылардың танымдық әрекетін бағыттаушы, цифрлық ресурстарды тиімді қолданушы және заманауи білім беру кеңістігін қалыптастырушы маман ретінде қалыптасады.

Осыған байланысты педагогикалық жоғары оқу орындарында цифрлық технологияларды жүйелі түрде енгізу, виртуалды зертханалық жұмыстарды кеңейту, STEM және STEAM бағыттарын дамыту, сондай-ақ инновациялық оқыту әдістерін қолдану биология пәні мұғалімдерін даярлау сапасын арттырудың негізгі шарттары болып табылады.

Цифрлық білім беру талаптарына сай даярланған биология мұғалімі болашақ ұрпақтың ғылыми сауаттылығын арттыруға, экологиялық мәдениетін қалыптастыруға және заманауи білім беру жүйесінің дамуына маңызды үлес қосады.

Рахимбердиева Гулаим Абдикадировна
Тәрбиеші
"Бөбек-Арай 2008 Орталық" бөбекжай бала бақшасы" жеке мекемесі
Қызылорда облысы Жаңақорған ауданы

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ БАЛА ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеудің маңызы қарастырылады. Ұлттық тәрбие беру арқылы баланың бойында адамгершілік, отансүйгіштік, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу сияқты қасиеттерді қалыптастыру жолдары сипатталады. Сонымен қатар балабақшада ұлттық ойындар, салт-дәстүрлер, халық ауыз әдебиеті элементтерін қолданудың тиімділігі талданады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылық, тәрбие, балабақша, ұлттық ойын, халық педагогикасы, салт-дәстүр, мектепке дейінгі тәрбие.

Кіріспе

Еліміздің болашағы – бүгінгі жас ұрпақтың қолында. Сондықтан бала тәрбиесі қай кезеңде де қоғамның ең маңызды мәселелерінің бірі болып саналады. Қазақ халқы ежелден ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән беріп, баланы ұлттық рухта тәрбиелеуді басты міндеттердің қатарына қойған. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деген халық даналығы тәрбиенің негізі отбасы мен қоршаған ортадан басталатынын дәлелдейді. Әсіресе мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қасиеттері қалыптасатын, дүниетанымы дамитын, мінез-құлқы мен адамгершілік сапалары орнығатын маңызды уақыт. Сондықтан осы кезеңде бала бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру – болашақтың берік іргетасын қалыптастырумен тең.

Қазіргі жаһандану заманында ұлттық құндылықтарды сақтау мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Ғаламтор мен технологияның қарқынды дамуы, шетелдік мәдениеттің кең таралуы кейбір балалардың ұлттық болмысынан алыстап кетуіне әсер етуде. Мұндай жағдайда ұлттық тәрбие беру – ұлт болашағын сақтаудың негізгі жолдарының бірі. Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиеленген бала өзінің ана тілін, мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін құрметтеуге үйренеді. Сонымен қатар үлкенді сыйлау, кішіге қамқор болу, имандылық, адамгершілік, еңбекқорлық сияқты асыл қасиеттерді бойына сіңіреді.

Ұлттық құндылық – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан рухани байлығы, өмірлік тәжірибесі, мәдени мұрасы. Қазақ халқының ұлттық тәрбиесі халық педагогикасымен тығыз байланысты. Халық педагогикасында бала тәрбиесіне қатысты тағылымды ойлар, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, ертегілер мен салт-дәстүрлер молынан кездеседі. Осындай ұлттық мұралар арқылы бала тек білім алып қана қоймай, рухани тұрғыдан да байып өседі.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық тәрбие беру жұмыстары балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастырылуы қажет. Балабақшада ұлттық ойындарды пайдалану,

халық ауыз әдебиетін оқу, салт-дәстүрлермен таныстыру, ұлттық мерекелерді өткізу – балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың тиімді жолдары. Себебі бала ойын арқылы тез қабылдайды, көргенін есте сақтайды және қызығушылықпен орындайды. Ұлттық ойындар арқылы балалар ептілікке, ұйымшылдыққа, тапқырлыққа тәрбиеленсе, ертегілер мен мақал-мәтелдер арқылы адамгершілік қасиеттерді меңгереді.

Ұлттық тәрбиенің негізі ең алдымен отбасында қаланады. Отбасы – баланың алғашқы тәрбиелік ортасы. Ата-ана мен тәрбиешінің бірлескен жұмысы арқылы ғана балаға сапалы тәрбие беруге болады. Сондықтан балабақша мен отбасы арасындағы ынтымақтастық ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Егер бала үйде де, балабақшада да ұлттық тәрбие көрсе, оның бойында туған жерге, елге, тілге деген сүйіспеншілік ерте қалыптасады.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды жаңаша бағытта дәріптеу маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Заманауи технологияларды пайдалана отырып, ұлттық тәрбиені тиімді ұйымдастыру – тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне байланысты. Тәрбиеші баланың жүрегіне жол тауып, ұлттық мәдениетті қызықты әдістер арқылы жеткізе білуі қажет. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы ғана біз рухы биік, мәдениетті, тәрбиелі, елін сүйетін ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Негізгі бөлім

Ұлттық тәрбиенің бала дамуына әсері

Ұлттық тәрбие – баланың рухани дамуының негізгі тірегі. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өскен бала өз халқының мәдениетін құрметтейді, ана тілін бағалайды, үлкенге ізет, кішіге қамқорлық көрсетуге үйренеді.

Баланың бойында ұлттық қасиеттерді қалыптастыру:

- отбасы тәрбиесінен;
- балабақша ортасынан;
- тәрбиешінің үлгісінен басталады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық тәрбие беру арқылы балалар:

- туған жерін сүюге;
- ұлттық мәдениетті құрметтеуге;
- әдептілікке;
- мейірімділікке;
- адамгершілікке тәрбиеленеді.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік маңызы

Қазақ халқының ұлттық ойындары – тәрбиенің маңызды құралы. Ұлттық ойындар арқылы бала ептілікке, шапшаңдыққа, ұйымшылдыққа және тапқырлыққа үйренеді.

Балабақшада қолданылатын ұлттық ойындар:

- «Асық ату»
- «Арқан тарту»
- «Орамал тастау»
- «Ханталапай»
- «Ақсерек-көксерек»

Бұл ойындар балалардың:

- дене дамуын;
- ойлау қабілетін;
- қарым-қатынас мәдениетін дамытады.

Сонымен қатар ұлттық ойындар арқылы балалар халықтың тұрмыс-тіршілігімен танысады.

Халық ауыз әдебиетінің рөлі

Баланың тілін дамытуда халық ауыз әдебиетінің маңызы зор. Ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен жаңылтпаштар баланың ой-өрісін кеңейтіп, сөздік қорын молайтады.

Мысалы:

• мақал-мәтелдер арқылы бала жақсы мен жаманды ажыратады;
• ертегілер арқылы мейірімділік пен адалдыққа тәрбиеленеді;
• жаңылтпаштар тілдің анық шығуына көмектеседі.

Тәрбиеші оқу қызметінде халық ауыз әдебиетін тиімді қолданса, балалардың қызығушылығы артады.

Салт-дәстүр арқылы тәрбие беру

Қазақ халқының салт-дәстүрлері – ұлттық тәрбиенің алтын қазығы. Балабақшада:
• тұсау кесу,
• бесікке салу,
• шілдехана,
• қонақ күту дәстүрлері туралы түсінік беру арқылы балалар ұлттық мәдениетпен танысады.

Мұндай жұмыстар балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырады.

Сонымен қатар мерекелік іс-шараларда ұлттық киімдер, ұлттық музыка, домбыра үні қолданылса, тәрбиелік әсері күшейе түседі.

Тәрбиешінің рөлі

Ұлттық құндылықтарды бала бойына сіңіруде тәрбиешінің рөлі ерекше. Тәрбиеші:
• балаларға үлгі болуы;
• ұлттық мәдениетті насихаттауы;
• оқу қызметінде ұлттық элементтерді қолдануы қажет.

Заманауи тәрбиеші тек білім беруші емес, ұлттық рухты қалыптастырушы тұлға болуы тиіс.

Қорытынды

Қорыта келгенде, ұлттық құндылықтар арқылы бала тәрбиесін қалыптастыру – бүгінгі қоғамның маңызды міндеттерінің бірі. Ұлттық тәрбие – ұлттың рухани негізі, мәдениетінің айнасы, халықтың ғасырлар бойы жинақталған асыл мұрасы. Баланың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру арқылы біз оның тұлғалық қасиеттерін қалыптастырып қана қоймай, елін, жерін, тілін құрметтейтін, адамгершілігі мол, рухы биік азамат тәрбиелейміз.

Мектепке дейінгі кезең – ұлттық тәрбиенің іргетасы қаланатын ерекше кезең. Осы уақытта бала айналасындағы ортаны танып, мінез-құлқы қалыптасып, алғашқы дүниетанымы дамиды. Сондықтан балабақшада берілетін әрбір тәрбие жұмысы ұлттық мазмұнда ұйымдастырылуы қажет. Ұлттық ойындар, халық ауыз әдебиеті, салт-дәстүрлер, ұлттық музыка мен қолөнер элементтері балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырады.

Қазақ халқының тәлім-тәрбиесі терең мағыналы рухани құндылықтарға негізделген. Халқымыз бала тәрбиесіне үлкен жауапкершілікпен қарап, ұрпақтың тәрбиелі, иманды, еңбекқор, мейірімді болып өсуіне ерекше көңіл бөлген. «Тәрбие – тал бесіктен» деген дана сөздің астарында үлкен мән жатыр. Демек, балаға ұлттық тәрбиені ерте жастан беру – оның болашақта саналы тұлға болып қалыптасуының кепілі.

Бүгінгі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дәріптеу мәселесі бұрынғыдан да маңызды болып отыр. Шетелдік мәдениеттің ықпалы күшейген заманда балалардың ұлттық болмыстан алыстап кетпеуі үшін мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық тәрбие жұмыстарын жүйелі жүргізу қажет. Бұл бағытта тәрбиешінің рөлі ерекше. Тәрбиеші өз бойындағы ұлттық мәдениетті, салт-дәстүрге деген құрметті балаларға үлгі арқылы көрсете білуі тиіс.

Сонымен қатар отбасы мен балабақша арасындағы тығыз байланыс ұлттық тәрбиенің тиімділігін арттырады. Егер ата-ана мен тәрбиеші бірлесе жұмыс жасаса, бала ұлттық құндылықтарды тереңірек қабылдайды. Ұлттық тәрбие тек оқу қызметінде ғана емес, күнделікті қарым-қатынаста, ойын барысында, мерекелік іс-шараларда үздіксіз жүргізілуі қажет.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы біз тек тәрбиелі бала ғана емес, болашақ ел тағдырына жауап беретін рухани бай ұрпақ қалыптастырамыз. Сондықтан ұлттық тәрбиені балабақшадан бастап жүйелі түрде ұйымдастыру – әр педагогтың, әр ата-ананың және қоғамның ортақ міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Алматы, 2017.
4. Тоқаев Қ.К. «Тәуелсіздік бәрінен қымбат». – Астана, 2021.
5. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Москва: Академия, 1999.
6. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2004.
7. Аймағанбетова Қ. Халық педагогикасы негізіндегі тәрбие. – Алматы, 2003.
8. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
9. Наурызбай Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы, 1995.

Кенжалиева Сапарайым Икрамовна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«Auzhan KTL» көптілді лицейі
Шымкент қаласы

АБАЙДЫҢ «ТОЛЫҚ АДАМ» ІЛІМІ – ІЗГІЛЕНУДІҢ ТУРА ЖОЛЫ

Аңдатпа. Мақалада Абай Құнанбайұлының «Толық адам» ілімінің рухани-адамгершілік тәрбиедегі маңызы қарастырылады. Абайдың ақыл, жүрек, қайрат ұғымдары арқылы тұлғаның жан-жақты кемелдену жолы талданып, бұл ілімді мектептегі оқу-тәрбие үдерісінде қолданудың өзектілігі айқындалады. Сонымен қатар қазіргі білім беру жағдайында оқушылардың рухани құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдер сипатталады. Сократтық диалог, INSERT стратегиясы, бағытталған жазылым, mind-map, Padlet және Jamboard платформалары арқылы оқушылардың өзін-өзі тануы, сыни ойлауы мен адамгершілік қасиеттерін дамыту мүмкіндіктері көрсетіледі. Автор Абайдың «Толық адам» ілімін жүйелі оқыту арқылы ұлттық құндылықтарды жаңғыртып, рухани бай, жауапты, ізгі тұлға тәрбиелеудің маңызын негіздейді.

Кілт сөздер: Толық адам, рухани тәрбие, адамгершілік құндылықтар, Абай Құнанбайұлы, ақыл, жүрек, қайрат, рухани кемелдік, ұлттық құндылық, оқыту әдістері, тұлғалық даму, мектеп тәрбиесі, сыни ойлау, өзін-өзі тану.

Абай Құнанбайұлы – қазақ халқының рухани ұстазы, данышпан ойшылы, ұлы ағартушысы. Оның шығармашылығы мен философиялық көзқарасы бүгінгі күнге дейін өзектілігін жойған емес. Әсіресе, Абайдың адамгершілік, имандылық, рухани кемелдік жайлы ойлары бүгінгі заман талаптарына сай жастар тәрбиесінде маңызды орын алады. Соның ішінде «Толық адам» ілімі – адамзаттың рухани дамуына, ізгіленуіне бағытталған тұғырлы ілім. Бұл ілімді мектеп оқушыларына оқыту – олардың бойына адамгершілік, мейірімділік, жауапкершілік сынды құндылықтарды сіңірудің тиімді жолы.

Абайдың «Толық адам» тұжырымдамасы – адамның жан-жақты жетілуі мен рухани кемелденуінің негізі болып табылады. Бұл ілім ұлы ойшылдың 38-қара сөзінде кеңінен тарқатылып, адам болмысының терең рухани табиғаты сараланады. Абайдың айтуынша, толық адам болу үшін адам бойында үш негізгі қасиет – ақыл, жүрек, қайрат тең дәрежеде болуы шарт. Бұл үштаған өзара үндесіп, үйлескен кезде ғана адам шынайы кемелдікке қол жеткізеді.

Абай «ақылды» – ойдың жарығы, «жүректі» – мейірім мен адамгершіліктің бастауы, ал «қайратты» – ерік-жігер мен табандылықтың көрінісі ретінде қарастырады. Осы қасиеттерді бір-бірінен бөліп қарау мүмкін емес, себебі олар толық адамның өзегін құрайтын тұтастықты білдіреді.

Ұлы ойшыл: «Ары бар, ақылы бар, ұяты бар адам – нағыз адам» деп, адам болмысының мәнін рухани-адамгершілік қасиеттер арқылы сипаттайды. Толық адам ұғымы – тек білімді, зияткерлік қабілеті жоғары адам ғана емес, сонымен қатар ар, ұят, әділет, мейірім, ынсап сияқты адами қасиеттерді бойына терең сіңірген жан туралы түсінік. Бұл ілім – рухани мәдениеттің іргетасы, адам тәрбиесінің алтын қазығы.

«Толық адам» ілімі – тек жеке адамды емес, тұтас қоғамды тәрбиелеудің, ізгілендірудің жолы. Абайдың осы терең философиялық идеясы арқылы адам өмірінің мәні, қоғамдағы орны, адам мен адам арасындағы қарым-қатынастың этикалық негіздері айқындалады. Сондықтан мектептегі тәрбие мен оқыту үдерісінде бұл ілімді жүйелі түрде қолдану – оқушының ішкі жан дүниесін тәрбиелеуге, рухани биіктікке жетелеуге жол ашады.

Қазіргі заманда балалар мен жастар сан алуан ақпарат ағынының, цифрлық технология мен жаһандану ықпалының ортасында өсіп келеді. Мұндай жағдайда олардың бойына рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру, ішкі жан дүниесін тазарту, өмірлік бағыт-бағдар беру – білім беру мекемелерінің, әсіресе, мектептің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда, Абайдың «Толық адам» ілімі – оқушының тұлғалық дамуын үйлестіруге бағытталған, тәрбие мен оқытудың ұлтқа да, адамзатқа да ортақ қағидаларын қамтитын ұтымды философиялық негіз. Бұл ілімнің мектептегі оқу-тәрбие үдерісіне енгізілуі оқушылардың рухани байлығы мен адамгершілік биігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

«Толық адам» ілімін оқыту арқылы:

- оқушының өзін-өзі тануына;
- ішкі рухани әлемін байытуына;
- адамгершілік нормаларды ұстануына;
- қоғамға пайдалы тұлға ретінде қалыптасуына;
- сынып ішінде сыйластық, мейірім мен татулық орнатуға ықпал етуге болады.

Абайдың «Толық адам» туралы ұстанымдары – тек өткен ғасырдың идеясы емес, бүгінгі заман талабына да сай келетін универсалды қағидалар. Ол – ұлттық болмыстың темірқазығы, ұлт тәрбиесінің рухани негізі. Сондықтан бұл ілімді бастауыш сыныптан бастап, жүйелі түрде оқытып, әр жастағы оқушының танымына сай сатылап меңгерту – тұлға тәрбиесіндегі үлкен жетістікке жол ашады.

Абай іліміне сүйене отырып оқытылған бала тек пәндік білім алып қана қоймайды, сонымен қатар ар-ұят, әдеп, әділет, ынсап, мейірім секілді мәңгілік рухани құндылықтарды бойына сіңіреді. Бұл қасиеттер болашақта оның отбасында – қамқор әке, ана, қоғамда – адал азамат, мамандықта – жауапты тұлға ретінде қалыптасуына зор әсер етеді.

Аталған ілімді білім беру жүйесіне енгізу арқылы біз ұлттық құндылықтарды жаңғыртып қана қоймай, сонымен бірге әлемдік өркениетпен үндесе алатын толыққанды азаматтарды тәрбиелеуге мүмкіндік аламыз. «Толық адам» ілімінің мазмұны «Мәңгілік Ел» идеясының мәнімен де үндес, сондықтан бұл философиялық жүйе – жаңа заман ұрпағын тәрбиелеудің темірқазығы бола алады.

Абайдың «Толық адам» ілімін мектепте тиімді оқыту үшін оқушының бойындағы рухани-адамгершілік қасиеттерді оятып, оның жеке тұлғалық дамуына жағдай жасайтын заманауи білім беру әдістерін қолдану маңызды. XXI ғасыр – тұлғаны дамыту ғасыры, сондықтан сабақта ынтымақтастыққа, шығармашылыққа және сыни ойлауға негізделген әдістер тиімді нәтижеге жеткізеді.

1. Сократтық диалог. Бұл тәсіл оқушыны өз ойын негіздеуге, сұрақтарға сұрақпен жауап беруге, ақиқатты өз бетімен іздеуге баулиды.

Тақырып: «Ақыл, жүрек, қайрат – үшеуінің кім басшы болуға лайық?». Мұғалім мен оқушы арасында диалог ұйымдастырылады. Мақсаты: Абайдың 17-қара сөзін негізге алып, оқушының терең пайым жасау қабілетін арттыру.

2. «Insert» стратегиясы (түртіп оқу). Бұл әдіс мәтінмен жұмыс барысында жаңа ақпаратты бағалауға, өз ойымен салыстыруға мүмкіндік береді. Мәтін: Абайдың 38-қара сөзі. Тапсырма: «+» – бұрыннан білетінім, «–» – жаңа ақпарат, «?» – түсініксіз, «!» – маңызды деп санаған жерлерін белгілеп, түсіндіру. Мақсаты: Оқушының рефлексия жасау дағдысын қалыптастыру.

3. «Бағытталған жазылым» әдісі. Бұл әдіс оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, ішкі ойын көркем түрде жеткізуге үйретеді. Тақырып: «Егер мен толық адам болсам...» эссе жазу. Мақсаты: Абай ілімін өзіндік тұрғыдан түсінуге мүмкіндік беру, ар-ұят пен әділет жайлы ой қозғау.

4. Mind-map (ақыл картасы). Күрделі идеяларды визуалды түрде құрылымдау әдісі. Абайдың тұжырымдарын біріктіріп, толық адам бейнесін жасауға тиімді. Тақырып: «Толық адам қандай болу керек?» – тақырыбына ақыл картасын құру Мақсаты: Оқушының ойлауын жүйелеу, Абай философиясын тұтас қабылдау.

5. Padlet немесе Jamboard платформаларында онлайн рефлексия. Қазіргі оқушылардың цифрлық сауаттылығын тиімді пайдаланып, олардың онлайн рефлексия жүргізуіне мүмкіндік беру. Тапсырма: Сабақ соңында

Padlet-ке:

– «Не білдім?»; – «Не әсер етті?»; – «Нені өзгерткім келеді?» деген сұрақтарға жауап жазу. Мақсаты: Цифрлы құрал арқылы саналы ойлау мен жауапкершілік сезімін дамыту.

Бұл әдістер арқылы оқушы тек білім алып қана қоймай, рухани өсуге, өзін-өзі тәрбиелеуге, ішкі мәдениет пен ізгілікке бет бұрады. Абайдың «Толық адам» ілімін осындай тәсілдермен беру – бүгінгі тәрбие мен оқытудың нақты нәтижелі жолы.

Абайдың «Толық адам» ілімі – нағыз ізгіленудің, адам болмысының рухани кемелденуінің жолы. Бұл ілімді мектеп бағдарламасына енгізу арқылы біз жас ұрпақтың бойына ізгілік дәнін себеміз. Абай айтып кеткендей, адам баласының қайрат, ақыл, жүрек үш қасиетін тең ұстап, әділет жолымен жүруі – нағыз толық адамның болмысы. Мектепте осы бағытта жүйелі жұмыс жүргізілсе, келешекте қоғамға пайдалы, рухани бай, кемел тұлғалар өсіп шығады. Сондықтан да әрбір ұстаз өз шәкіртінің бойына осы ілімді сіңіріп, адам болудың биік мақсатын ұғындыра білсе – бұл нағыз ұстаздықтың шыңы болмақ.

Тажибаева Шынар Искаковна
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
№143 жалпы орта білім беретін мектеп
Шымкент қаласы

ВОЛЕЙБОЛ ОЙЫНЫН ҮЙРЕТУ

(7-9 сыныптарға арналған әдістемелік құрал)

Аңдатпа

Мақалада 7–9 сынып оқушыларына волейбол ойынын үйретудің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Волейбол сабағында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер, ойын техникасын меңгерту жолдары және оқушылардың дене дайындығын жетілдіру мәселелері талданады. Сонымен қатар волейбол элементтерін жүйелі оқытудың оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттыруға,ептілік, төзімділік және командалық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал ететіні айқындалады. Практикалық жұмыстар нәтижесінде волейболды оқыту барысында ойын технологияларын және жаттығу кешендерін тиімді қолдану білім сапасын арттыратыны дәлелденді.

Түйінді сөздер: волейбол, дене шынықтыру, спорттық ойын, қозғалыс дағдысы, әдістеме, дене дайындығы, командалық әрекет.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру және дене мәдениетін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осы міндеттерді жүзеге асыруда дене шынықтыру пәнінің орны ерекше. Әсіресе спорттық ойындардың ішінде волейбол оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттыруға, дене қабілеттерін дамытуға және ұжымдық әрекетке тәрбиелеуге ықпал ететін тиімді спорт түрлерінің бірі болып саналады.

Волейбол ойыны оқушылардың күш, жылдамдық, ептілік, төзімділік және қозғалыс үйлесімділігін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар бұл ойын оқушыларды тәртіпке, ұйымшылдыққа, жауапкершілікке және өзара қолдау көрсетуге тәрбиелейді. Волейбол сабағында оқушылар тек техникалық тәсілдерді меңгеріп қана қоймай, ойын жағдайында тез шешім қабылдауға, қарсыластың әрекетін бағалауға және ұжыммен бірлесе жұмыс жасауға үйренеді.

7–9 сынып кезеңі оқушылардың дене дамуы қарқынды жүретін және спорттық қабілеттері белсенді қалыптасатын маңызды жас кезеңдерінің бірі болып табылады. Бұл кезеңде оқушылардың қимыл-қозғалыс дағдылары жетіліп, спорттық ойындарға қызығушылығы артады. Сондықтан волейбол техникасын дұрыс үйрету, дене жүктемесін тиімді ұйымдастыру және қауіпсіздік талаптарын сақтау дене шынықтыру сабағының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Волейболды оқыту барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ мазмұнын жүйелі ұйымдастыру маңызды. Сабақта қарапайым жаттығулардан күрделі техникалық әрекеттерге көшу, қайталау және бекіту жұмыстарын тиімді жүргізу оқушылардың ойын техникасын сапалы меңгеруіне мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысының мақсаты – 7–9 сынып оқушыларына волейбол ойынын үйретудің тиімді әдістемесін көрсету, оның дене тәрбиесі жүйесіндегі педагогикалық мүмкіндіктерін айқындау және тәжірибеде қолданудың нәтижелілігін ғылыми тұрғыда негіздеу.

Әдістеме

7–9 сынып оқушыларына волейбол ойынын үйрету әдістемесі жүйелілік, қолжетімділік, көрнекілік, қауіпсіздік және тәжірибелік бағыттылық принциптеріне негізделеді. Әдістеменің негізгі мақсаты – оқушылардың волейбол техникасын дұрыс меңгеруін қамтамасыз ету, қозғалыс дағдыларын қалыптастыру және дене қабілеттерін дамыту.

Волейболды үйрету барысында оқушылардың жас ерекшеліктері мен дене дайындығы ескеріліп, жаттығулар қарапайымнан күрделіге қарай кезең-кезеңімен ұйымдастырылады. Оқу үдерісі төмендегі кезеңдер арқылы жүзеге асырылады:

– **дайындық кезеңі**, бұл кезеңде оқушыларға волейбол ойынының шығу тарихы, ережелері, қауіпсіздік талаптары және бастапқы техникалық әрекеттері түсіндіріледі;

– **негізгі кезең**, мұнда допты жоғарыдан және төменнен қабылдау, доп беру, шабуылдау соққысы, тосқауыл қою және алаңда қозғалу тәсілдері үйретіледі;

– **бекіту кезеңі**, оқушылар меңгерген техникалық элементтерін жұптық, топтық және ойын жаттығулары барысында қайталайды;

– **қорытынды кезең**, оқушылардың ойын техникасын меңгеру деңгейі бағаланып, қателерге талдау жасалады және рефлексия жүргізіледі.

Сабақ барысында түсіндіру, көрсету, қайталау, ойын әдісі, эстафеталық жаттығулар, жұптық және командалық жұмыстар кеңінен қолданылады. Волейбол техникасын меңгертуде доппен орындалатын арнайы жаттығулардың маңызы зор. Мысалы, допты қабырғаға беру, қозғалыс кезінде қабылдау, дәлдікке бағытталған жаттығулар оқушылардың үйлесімді қозғалыс дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың дене дайындығын арттыру мақсатында жүгіру, секіру, икемділік және күш жаттығулары жүйелі түрде ұйымдастырылады. Мұндай жаттығулар волейбол ойыны кезінде қажетті физикалық қабілеттерді дамытуға ықпал етеді.

Волейбол сабағында қауіпсіздік ережелерін сақтау ерекше назарда болады. Сабақ басталар алдында оқушыларға спорттық құралдарды дұрыс пайдалану, жаттығуларды қауіпсіз орындау және ойын кезіндегі тәртіп талаптары түсіндіріледі.

Практикалық қолдану

Ұсынылған әдістеме 7–9 сынып оқушыларымен дене шынықтыру сабақтарында тәжірибеден өткізілді. Сабақтарды ұйымдастыру барысында оқушылардың жас ерекшеліктері, дене дайындығы және қозғалыс мүмкіндіктері ескерілді. Оқу үдерісінде волейбол ойынының негізгі техникалық элементтерін меңгертуге бағытталған арнайы жаттығулар кешені қолданылды.

Сабақ барысында допты жоғарыдан және төменнен қабылдау, дәл беру, шабуылдау соққысы және алаңда дұрыс қозғалу тәсілдері кезең-кезеңімен үйретілді. Әрбір техникалық элемент алдымен жеке жаттығулар арқылы меңгеріліп, кейін жұптық және топтық жұмыстарда бекітілді.

Практикалық жұмыстар кезінде ойын элементтері мен жарыс түріндегі тапсырмалар қолданылды. Мұндай тапсырмалар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, қозғалыс белсенділігін күшейтті. Оқушылар ойын барысында өзара қарым-қатынас жасауға, бір-біріне қолдау көрсетуге және командалық әрекетке бейімделді.

Жаттығуларды орындау барысында оқушылардың ептілік, жылдамдық және төзімділік қасиеттерін дамытуға бағытталған тапсырмалар енгізілді. Эстафеталық ойындар мен қозғалмалы жаттығулар оқушылардың сабаққа белсенді қатысуына ықпал етті. Ойын

барысында тактикалық әрекеттерге назар аударылып, оқушылар допты дәл қабылдау мен тиімді беру дағдыларын жетілдірді.

Сабақтарда оқушылардың өзара байланысын күшейту мақсатында командалық жұмыс түрлері кеңінен ұйымдастырылды. Бұл оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау мәдениетін қалыптастырып, ұйымшылдық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік берді.

Жүргізілген бақылау нәтижесінде оқушылардың дене дайындығының жақсарғаны, қозғалыс дағдыларының қалыптасқаны және волейбол техникасын меңгеру деңгейінің артқаны анықталды. Оқушылардың спортқа деген қызығушылығының жоғарылағаны және салауатты өмір салтына оң көзқарасының қалыптаса бастағаны байқалды.

Ұсынымдар

7–9 сынып оқушыларына волейбол ойынын тиімді үйрету үшін төмендегідей әдістемелік ұсынымдар беріледі:

– волейбол техникасын қарапайымнан күрделіге қарай кезең-кезеңімен үйрету.

– оқушылардың жас ерекшеліктері мен дене дайындығын ескере отырып жаттығуларды саралау.

– сабақ барысында ойын элементтері мен жарыс әдістерін жүйелі қолдану;

– қауіпсіздік ережелерін тұрақты түсіндіріп отыру.

– оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттыру мақсатында эстафеталық және қозғалмалы ойындарды пайдалану.

– командалық әрекетті дамытуға бағытталған жаттығуларды жүйелі ұйымдастыру.

– оқушылардың спортқа деген қызығушылығын арттыру үшін мотивациялық әдістерді қолдану.

– сабақ барысында денсаулық сақтау технологияларын тиімді пайдалану.

Ұсынылған әдістемелік тәсілдерді жүйелі қолдану оқушылардың дене қабілеттерін дамытуға, спорттық мәдениетін қалыптастыруға және волейбол техникасын сапалы меңгеруіне мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, волейбол ойынын 7–9 сынып оқушыларына үйрету дене тәрбиесі жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Волейбол сабақтары оқушылардың дене дайындығын жетілдіріп қана қоймай, олардың қозғалыс белсенділігін арттыруға, ептілік, жылдамдық, күш және төзімділік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Жүргізілген тәжірибелік жұмыстар волейболды жүйелі әрі ғылыми-әдістемелік тұрғыда ұйымдастырудың тиімді екенін көрсетті. Сабақ барысында қолданылған жаттығулар мен ойын технологиялары оқушылардың спортқа деген қызығушылығын арттырып, олардың техникалық дағдыларының қалыптасуына оң әсерін тигізді.

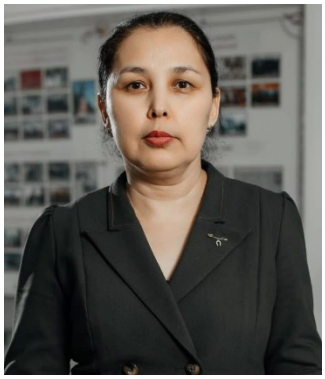
Волейбол ойыны оқушылардың ұйымшылдық, жауапкершілік, тәртіп және өзара сыйластық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Командалық әрекет барысында оқушылар бірлесіп шешім қабылдауға, өзара көмек көрсетуге және ортақ мақсатқа жетуге үйренеді.

Волейболды жүйелі оқыту оқушылардың салауатты өмір салтын ұстануына және денсаулығын нығайтуға ықпал етеді. Сондықтан дене шынықтыру сабақтарында волейбол элементтерін тиімді ұйымдастыру қазіргі білім беру талаптарына толық сай келеді және оны одан әрі жетілдіру дене тәрбиесі саласындағы өзекті бағыттардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тайжанов С. Дене мүмкіндіктерін тәрбиелеу. – Алматы: Мектеп, 2016. – 96 б.
2. Уанбаев Е. Дене тәрбиесінің негіздері. – Алматы: Санат, 2017. – 72 б.
3. Бөдеев М.Т., Рамашов Н.Р. Спорт ойындары. – Алматы: Мектеп, 2016. – 130 б.
4. Спорттық қызметтің мәні мен ерекшелігі. // Қазақстан жоғары мектебі. – 2018. – №1. – 71–76 бб.
5. Сейсенбеков Е. Дене тәрбиесіне жаңа формаларды енгізу. // Қазақстан мектебі. – 2016. – №9. – 40–41 бб.

Тусупбекова Анаргуль Турлыбековна[1] - директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
Саликова Елмира Мергенбаевна[2] – директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары
[1,2]«Ш. Айманов атындағы жалпы орта білім беру мектеп-интернеты» КММ
Павлодар облысы, Баянауыл ауданы, Баянауыл ауылы

«ТӘРБИЕ МЕН ОҚУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ»

(авторлық бағдарлама)

Түсінік хат

Бағдарламаның өзектілігі

Қазіргі білім беру жүйесі тек пәндік білімді меңгерген тұлғаны емес, әлеуметтік жауапкершілігі жоғары, бірлесіп жұмыс істей алатын, өзара құрмет пен сенімге негізделген қарым-қатынас орната білетін жан-жақты дамыған азаматты қалыптастыруды көздейді. Осы тұрғыдан алғанда білім беру сапасы тек оқу нәтижелерімен ғана емес, тәрбие жүйесінің тиімділігімен және мектеп ішіндегі ынтымақтастық мәдениетінің деңгейімен тығыз байланысты.

Мектеп – бұл тек білім беретін мекеме емес, күрделі әлеуметтік-педагогикалық жүйе. Мұнда оқытушылар, білім алушылар, ата-аналар және әкімшілік өзара әрекеттестік арқылы ортақ нәтижеге қол жеткізеді. Алайда тәжірибе көрсеткендей, осы қатысушылар арасында жүйелі, мақсатты ұйымдастырылған ынтымақтастық жеткіліксіз болған жағдайда оқу сапасының төмендеуі, тәрбие жұмысының әлсіреуі, түсінбеушілік, жауапкершіліктің бөлінбеуі сияқты мәселелер орын алады.

Қазіргі жағдайда көптеген мектептерде оқу мен тәрбие үдерістері параллель, бірақ өзара толық байланыспаған бағыттар ретінде жүзеге асады. Мұғалімдер оқытуға, тәрбиешілер тәрбиеге жауапты деген формалды бөлініс білім беру жүйесінің тұтастығын әлсіретеді. Ал шын мәнінде сапалы нәтиже тек оқу мен тәрбиенің интеграциясы және барлық қатысушылардың бірлескен әрекеті арқылы ғана қамтамасыз етіледі.

Осыған байланысты ынтымақтастық – жай ұғым емес, ол білім сапасын арттырудың негізгі механизмі ретінде қарастырылуы тиіс. Ынтымақтастық болған жерде сенім бар, сенім бар жерде жауапкершілік бар, ал жауапкершілік бар жерде нәтиже болады.

Осы өзекті мәселелерді жүйелі түрде шешу мақсатында әзірленген «Тәрбие мен оқу сапасын арттырудағы ынтымақтастық» авторлық бағдарламасы мектептегі педагогикалық үдерісті тұтастай жаңаша ұйымдастыруға бағытталған.

Бағдарламада ынтымақтастық тек қарым-қатынас формасы ретінде емес, басқару мәдениетінің, педагогикалық шеберліктің және білім беру сапасының негізгі тірегі ретінде қарастырылады.

Ғылыми-әдістемелік негізі

Бағдарлама қазіргі білім берудің стратегиялық бағыттарына сүйене отырып әзірленген:

• құзыреттілікке негізделген оқыту;

• функционалдық сауаттылықты дамыту;
• тұлғалық-бағдарлы оқыту қағидаттары;
• әлеуметтік өзара әрекет теориясы;
• командалық жұмыс және көшбасшылық теориялары;
• Lesson Study, Action Research әдістері;
• коучинг және менторинг технологиялары;
• «Адал азамат» тұжырымдамасына негізделген құндылықтар жүйесі.

Бағдарлама мазмұны Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына, тәрбие тұжырымдамаларына және заманауи білім беру саясатының басым бағыттарына сәйкес құрастырылған.

Оқыту барысында білім алушылар мен педагогтер:

• ынтымақтастықтың мәнін және оның білім сапасына әсерін түсінеді;
• тиімді коммуникация дағдыларын меңгереді;
• бірлескен жұмыс форматтарын қолданады;
• оқу мен тәрбие үдерістерін интеграциялайды;
• кері байланыс беру және қабылдау мәдениетін қалыптастырады;
• жауапкершілікті бөлісу және ортақ нәтижеге жету дағдыларын дамытады.

Бағдарламаның ерекшеліктері

• **Жүйелілік** – ынтымақтастық → коммуникация → бірлескен әрекет → нәтижеге бағытталу қағидасы бойынша құрылымдалған;

• **Практикалық бағыт** – әр тақырып нақты әрекеттер, кейстер, бірлескен тапсырмалар арқылы бекітіледі;

• **Интеграция** – оқу мен тәрбие біртұтас жүйе ретінде қарастырылады;

• **Командалық мәдениет** – педагогтер мен білім алушылар арасында серіктестік қатынас қалыптастырылады;

• **Цифрлық қолдау** – заманауи платформалар арқылы ынтымақтастық кеңейтіледі;

• **Мектепішілік модель құру** – білім алушылар мен педагогтер ортақ құндылықтарға негізделген ынтымақтастық жүйесін қалыптастырады.

Бағдарламаның мақсаты

Мектептегі оқу және тәрбие үдерістерінің сапасын арттыру мақсатында барлық қатысушылар арасында тиімді ынтымақтастық мәдениетін қалыптастыру.

Міндеттері

1. Ынтымақтастықтың теориялық негіздерін меңгерту;
2. Педагогикалық ұжымдағы тиімді қарым-қатынасты дамыту;
3. Мұғалім–оқушы–ата-ана арасындағы өзара әрекет жүйесін қалыптастыру;
4. Оқу мен тәрбие үдерістерін біріктіру;
5. Командалық жұмыс дағдыларын дамыту;
6. Кері байланыс мәдениетін қалыптастыру;
7. Қақтығыстарды тиімді басқару дағдыларын жетілдіру;
8. Мектепішілік жағымды психологиялық ахуалды қалыптастыру.

Күтілетін нәтижелер

Бағдарлама нәтижесінде:

- білім алушылар өзара тиімді қарым-қатынас жасай алады;
- педагогтер командалық жұмыс тәсілдерін қолданады;
- оқу мен тәрбие үдерістері өзара байланысады;
- мектепте сенім мен қолдауға негізделген орта қалыптасады;
- жауапкершілік пен белсенділік деңгейі артады;
- білім сапасының көрсеткіштері жақсарады;
- ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысады.

Бағалау тәсілдері

Бағалау формативті және критериалды сипатта ұйымдастырылады:

- топтық жұмыс нәтижелері;
- бірлескен жобалар;
- кері байланыс парақтары;
- рефлексия;
- бақылау және мониторинг нәтижелері;
- мектепішілік ынтымақтастық деңгейін талдау.

Педагогикалық негіздеме

Бағдарлама 7–11 сынып білім алушыларына арналған. Оқыту үдерісі кезең-кезеңімен ұйымдастырылады: алдымен ынтымақтастықтың негіздері меңгеріледі, кейін коммуникация және өзара әрекет дағдылары дамытылады, одан әрі командалық жұмыс пен бірлескен жобалар жүзеге асырылады, соңында мектепішілік ынтымақтастық моделі қалыптастырылады.

Сабақтарда:

- тренинг элементтері;
- пікірталас;
- рөлдік ойындар;
- нақты жағдайларды талдау;
- топтық жобалар;
- рефлексия әдістері қолданылады.

Білім алушы «қатысушы – серіктес – көшбасшы – жауапты азамат» рөлінде қалыптасады.

Теориялық маңыздылығы

Бағдарлама ынтымақтастықты тек ұйымдастырушылық құрал емес, білім беру сапасының негізгі факторы ретінде қарастырады. Ол педагогикалық үдерістегі өзара әрекет мәдениетін ғылыми тұрғыдан негіздейді және білім алушының тұлғалық дамуына ықпал ететін маңызды механизм ретінде сипаттайды.

Практикалық маңыздылығы

Бағдарлама нәтижесінде:

- мектептегі өзара түсіністік деңгейі артады;
- оқу сапасы нақты жақсарады;
- тәрбие жұмысы жүйеленеді;
- педагогтердің кәсіби өзара әрекеті күшейеді;
- білім алушылардың белсенділігі мен жауапкершілігі артады;
- мектепте тұрақты жағымды психологиялық ахуал қалыптасады.

НОРМАТИВТІ БӨЛІМІ
Күнтізбелік тақырыптық жоспары
(аптасына – 1 сағат, барлығы – 34 сағат)

№	Тақырып	Оқу мақсаты	Сағат саны	Білім нәтижесі
1-2	Ынтымақтастық – білім сапасының негізі	Ынтымақтастық ұғымын және оның білім беру сапасына әсерін түсіну	2/1	Білім алушылар мен педагогтер ынтымақтастықтың мәнін түсінеді
3-4	Мектептегі басқару жүйесі және командалық жұмыс	Басқарудағы командалық тәсілдердің маңызын анықтау	2/1	Командалық жұмыс моделін ажыратады

5-6	Педагогикалық ұжымдағы тиімді қарым-қатынас	Мұғалімдер арасындағы кәсіби коммуникацияны дамыту	2/1	Қарым-қатынас мәдениеті қалыптасады
7-8	Мұғалім–оқушы–ата-ана үштігі	Үшжақты байланыс жүйесін құру	2/1	Ынтымақтастық моделін қолданады
9-10	Тәрбие жұмысындағы серіктестік	Тәрбие үдерісіндегі серіктестік формаларын анықтау	2/1	Тәрбие жұмысына жаңа әдістер енгізеді
11-12	Оқу сапасын арттырудағы кері байланыс	Кері байланыстың тиімді әдістерін меңгеру	2/1	Кері байланыс құралдарын қолданады
13-14	Lesson Study арқылы ынтымақтастық	Lesson Study әдісін тәжірибеде қолдану	2/1	Бірлескен зерттеу жүргізе алады
15-16	Оқу мен тәрбиені интеграциялау	Тәрбие мен оқытуды бір жүйеге біріктіру	2/1	Интеграцияланған сабақ үлгісін құрастырады
17-18	Цифрлық құралдар арқылы ынтымақтастық	Онлайн платформаларды тиімді пайдалану	2/1	Цифрлық құралдарды қолданады
19-20	Педагогтердің кәсіби дамуы және коучинг	Коучинг пен менторинг жүйесін енгізу	2/1	Коучинг элементтерін пайдаланады
21-22	Оқушы белсенділігін арттыру	Оқушыларды оқу процесіне тарту әдістері	2/1	Белсенді оқыту әдістерін қолданады
23-24	Құндылықтарға негізделген тәрбие	Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды енгізу	2/1	Құндылыққа негізделген тәрбие қалыптасады
25-26	Мектеп мәдениеті және ынтымақтастық	Мектептегі жағымды орта қалыптастыру	2/1	Позитивті мектеп мәдениетін дамытады
27-28	Конфликтіні басқару	Қақтығыстарды тиімді шешу жолдарын меңгеру	2/1	Конфликт шешу дағдылары қалыптасады
29-30	Мониторинг және бағалау жүйесі	Ынтымақтастық нәтижелерін бағалау	2/1	Бағалау критерийлерін қолданады
31-32	Үздік тәжірибелерді тарату	Педагогикалық тәжірибені бөлісу	2/1	Тәжірибе алмасу дағдылары дамиды
33-34	Қорытынды жоба: Ынтымақтастық моделі	Жобалау арқылы білімді бекіту	2/1	Ынтымақтастықтың жеке моделін жасайды

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер кезеңінде тұр. Ақпараттық қоғам, цифрландыру, жаһандану және білім алушылардың жаңа буынының ерекшеліктері педагогикалық қызметтің мазмұнына жаңа талаптар қойып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру сапасын арттыру тек пәндік біліммен шектелмей, педагогикалық үдерісті ұйымдастырудың жаңа формаларын, соның ішінде **ынтымақтастыққа негізделген жүйелі тәсілді** талап етеді.

Ұсынылып отырған «Тәрбие мен оқу сапасын арттырудағы ынтымақтастық» атты авторлық бағдарлама — осы қажеттіліктерге жауап беретін, заманауи білім беру талаптарына толық сәйкес келетін кешенді әдістемелік жүйе болып табылады. Бағдарлама мазмұны білім беру үдерісінің барлық негізгі қатысушыларын (оқытушы, білім алушы, ата-ана, әкімшілік) біріктіре отырып, олардың өзара әрекеттесуін тиімді ұйымдастыруға бағытталған.

Бағдарлама құрылымы жүйелілік қағидатына негізделген. Әрбір тақырып бір-бірімен өзара байланыста қарастырылып, ынтымақтастық ұғымы қарапайым түсініктен күрделі басқару моделіне дейін кезең-кезеңімен дамытылады. Алғашқы сабақтарда ынтымақтастықтың мәні, педагогикалық ұжымдағы қарым-қатынас, мектептегі басқару жүйесі қарастырылса, кейінгі бөлімдерде коучинг, Lesson Study, цифрлық құралдар, кері байланыс, бағалау жүйесі сияқты заманауи педагогикалық технологиялармен

интеграцияланады. Бұл тәсіл білім алушылардың теориялық білімін практикалық дағдылармен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Бағдарламаның басты ерекшелігі — оның **тәжірибеге бағытталғандығы**. Әрбір сабақ тек теориялық мазмұнмен шектелмей, нақты практикалық тапсырмалар, кейстер, рөлдік ойындар, жобалық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады. Бұл білім алушылардың тек ақпаратты қабылдауын емес, оны талдау, қолдану, бағалау және жаңа жағдайларда тиімді пайдалану қабілеттерін дамытуға бағытталған. Әсіресе қорытынды бөлімдегі «Ынтымақтастық моделі» жобасы білім алушылардың жүйелік ойлауын қалыптастырып, оларды басқарушылық деңгейде шешім қабылдауға үйретеді.

Бағдарламаның маңызды аспектілерінің бірі — **құндылықтарға негізделген тәрбие**. Қазіргі қоғамда білім беру тек академиялық нәтижелермен ғана емес, тұлғаның моральдық-адамгершілік қасиеттерімен де өлшенеді. Осы бағдарламада құндылықтар жүйесі (адалдық, жауапкершілік, құрмет, сенім, ынтымақтастық) оқу үдерісінің барлық кезеңдеріне енгізіліп, білім алушылардың тұлғалық дамуына ерекше көңіл бөлінеді.

Сонымен қатар, бағдарламада **цифрлық технологияларды тиімді пайдалану** мәселесіне ерекше мән берілген. Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық құралдар тек қосымша ресурс емес, ынтымақтастықты ұйымдастырудың негізгі тетіктерінің бірі болып табылады. Бағдарламада цифрлық платформаларды қолдану арқылы бірлескен жұмыс, кері байланыс, мониторинг және бағалау жүйелерін ұйымдастыру жолдары нақты көрсетілген.

Бағдарламаның тағы бір маңызды артықшылығы — **мониторинг және бағалау жүйесінің енгізілуі**. Бұл жүйе білім беру үдерісінің тиімділігін анықтауға, нәтижелерді талдауға және алдағы жұмыстарды жоспарлауға мүмкіндік береді. Бағалау тек қорытынды нәтиже емес, білім алушының даму динамикасын көрсететін құрал ретінде қарастырылады.

Ұсынылып отырған бағдарлама педагогтердің кәсіби дамуына да тікелей әсер етеді. Коучинг, менторинг, тәжірибе алмасу, Lesson Study сияқты әдістер педагогтердің өз тәжірибесін талдауына, жетілдіруіне және кәсіби қауымдастықта белсенді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде мектепте **оқытушы мәдениетін қалыптастырып**, білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді.

Жалпы алғанда, бағдарлама келесі нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған:

- білім беру үдерісінде ынтымақтастық мәдениетін қалыптастыру
- педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;
- білім алушылардың белсенділігін және жауапкершілігін дамыту;
- оқу мен тәрбиені интеграциялау;
- білім беру сапасын жүйелі түрде арттыру.

Қорытындылай келе, ұсынылып отырған авторлық бағдарлама білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың тиімді моделін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бағдарламада ұсынылған әдістер мен тәсілдер заманауи педагогикалық талаптарға сәйкес келеді және практикада қолдануға толықтай дайын.

Аширова Эльмира Шамшадиновна
Тарих пәні оқытушысы
Бопай ханым жоғары медициналық колледжі
Ақтөбе қаласы

ПЕДАГОГТІҢ ЖЕКЕ БІЛІМ БЕРУ БАҒЫТЫ — САНАЛЫ КӘСІБИ ӨСУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

(эссе)

Қазіргі қарқынды дамып жатқан білім беру кеңістігінде педагогтің кәсіби құзыреттілігі — оқу процесінің сапасын анықтайтын басты фактор. «Өмір бойы білім алу» қағидасы бүгінде мұғалім үшін жай ғана талап емес, күнделікті қажеттілікке айналды. Сондықтан педагогтің жеке білім беру бағытын (траекториясын) саналы түрде құруы — оның кәсіби тоқырауға ұшырамай, үнемі өсу үстінде болуын қамтамасыз ететін негізгі стратегиялық құрал болып табылады.

Жеке білім беру бағытын қалыптастыру — бұл өз қызметіңді терең рефлексиялаудан басталатын процесс. Модератор деңгейіне үміткер ретінде мен өз жұмысымды талдай келе, басты назарымды әдістемелік шеберлікті шыңдауға және оқытудың инновациялық формаларын меңгеруге аудардым. Осы мақсатта құрылған «Жеке даму жоспарым» (IDP) аясында мен соңғы екі жылда колледж студенттерінің тарихи санасын қалыптастыру, функционалдық сауаттылығын арттыру мен цифрлық технологияларды тиімді интеграциялау бағытында жүйелі жұмыс жүргіздім.

Менің кәсіби өсуімнің практикалық көрінісі — тарих сабақтарында **«Lesson Study»** (сабақты зерттеу) әдісін енгізуім. Колледж студенттерінің болашақ мамандығына қарамастан, олардың тарихи оқиғаларды талдау дағдысын дамыту маңызды. Осы орайда, мен **«іс-әрекеттегі зерттеу» (Action Research)** барысында Қазақстан тарихы мен Дүниежүзі тарихы сабақтарында **Quizizz, Wordwall және Padlet** платформаларын қолданудың студенттердің танымдық белсенділігіне әсерін зерттедім.

Мысалы, күрделі тарихи хронологияны немесе тұлғалардың еңбегін меңгертуде Quizizz арқылы интерактивті жарыстар ұйымдастыру студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырды. Ал Padlet тақтасында тарихи оқиғаларға сыни тұрғыдан баға беру (кейстермен жұмыс) тапсырмаларын орындату арқылы олардың дәлелді сөйлеу мәдениетін қалыптастырдым. Нәтижесінде, студенттердің танымдық белсенділігі артып, білім сапасының көрсеткіші орта есеппен **15-20%-ға** өсті. Бұл — кәсіби дамудың тек оқытушыға ғана емес, ең алдымен болашақ мамандардың сауаттылығына тікелей ықпал ететінінің нақты дәлелі.

Сонымен қатар, саналы кәсіби өсу — бұл тек білім жинақтау емес, сол білімді ортамен бөлісу. Мен өз тәжірибемді колледжшілік және қалалық деңгейдегі семинарларда таратып, ашық сабақтар мен шеберлік сыныптарын өткізу арқылы кәсіби қоғамдастықтың дамуына үлес қосып келемін. Мұндай іс-әрекеттер менің көшбасшылық және коучингтік дағдыларымды қалыптастырып, модератор мәртебесіне лайықты әдістемелік деңгейге көтерді.

Қорыта айтқанда, педагогтің жеке білім беру бағыты — бұл оның кәсіби жетілуінің компасы. Егер тарихшы-педагог өзі ізденуді тоқтатса, ол өзгеге сапалы бағыт-бағдар бере алмайды. Саналы түрде жоспарланған даму жолы маған жаңа мүмкіндіктер ашып, шәкірттерімнің бәсекеге қабілетті, тарихи сауатты тұлға болуына негіз қалады. Модератор ретінде мен алдағы уақытта да кәсіби шеберлігімді арттырып, заманауи білім беру жүйесінің ілгерілеуіне аянбай еңбек етуді мақсат етемін.

Шамиганова Куаныш Маратовна
Информатика пәнінің мұғалімі
"Ақмола облысы білім басқармасының Көкшетау қаласы бойынша білім бөлімі Көкшетау қаласының №5 "Таңдау" көпсалалы мектеп-гимназиясы" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ САБАҚҚА ҚАЛАЙ ТИІМДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ КЕРЕК?

(эссе)

Цифрлық технологияларды сабаққа интеграциялау — бұл жай ғана компьютерді қосу емес, оны оқу сапасын арттыру үшін саналы түрде пайдалану. Бұл процесс мұғалім мен оқушының арасындағы байланысты жаңа деңгейге көтереді. Технологияны сабаққа тиімді енгізудің бірнеше қарапайым жолы бар.

Ең алдымен, **мақсатты анықтау** маңызды. Технология сабақтың негізгі тақырыбына көмекші құрал болуы тиіс. Мысалы, тарих сабағында жай ғана мәтін оқығанша, виртуалды музейлерге саяхат жасау немесе архивтік видеоларды көрсету баланы қатты қызықтырады. Бұл оқушының есте сақтау қабілетін жақсартады.

Екіншіден, **интерактивтілікті арттыру** қажет. Қазіргі таңда Kahoot немесе Quizizz сияқты платформалар арқылы сабақты ойын түрінде өткізуге болады. Балалар тест тапсырмаларын жарыс түрінде орындағанды жақсы көреді. Мұндай тәсіл оқушыларды жалықтырмайды және сабаққа деген ынтасын оятады.

Үшіншіден, **кері байланысты жеделдету**. Цифрлық құралдар мұғалімге оқушының білімін лезде тексеруге мүмкіндік береді. Қағаз тексеріп уақыт жоғалтпай, арнайы бағдарламалар арқылы қай оқушының қай тақырыптан қиналғанын бірден көруге болады.

Алайда, технологияны қолдануда **өлшемді сақтау** өте маңызды. Сабақтың басынан аяғына дейін экранға қарап отыру баланың денсаулығына және қарым-қатынас дағдыларына зиян тигізуі мүмкін. Сондықтан цифрлық тапсырмаларды топтық жұмыспен және тірі пікірталаспен кезектестіріп отырған жөн.

Технологияны қолдану тек ойын емес, ол шығармашылыққа жол ашу. Сабақ барысында оқушыларға жай ғана дайын ақпаратты көрсетпей, олардың өздеріне цифрлық өнім жасату керек. Мысалы, оқушылар өткен тақырып бойынша кішігірім презентация дайындап, видео түсіріп немесе цифрлық плакаттар сала алады. Бұл баланың тақырыпты терең түсінуіне және өз бетімен жұмыс істеуіне көмектеседі.

Тағы бір маңызды тұсы — жеке даму деңгейін ескеру. Сыныптағы барлық оқушы бірдей жылдамдықпен оқымайды. Цифрлық құралдардың көмегімен мұғалім әр оқушыға деңгейіне қарай жеке тапсырма жібере алады. Мысалы, біреуіне қиынырақ есеп, екіншісіне түсіндірме видео жолдауға болады. Бұл әдіс «ешкімді артта қалдырмауға» мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, ақпараттық сауаттылықты қалыптастыру — заман талабы. Сабақта интернетті пайдалану арқылы біз баланы ақпаратты іздеуге, оның ішіндегі дұрыс пен бұрысты ажыратуға үйретеміз. Бұл оқушының сыни ойлау қабілетін дамытады.

Цифрлық технологиялар — бұл сиқырлы таяқша емес, тек құрал. Оның тиімділігі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Егер біз технологияны оқушының қиялын ұштайтын, ізденісін арттыратын бағытта қолдансақ, білім беру сапасы бірнеше есе артатыны сөзсіз.

Қорыта айтқанда, технология — мұғалімнің қолындағы қуатты құрал. Егер біз оны дұрыс пайдалансақ, сабақтар қызықты, түсінікті және заманауи болады. Ең бастысы — технология баланың ойлау қабілетін шектемей, оны дамытуға қызмет етуі керек.

Орынбаев Жолдасбек Сапарбекұлы
Қызылорда облыстық білім басқармасының Сырдария аудандық білім бөлімінің
«№130 Абай атындағы орта мектеп» КММ-нің география пәні мұғалімі

КЛИМАТТЫҢ ӨЗГЕРУІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАР

Бұл мақаламда климаттың өзгеруі мәселесінің Қазақстан аумағындағы көріністері мен оның география пәнін оқытудағы маңызы қарастырылады. Әлемдік экологиялық өзгерістер, су ресурстарының азаюы, шөлейттену үдерісі және табиғи апаттардың жиілеуі қазіргі география ғылымының өзекті тақырыптарының бірі болып отыр. Мақалада мектептегі география сабағында климаттық сауаттылықты қалыптастыру жолдары, заманауи цифрлық карталар мен зерттеу әдістерін қолдану мәселелері талданады.

XXI ғасырдағы ең маңызды жаһандық мәселелердің бірі – климаттың өзгеруі. Ғалымдардың зерттеулері бойынша Жер шарының орташа температурасы жыл сайын артып келеді. Бұл құбылыс табиғи экожүйелерге, ауыл шаруашылығына, адам денсаулығына және экономиканың көптеген салаларына әсер етуде. Қазақстан да бұл үдерістен тыс қалып отырған жоқ.

Соңғы жылдары елімізде жаз мезгілінің шамадан тыс ыстық болуы, қуаңшылықтың жиілеуі, өзен-көлдердегі су деңгейінің төмендеуі және мұздықтардың азаюы байқалады. Осындай өзгерістер география пәнінің мазмұнын жаңартуды және оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруды талап етеді.

География пәні оқушылардың табиғат пен қоғам арасындағы байланысты түсінуіне мүмкіндік береді. Сондықтан климаттың өзгеруі тақырыбы қазіргі география сабақтарының негізгі бағыттарының біріне айналуы тиіс.

Қазақстандағы климаттық өзгерістердің көріністері

Қазақстан территориясы табиғи-климаттық ерекшеліктері бойынша әртүрлі аймақтарға бөлінеді. Соңғы онжылдықтарда республика аумағында келесі өзгерістер анық байқалады:

Температураның көтерілуі

Метеорологиялық бақылауларға сәйкес Қазақстанда орташа жылдық температура біртіндеп жоғарылап келеді. Әсіресе оңтүстік және батыс аймақтарда ыстық күндердің саны артқан. Бұл ауыл шаруашылығы өнімділігіне және халық денсаулығына әсер етуде.

Су ресурстарының азаюы

Қазақстандағы ірі өзендердің бір бөлігі трансшекаралық болып табылады. Мұздықтардың еруі мен жауын-шашын мөлшерінің өзгеруі су тапшылығы мәселесін күшейтуде. Арал теңізінің тартылуы – климаттық және антропогендік факторлардың әсерінен болған экологиялық апаттың айқын мысалы.

Шөлейттену үдерісі

Ғалымдардың мәліметінше, Қазақстан жерінің едәуір бөлігі шөлейттену қаупіне ұшыраған. Мал жайылымдарының тозуы, орман алқаптарының азаюы және құрғақшылық табиғи ландшафттардың өзгеруіне алып келеді.

Табиғи апаттардың жиілеуі

Соңғы жылдары сел, су тасқыны, орман өрттері мен дауылдардың көбеюі байқалады. Бұл құбылыстар төтенше жағдайлардың алдын алу жүйесін жетілдіру қажеттігін көрсетеді.

География сабағында климаттық сауаттылықты қалыптастыру

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту. География пәні осы бағытта үлкен мүмкіндік береді.

Зерттеу дағдыларын дамыту

Оқушыларға тек теориялық білім беру жеткіліксіз. Олар табиғи құбылыстарды бақылап, талдау жасауды үйренуі қажет. Мысалы:

- жергілікті жердің ауа райын бақылау;
- температура өзгерісінің графигін құру;
- су ресурстарының жағдайына талдау жасау;
- экологиялық проблемалар бойынша шағын зерттеу жүргізу.

Осындай жұмыстар оқушылардың ғылыми көзқарасын қалыптастырады.

Цифрлық технологияларды пайдалану

Қазіргі таңда география пәнінде GIS технологиялары, интерактивті карталар, спутниктік суреттер және онлайн платформалар кеңінен қолданылады. Бұл әдістер оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады.

Мысалы:

- климаттық карталарды салыстыру;
- табиғи апаттардың таралуын карта арқылы талдау;
- Google Earth бағдарламасын пайдалану;
- онлайн метеодеректермен жұмыс жасау.

Цифрлық технологиялар арқылы оқушылар деректерді визуалды түрде қабылдап, ақпаратты тез меңгереді.

Экологиялық тәрбие беру

Климаттың өзгеруі мәселесін оқыту барысында оқушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарау мәдениетін қалыптастыру маңызды. География сабақтарында:

- суды үнемдеу;
- қалдықтарды сұрыптау;
- жасыл технологиялар;
- жаңартылатын энергия көздері тақырыптарын байланыстыра оқыту тиімді.

Бұл бағыт оқушылардың экологиялық санасын арттырады.

География мұғалімінің рөлі

Қазіргі география мұғалімі тек білім беруші ғана емес, зерттеуші, бағыттаушы және тәрбиеші болуы қажет. Мұғалімнің міндеті:

- оқушылардың сыни ойлауын дамыту;
- жаһандық мәселелерді талдай білуге үйрету;
- зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
- заманауи технологияларды қолдану.

Сондай-ақ мұғалім аймақтық компоненттерді тиімді пайдалана отырып, жергілікті экологиялық мәселелерді сабақ мазмұнына енгізуі тиіс. Бұл оқушылардың туған жерге деген жауапкершілігін арттырады.

Климаттың өзгеруі – бүкіл әлем үшін маңызды мәселе. Қазақстан аумағында байқалып отырған экологиялық өзгерістер география пәнінің мазмұнын жаңартуды талап етеді. География сабақтарында климаттық сауаттылықты қалыптастыру, зерттеу дағдыларын дамыту және экологиялық тәрбие беру – бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі.

Заманауи технологияларды тиімді қолдану арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыруға болады. География мұғалімі оқушыларды табиғатты қорғауға, жаһандық мәселелерді түсінуге және ғылыми тұрғыда ойлауға тәрбиелеуі қажет.

Осылайша, климаттың өзгеруі тақырыбын география пәнінде терең оқыту – болашақ ұрпақтың экологиялық мәдениетін қалыптастырудың маңызды жолы болып табылады.

Алимбетова Нурсулу Сәрсенбековна
Биология пәні мұғалімі
«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданы білім бөлімінің
Мырзатай орта мектебі» КММ

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация: мақалада биология сабағының тиімділігін арттырудағы белсенді оқыту әдістерінің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Зерттеушілік оқыту, проблемалық оқыту, жобалық әдіс, STEAM технологиясы, цифрлық білім беру ресурстары және жасанды интеллект элементтерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR), биологиялық деректер аналитикасы, экологиялық модельдеу және нейропедагогикалық тәсілдердің оқушылардың танымдық белсенділігіне әсері сипатталады. Белсенді оқыту әдістерінің оқушылардың ғылыми ойлауын, функционалдық сауаттылығын, зерттеушілік қабілетін және экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы рөлі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақала биология пәні мұғалімдеріне арналған заманауи педагогикалық ұсыныстарды қамтиды.

Кілт сөздер: биологияны оқыту, белсенді оқыту әдістері, зерттеушілік оқыту, проблемалық оқыту, STEAM технологиясы, жасанды интеллект, виртуалды шынайылық, нейропедагогика, геймификация, цифрлық білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – оқушыны тек дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз бетінше ойлайтын, зерттейтін және алған білімін өмірде қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда биология пәнін оқытуда белсенді оқыту әдістерін қолдану ерекше маңызға ие болып отыр. Биология – табиғаттағы тірі жүйелердің заңдылықтарын зерттейтін күрделі ғылым болғандықтан, оны тек теориялық түсіндіру арқылы толық меңгерту мүмкін емес. Сондықтан қазіргі педагогикада оқушының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған интерактивті, зерттеушілік және тәжірибелік әдістер

кеңінен қолданылуда. Ғылыми зерттеулер белсенді оқыту әдістерінің оқушылардың пәнге қызығушылығын, сыни ойлауын және функционалдық сауаттылығын арттыратынын көрсетеді.

Белсенді оқыту әдістерінің басты ерекшелігі – оқушыны оқу процесінің орталығына қою. Дәстүрлі сабақтарда мұғалім негізгі ақпарат көзі болып саналса, белсенді оқытуда оқушы ақпаратты іздеуші, талдаушы және қорытындылаушы рөлін атқарады. Мұндай тәсіл оқушылардың танымдық дербестігін қалыптастырып, олардың ғылыми дүниетанымын кеңейтеді. Биология сабақтарында белсенді әдістерді қолдану арқылы оқушылар тірі ағзалардың құрылысын, физиологиялық процестерді және экологиялық заңдылықтарды терең түсінеді.

Биологияны оқытудағы ең тиімді белсенді әдістердің бірі – зерттеушілік оқыту технологиясы. Бұл әдіс барысында оқушылар өздігінен бақылау жүргізіп, тәжірибе жасап, ғылыми қорытынды шығаруға үйренеді. Мысалы, өсімдіктің өсуіне жарықтың әсерін немесе судың булану қарқындылығын зерттеу сияқты тәжірибелер оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін дамытады. Сонымен қатар зертханалық жұмыстар оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастырып, теориялық білімді нақты тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Проблемалық оқыту әдісі де биология сабақтарының тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әдісте мұғалім дайын жауап бермей, оқушылар алдына ғылыми мәселе қояды. Мысалы: «Неліктен кейбір жануарлар қоршаған ортаға тез бейімделеді?» немесе «Экожүйеде бір түр жойылса не болады?» деген сұрақтар оқушыларды терең ойлануға жетелейді. Осындай проблемалық жағдайлар оқушылардың аналитикалық және логикалық ойлауын дамытады. Қазіргі зерттеулер проблемалық оқыту әдісінің оқушылардың зерттеушілік қабілетін арттыратынын дәлелдейді.

Соңғы жылдары биология сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану ерекше қарқын алды. Интерактивті тақталар, виртуалды зертханалар, 3D-анимациялар және цифрлық микроскоптар күрделі биологиялық процестерді көрнекі түрде түсіндіруге мүмкіндік береді. Әсіресе жасушаның құрылысы, генетикалық процестер немесе адам ағзасының физиологиясы сияқты тақырыптарды визуализациялау оқушылардың қабылдауын жеңілдетеді. Цифрлық технологиялар оқыту процесін интерактивті әрі қызықты етеді.

STEAM технологиясын биология сабақтарына енгізу қазіргі білім беру жүйесіндегі инновациялық бағыттардың бірі болып табылады. Биологияны математика, химия, информатика және инженериямен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлау қабілетін дамытады. Мысалы, экологиялық жобаларды әзірлеу барысында оқушылар биологиялық мәліметтерді жинап қана қоймай, оларды статистикалық тұрғыдан талдайды және цифрлық модельдер құрады. Бұл тәсіл оқушылардың ғылыми сауаттылығын және пәнаралық байланысты түсінуін күшейтеді.

Жобалық оқыту әдісі де биология сабақтарында жоғары нәтиже береді. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ұзақ мерзімді зерттеу жүргізеді. Мысалы, «Мектеп аумағындағы биоалуантүрлілік», «Таза судың экологиялық маңызы» немесе «Адам денсаулығына дұрыс тамақтанудың әсері» сияқты жобалар оқушылардың зерттеушілік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар оқушыларды топпен жұмыс істеуге және жауапкершілікке үйретеді.

Нейропедагогика ғылымы оқыту тиімділігі эмоциялық белсенділікпен тікелей байланысты екенін дәлелдейді. Сондықтан биология сабақтарында ойын технологияларын, геймификация элементтерін және шығармашылық тапсырмаларды қолдану өте маңызды. Викториналар, биологиялық квесттер, рөлдік ойындар және интерактивті тапсырмалар оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейтіп, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Кейбір зерттеулер визуалды және әзіл элементтері бар материалдардың оқушылардың биология пәнін жақсы меңгеруіне ықпал ететінін көрсетеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында белсенді оқыту әдістері ерекше маңызға ие. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға бейімделген тапсырмалар, визуалды модельдер және топтық жұмыс тәсілдері олардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Белсенді әдістер әр оқушының жеке ерекшелігін ескеруге жағдай жасап, оқу мотивациясын сақтайды. Бұл әсіресе биология сияқты көрнекілікті және тәжірибені қажет ететін пәндер үшін маңызды.

Қазіргі кезеңде биология сабақтарында жасанды интеллект технологияларын қолдану да өзекті болып отыр. AI негізіндегі платформалар оқушылардың білім деңгейін талдап, жеке ұсыныстар береді. Сонымен қатар жасанды интеллект күрделі биологиялық процестерді модельдеуге, виртуалды зертханалар құруға және интерактивті тапсырмалар әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырып, заманауи ғылымға қызығушылығын қалыптастырады.

Қазіргі кезеңде биологияны оқыту әдістемесі дәстүрлі түсіндіру мен жаттауға негізделген модельден біртіндеп зерттеушілік және цифрлық-интерактивті модельге көшуде. Бұл өзгерістер XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен тікелей байланысты. Бүгінгі оқушы тек теориялық білім алып қана қоймай, ақпаратты талдай алуы, ғылыми дәлел келтіруі, биологиялық процестерді модельдеуі және экологиялық мәселелерді шешуге қатыса алуы тиіс. Осыған байланысты биология сабақтарында белсенді оқыту әдістерін жетілдірудің жаңа инновациялық бағыттары қалыптасып келеді.

Соңғы жылдары ерекше дамып келе жатқан бағыттардың бірі – виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR) технологияларын қолдану. Бұл технологиялар оқушыларға микродүниені немесе көзге көрінбейтін процестерді визуалды түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, VR көзілдірігі арқылы адам ағзасының ішкі құрылысын «аралап көру», жасуша ішіндегі органоидтардың қызметін бақылау немесе ДНҚ молекуласының құрылымын үшөлшемді форматта зерттеу оқушылардың пәнді қабылдау деңгейін айтарлықтай арттырады. AR технологиялары арқылы оқулықтағы суреттерді жандандырып, биологиялық процестерді анимация түрінде көрсетуге болады. Бұл тәсіл әсіресе абстрактілі тақырыптарды меңгертуде өте тиімді.

Биология сабақтарында Citizen Science (азаматтық ғылым) элементтерін енгізу де жаңашыл бағыттардың бірі болып табылады. Бұл әдіс бойынша оқушылар нақты ғылыми зерттеулерге қатысып, қоршаған ортадан деректер жинайды. Мысалы, мектеп аумағындағы құстардың санын бақылау, өсімдіктердің өсу динамикасын тіркеу немесе ауа сапасын анықтау сияқты жұмыстар оқушыларды нағыз ғылыми қызметке жақындатады. Мұндай әдіс олардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, экологиялық жауапкершілігін де арттырады.

Қазіргі биология сабақтарында Big Data және биологиялық деректер аналитикасы элементтерін қолдану маңызды бағытқа айналып келеді. Генетика, экология және медицина салаларында үлкен көлемдегі мәліметтерді талдау қазіргі ғылымның негізіне айналғандықтан, мектеп деңгейінде қарапайым биостатистикалық тапсырмаларды енгізу өзекті болып отыр. Мысалы, оқушылар белгілі бір экологиялық фактордың өсімдік өсуіне әсерін зерттеп, нәтижелерін кесте, диаграмма және график түрінде талдай алады. Бұл тәсіл математикалық сауаттылық пен биологиялық білімді біріктіреді.

Биологияны оқытуда нейропедагогикалық тәсілдер де кеңінен қолданылуда. Нейроғылым зерттеулері адамның миы визуалды және эмоциялық ақпаратты әлдеқайда тиімді қабылдайтынын дәлелдейді. Сондықтан қазіргі сабақтарда инфографика, анимация, биологиялық комикстер және storytelling әдістері белсенді қолданылуда. Мысалы, «жасушаның саяхаты» немесе «бір эритроциттің ағзадағы жолы» сияқты әңгімелеу әдістері күрделі тақырыптарды жеңіл әрі есте қаларлықтай етеді. Сондай-ақ геймификацияның тереңдетілген модельдері биология сабақтарының тиімділігін арттыруда үлкен рөл атқарады. Егер бұрын ойын тек викторина деңгейінде қолданылса, қазіргі кезеңде толық ойындық сценарийге негізделген сабақтар өткізіледі. Мысалы, оқушылар «экожүйені құтқару», «вирус

таралуын тоқтату» немесе «генетикалық зертхана құру» сияқты миссияларды орындай отырып, биологиялық білімді практикада қолданады. Мұндай тәсіл оқушылардың мотивациясын айтарлықтай арттырады.

Инновациялық бағыттардың бірі – биоинженерия және биотехнология элементтерін мектеп бағдарламасына енгізу. Қазіргі әлемде CRISPR, гендік инженерия, синтетикалық биология сияқты ұғымдар ғылымның негізгі бағыттарына айналды. Сондықтан мектеп оқушыларына қарапайым деңгейде генетикалық технологиялардың мәнін түсіндіру олардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әсіресе болашақта медицина, биотехнология және экология салаларын таңдауға қызығушылықты арттырады.

Биология сабақтарында экологиялық симуляциялар мен модельдеу технологиялары да кеңінен таралуда. Арнайы бағдарламалар арқылы оқушылар климат өзгерісінің экожүйеге әсерін, жануарлар популяциясының динамикасын немесе орман жойылуының салдарын модельдей алады. Мұндай жұмыстар оқушылардың себеп-салдарлық байланыстарды түсінуін күшейтіп, экологиялық санасын қалыптастырады.

Осылайша, биология сабағының тиімділігін арттыру мақсатында қолданылатын белсенді оқыту әдістері оқушылардың танымдық белсенділігін, ғылыми ойлауын және функционалдық сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады. Зерттеушілік оқыту, жобалық әдіс, проблемалық оқыту, цифрлық технологиялар және STEAM тәсілдері өзара үйлесімді қолданылған жағдайда ғана білім беру процесі жоғары нәтижеге жетеді. Мұндай сабақтар оқушыларды болашақта ғылым мен технология саласында табысты әрекет етуге дайындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.
2. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
3. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании. – М.: БИНОМ, 2022. – 312 с.
4. Пасечник В. В. Методика обучения биологии. – М.: Просвещение, 2021. – 368 с.
5. Верзилин Н. М., Корсунская В. М. Общая методика преподавания биологии. – М.: АльянС, 2020. – 384 с.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Журнал 2025 жылдың қараша айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитеті 2025 жылғы 28 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00132871 берілген.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 12.05.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал издается с ноября 2025 года.

Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан
№ KZ35VPY00132871 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 28 октября 2025 года.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистическиеошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 12.05.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Ж.Ж.Руссо
Ұстаз – ұлы есім

Мағжан Жұмабаев
Ұстаз болу – өз уақытын аямау,
өзгенің бақытын аялау.

Ахмет Байтұрсынов
Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік һәм өз жанымызға /қазақ жанына/ үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады.

М.Әуезов
Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады.

Ы.Алтынсарин
Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді.
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

Абай
Мұғалімге сөз өз ойын сапырылыстырып айту үшін берілмейді, басқаның ойына қозғау салу үшін беріледі.

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

ҰСТАЗДЫҚ — ЖАНҒА ЖАРЫҚ, БОЛАШАҚҚА БАҒЫТ БЕРЕТІН ӨНЕР!